

KOLENDAR CANKARJEVE DRUŽBE

19
33

us. v. x
arch. Music. Spät

DELA VSKI MESEČNIK

»SVOBODA«

V upravi se dobe tudi sledeče knjige:

- A. Koževnikov: **Jeromkin krog**. Povest za mladino in odrasle.
Ilustriral ruski umetnik I. Mračkovski. Iz ruščine Iv. Vuk . Din 10,-
- Aleksander Blok: **Dvanajst**. Znamenito delo iz ruske revolucije.
Ilustriral Miha Maleš Iz ruščine Mile Klopčič Din 10,-
- Tone Seliškar **Trbovlje**. Pesmi Din 10,-
- Angelo Cerkvonik: **Očiščenje**. Drama Din 10,-
- Beer: **Karl Marx, njegovo življenje in delovanje**. Prevedel C. Štukelj Din 15,-
- Jack London: **Železna peta**. Soc. roman. 2 knjigi. Prev. I. Vuk Din 15,-
- Lovro Kuhar: **Povesti** Din 10,-
- Angelo Cerkvonik: **„Daj nam danes naš vsakdanji kruh“** Din 12,-
- M. Krleža: **Golgota**. Drama Din 10,-
- Abditus: **Idejni predhodniki današnjega socializma in komunizma** Din 10,-
- A. Kristan: **O delavskem socialističnem gibanju na Slovenskem**. Din 10,-
- Liam O'Flaherty: **Zver se je prebudila** Din 12,-
- M. Andersen Nexö: **Po solnčni Španiji** Din 12,-
- Jack London: **Mož z brazgotino** Din 12,-
- Karl Marx: **Kapital** Din 80,-
- Iv. Cankar-Delak: **Hlapec Jernej in njegova pravica** Din 10,-
- Flamarion-Cerkvonik: **Poslednji dnevi življenja** Din 12,-
- Weisskopf: **Komur ni dana izbira** Din 12,-

Naroča se: **Uprava „Svobode“, Ljubljana, poštni predal št. 290**

Kolinska

CIKORIJA

Naš pravi domači izdelek!

Oblačilno blago

vseh vrst najbolje in najceneje pri tvrdki

Novak, Ljubljana
Kongresni trg 15

Oglejte si! Prepričajte se!
Prištedite denar in bode-
dete dobro oblečeni!

KOLEDAR

CANKARJEVE DRUŽBE

ZA NAVADNO LETO

1933

S SODELOVANJEM ODBORA C. D.

UREDIL TALPA

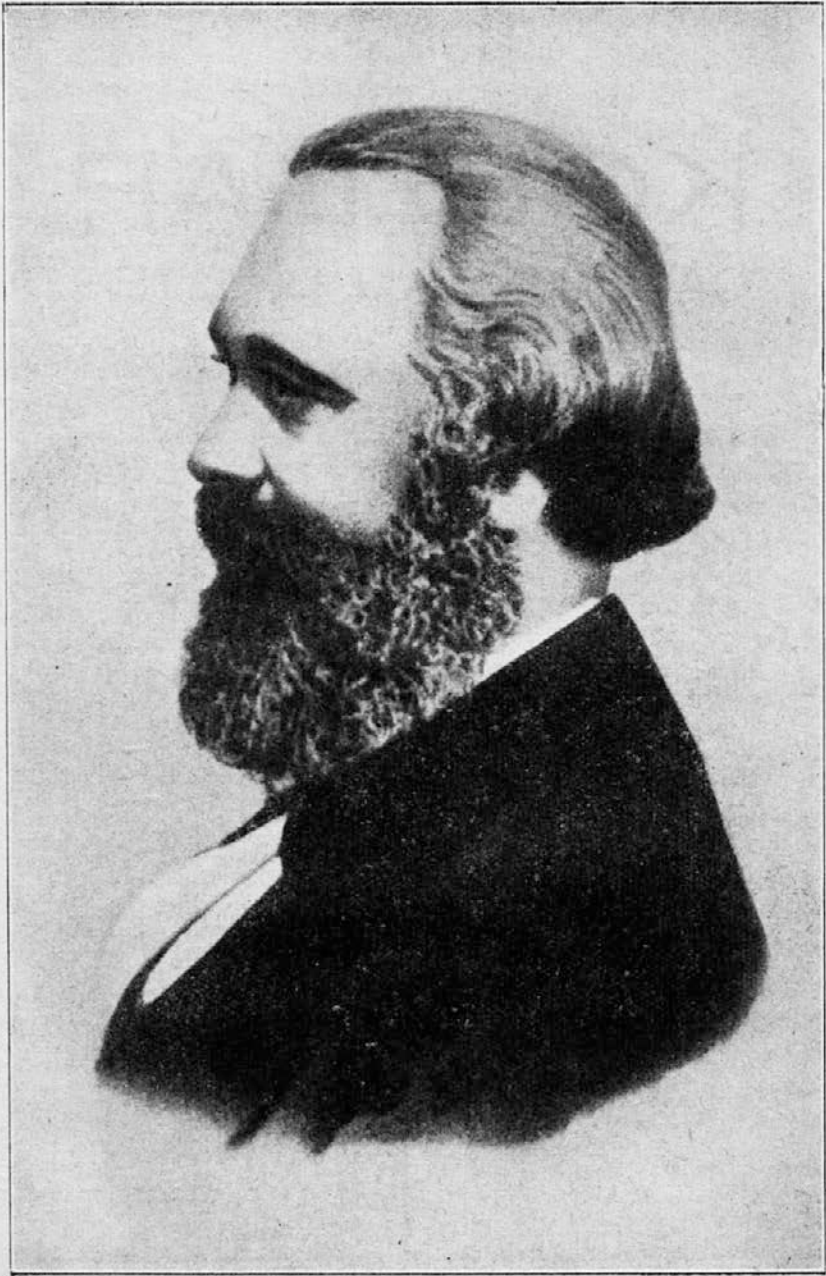
II

48241

03002468

IZDALA CANKARJEVA DRUŽBA V LJUBLJANI
TISKALA LJUDSKA TISKARNA V MARIBORU

KARL MARX leta 1867

JANUAR - PROSINEC 31 DNI

- 1 N **Novo leto**
2 P Makarij
3 T Genovefa
4 S Tit, Angela ☾
5 Č Telesfor
6 P **Sv. 3 kralji**
7 S Valentin

- 8 N **1. p. rg. G., Sever.**
9 P Julijan in Bazilisa
10 T Pavel, pušč.
11 S Higin ☽
12 Č Ernest, škof
13 P Veronika
14 S Feliks

- 15 N **2., Mavricij**
16 P Marcel
17 T Anton, pušč.
18 S Sv. Petra stol.
19 Č Kanut, Marij ☾
20 P Fabijan in Sebast.
21 S Neža

- 22 N **3., Vincenc**
23 P Alfonz
24 T Timotej
25 S Spreobr. Pavla
26 Č Polikarp ●
27 P Janez Zlatoust
28 S Marjeta

- 29 N **4., Franc Saleški**
30 P Martina
31 T Peter Nol.

Dolgost dneva: Od 8 ur 26 minut na 9 ur 27 minut.
Dan zraste za 1 uro in 1 minuto.

FEBRUAR - SVEČAN 28 DNI

- 1 S Ignacij, škof
2 Č **Svečnica** ☾
3 P Blaž
4 S Andrej, Veronika

- 5 N **5., Agata**
6 P Doroteja
7 T Rihard
8 S Janez od M.
9 Č Apolonija
10 P Školastika ☽
11 S Adolf, škof

- 12 N **1. pred., Evlalija**
13 P Katarina
14 T Valentin
15 S Favstin
16 Č Julijana
17 P Konstancija ☾
18 S Simeon

- 19 N **2., Konrad**
20 P Elevation
21 T Eleonora
22 S Stol sv. Petra
23 Č Peter Damjan
24 P Matija ☽
25 S Valburga

- 26 N **3., Matilda**
27 P Leander
28 T Pust

Dolgost dneva: Od 9 ur 30 minut na 10 ur 58 minut.
Dan zraste za 1 uro in 28 minut.

MAREC - SUŠEC 31 DNI

- 1 S Pepelnica, Albin
2 Č Simplicij
3 P Kunigunda
4 S Kazimir ☾

-
- 5 N **1. post., Friderik**
6 P Fridolin
7 T Tomaž Ak.
8 S Janez od Boga
9 Č Frančiška
10 P 40 mučenikov
11 S Sofronij

-
- 12 N **2., Gregor V.** ☽
13 P Nikefor
14 T Matilda
15 S Klemen
16 Č Herbert
17 P Jedert
18 S Ciril ☾

-
- 19 N **3. postna, Jožef**
20 P Berta
21 T Benedikt
22 S Katarina, Nikolaj
23 Č Viktorijan, Oton
24 P Gabrijel
25 S **Marijino oznan.**

-
- 26 N **4. p., Feliks** ●
27 P Janez Dam.
28 T Janez Kapistran
29 S Ludvik
30 Č Kvirin
31 P Gvidon

Dolgost dneva: Od 11 ur 2 minuti na 12 ur 47 minut.
Dan zraste za 1 uro in 45 minut. — 21. začetek po-
mladi.

APRIL - MALI TRAVEN 30 DNI

1 S Hugo

2 N **Tiha ned., Fr. P.**

3 P Rihard ☾

4 T Izidor, škof

5 S Vincencij

6 Č Celestina

7 P Herman J.

8 S Dioniz

9 N **Cvetna nedelja**

10 P Ezekijel ☽

11 T Leon

12 S Julij I.

13 Č Vel. četrtek

14 P Vel. petek

15 S Vel. sobota

16 N **Velika noč**

17 P **Vel. pond.** ☾

18 T Apolonij

19 S Ema, vd.

20 Č Hildegunda

21 P Herodion

22 S Soter in Kaj.

23 N **1. pov., Adalbert**

24 P Jurij, muč. ☽

25 T Marko

26 S Klet in Mark

27 Č Peregrin

28 P Pavel od kr.

29 S Peter M.

30 N **2. pov., Katar. S.**

Dolgost dneva: Od 12 ur 50 minut na 14 ur 29 minut.
Dan zraste za 1 uro in 39 minut

MAJ - VELIKI TRAVEN 31 DNI

1 P Praznik Dela

2 T Atanazij ☾

3 S Najd. sv. kr.

4 Č Florijan

5 P Herbert

6 S Janez Ev.

7 N 3. pov., Stanislav

8 P Prik. sv. M.

9 T Gregorij ☽

10 S Antonin

11 Č Mamert

12 P Pankracij

13 S Servacij

14 N 4. pov., Bonifacij

15 P Zofija

16 T Janez N. ☾

17 S Paskal, sp.

18 Č Erik, kr.

19 P Celestin

20 S Bernardin

21 N 5. pov., Feliks

22 P Julija, Emil

23 T Deziderij

24 S Mar. p. k. ●

25 Č Vnebohod

26 P Filip Nerij

27 S Janez, p., Beda

28 N 6. povel., Just

29 P Mar. Magdalena

30 T Ferdinand

31 S Angela

Dolgost dneva: Od 14 ur 32 minut na 15 ur 47 minut.
Dan zraste za 1 uro in 15 minut.

JUNIJ - ROŽNIK 30 DNI

- 1 Č Fortunat ☾
2 P Erazem
3 S Klotilda

-
- 4 N **Blenkoštl**
5 P **Blenkoštni pond.**
6 T Norbert
7 S Robert
8 Č Medard ☽
9 P Prim. in Fel.
10 S Marjeta

-
- 11 N **1. pob., Sv. Troj.**
12 P Janez Fak.
13 T Anton Pad.
14 S Bazilij, škof
15 Č **Sv. R. Telo** ☾
16 P Beno
17 S Adolf, škof

-
- 18 N **2. p., Mark in M.**
19 P Julijana
20 T Silverij
21 S Alojzij, sp.
22 Č Ahacij
23 P Srce Jez. ●
24 S Janez Krst.

-
- 25 N **3. pob., Viljem**
26 P Janez in Pavel
27 T Hema
28 S **Vidov dan**
29 Č **Peter in Pavel**
30 P Sp. sv. P. ☾

Dolgost dneva: Od 15 ur 48 minut na 16 ur 2 minute.
Dan zraste do 20. za 18 minut in se zopet skrči do
30. za 4 minute. 22. začetek poletja.

JULIJ - MALI SRPAN 31 DNI

1 S Teobald

2 N 4. p., Obisk M. D.

3 P Heliodor

4 T Urh, škof

5 S Ciril in Metod

6 Č Izaija

7 P Vilibald ☉

8 S Elizabeta

9 N 5. pob., Anatol.

10 P Amalija

11 T Pij I., p.

12 S Moh. in Fortun.

13 Č Marjeta

14 P Bonavent. ☾

15 S Henrik I.

16 N 6. p., Mar. Karm.

17 P Aleš, sp.

18 T Miroslav

19 S Vincencij

20 Č Elija

21 P Danijel

22 S M. Magdalena ☊

23 N 7. pob., Apollnar

24 P Kristina

25 T Jakob

26 S Ana

27 Č Pantaleon

28 P Viktor

29 S Marta

30 N 8., Abdon in S. ☋

31 P Ignacij

Dolgost dneva: Se skrajša od 16 ur 2 minuti na 15 ur 6 minut. Dan se skrči za 56 minut.

AVGUST - VELIKI SRPAN 31 DNI

- 1 T Vezi Petra
- 2 S Porcijunkula
- 3 Č Alfonz
- 4 P Dominik
- 5 S M. Snež. ☉

-
- 6 N **9. pobink., Sikst**
 - 7 P Kajetan
 - 8 T Cirijak
 - 9 S Roman
 - 10 Č Lovrenc
 - 11 P Suzana
 - 12 S Klara, d.

-
- 13 N **10., Hlp. in K. ☾**
 - 14 P Evzebij
 - 15 T **Vneb. D. M.**
 - 16 S Rok, sp.
 - 17 Č Bertram
 - 18 P Helena
 - 19 S Ludovik

-
- 20 N **11. pob., Štefan**
 - 21 P Ivana F. ☉
 - 22 T Timotej, m.
 - 23 S Filip Ben.
 - 24 Č Jernej
 - 25 P Ludovik
 - 26 S Cefirin

-
- 27 N **12. p., Jos. Kal.**
 - 28 P Avguštin ☉
 - 29 T Obgl. J. K.
 - 30 S Roza Lim.
 - 31 Č Rajmund

Dolgost dneva: Od 15 ur 3 minute na 13 ur 30 minut.
Dan se skrči za 1 uro in 33 minut.

SEPTEMBER - KIMOVEC 30 DNI

- 1 P Egidij
2 S Izabela

3 N 13. p., Evfemija

- 4 P Rozalija ☺
5 T Justin
6 S Caharija
7 Č Regina
8 P R. M. D.
9 S Peter Kl.

10 N 14. pob., Nikolaj

- 11 P Prot in Hiacint ☺
12 T Macedonij
13 S Vergilij
14 Č Notburga
15 P Marija 7 žalosti
16 S Ljudmila

17 N 15. p., Hildegard

- 18 P Tomaž
19 T Januarij ☺
20 S Evstahij
21 Č Matej
22 P Tomaž
23 S Tekla

24 N 16. pob., Rupert

- 25 P Kleofa
26 T Ciprij in Just. ☺
27 S Kozma in Dam.
28 Č Venceslav
29 P Mihael
30 S Jeron m

Dolgost dneva: Od 13 ur 26 minut na 11 ur 46 minut.
Dan se skrči za 1 uro in 40 minut. 23. začetek jeseni.

OKTOBER - VINOTOK 31 DNI

1 N 17. p., Remlgij

- 2 P Teofil
- 3 T Kandid ☉
- 4 S Frančišek Asiški
- 5 Č Placid
- 6 P Brunon
- 7 S Rožni venec

8 N 18. p., Brilga

- 9 P Dionizij in tov.
- 10 T Frančišek B.
- 11 S Nikozij ☉
- 12 Č Maksimilijan
- 13 P Edvard
- 14 S Kalist

15 N 19. p., Terezija

- 16 P Gal
- 17 T Jadviga
- 18 S Luka, evang. ☉
- 19 Č Peter Alk.
- 20 P Janez K.
- 21 S Uršula

22 N 20. p., Kordula

- 23 P Iv. Kap., Severin
- 24 T Rafael, n.
- 25 S Krizant in Dar. ☉
- 26 Č Evarist
- 27 P Frumencij
- 28 S Simon in Juda

29 N 21. pob., Maks

- 30 P Alfonz
- 31 T Volbenk

Dolgost dneva: Od 11 ur 43 minut na 10 ur 0 minut
Dan se skrči za 1 uro 43 minut.

NOVEMBER - LISTOPAD 30 DNI

1 S Vsi svetniki

2 Č Verne duše ☉

3 P Viktorin

4 S Karel Bor.

5 N 22. p., Caharija

6 P Lenart

7 T Engelbert

8 S Bogomir

9 Č Teodor

10 P Andrej ☽

11 S Martin

12 N 23. p., Martin I. p.

13 P Stanislav K.

14 T Jozafat K.

15 S Leopold

16 Č Otmar

17 P Gregorij ●

18 S Oton, Maksim

19 N 24. p., Elizabeta

20 P Feliks (Srečko)

21 T Dar. Dev. Mar.

22 S Cecilija

23 Č Klemen

24 P Janez od Križa ☾

25 S Katarina

26 N Silvester

27 P Virgilij

28 T Sosten

29 S Saturnin

30 Č Andrej

Dolgost dneva: Od 9 ur 57 minut na 8 ur 41 minut.
Dan se skrči za 1 uro in 16 minut.

DECEMBER - GRUDEN 31 DNI

1 P **Državni praznik**

2 S Bibijana ☉

3 N **1. advent., Fr. Ks.**

4 P Barbara

5 T Saba, opat

6 S Nikolaj, škof

7 Č Ambrož

8 P **Spočetje D. M.**

9 S Leokadija

10 N **2. ad., Judita** ☾

11 P Hugolin

12 T Maksencij

13 S Lucija, d.

14 Č Spiridijon

15 P Kristina

16 S Evzebij

17 N **3. ad., Lazar** ☉

18 P Gracijan

19 T Urban

20 S Evgen. in Mak.

21 Č Tomaž

22 P Demetrij

23 S Viktorija ☾

24 N **4., Adam in Eva**

25 P **Božič**

26 T **Štefan**, muč.

27 S Janez Ev.

28 Č Nedolž. otročiči

29 P Tomaž, škof

30 S David

31 N **Silvester** ☉

Dolgost dneva: Od 8 ur 39 minut na 8 ur 24 minut.
Dan se skrči do 23. za 19 minut in zraste do 31. za 4 minute. 22. začetek zime.

*V zdravem
telesu,
zdrav duh!*

Varujte zdravje,
ker s tem krepite duh!

NERAZDRUŽLJIVA PRIJATELJA!

Ako ste prepričani, da je za zdravje zelo važna dobra prehrana, potem Vas bo oduševilo samo to, kar je tečno, izdatno, hranljivo in okusno in pri tem vendar poceni.

Vse te odličnosti najdete pri

***,Kathreiner-Kneippovi sladni kavi' s
,Pravim :Franckovim: dodatkom'***

kot izvanredni pijači za staro in mlado, bogate in siromašne. Posebno za otroke je to idealna pijača, ker je mnogo lažje prebavna kakor čisto mleko.

Zdravniki pravijo:

Vsaka šalica „Kathreinerja“ s :Frankom:, je šalica zdravja.

Izkusna gospodinja vzame:

na 1 liter vode (mrzle, ne kipeče)

3 žlice „Kathreiner-Kneippove sladne kave“ in

1 žlico „Pravega :Franckovega: dodatka“.

Ena šalica od 2 decilitra Kathreinerja s Franckom velja samo 10 para,
s sladkorjem in mlekom pa 45 para

Mile Klopčič, Razsvetljeno okno

Povsod je temà, povsod je mir,
le muren še criča svoj glasni cri-cri.
Po temni poti, skoz pozni večer
samoten še človek hiti.

V vseh oknih temà, le v enem še luč gori,
le v eni sobi je še svetló.
Mogoče očeta še z dela ni,
in mati čaka in luč gori —
in nagli koraki skoz noč gredo.

V vseh oknih temà, le v enem še luč gori.
Mogoče je zbolel otrok, pa materi je hudo,
mogoče že tri noči ob bolnem otroku bedi,
v skrbeh in trpljenju nad njim sloni in ihti
in čaka očeta, ki pride z nočjo.

V vseh oknih temà, le v enem še luč gori.
Mogoče otrok že umira (tako je v oknu svetló),
mogoče že mati nad mrtvim otrokom ihti,
očeta čaka, a njega še ni —
hitreje, glasneje koraki domov gredo.

Povsod je temà, že davno minil je večer.
Le oče, le oče domov hiti.
Samo njegov korak moti brezdanji mir,
in muren še tiho toži; kri-kri ...

Pogled v svet

Svetovna gospodarska kriza je v tem letu dosegla najbrže svoj vrhunec. Nikakor pa ni utemeljeno napovedovanje nove sijajne konjunktura, če pomislimo, da se je produkcija, ko se je tehnično izpopolnila in racionalizirala, tudi zmanjšala. Pet in dvajset milijonov nezaposlenih ljudi imamo, če ne upoštevamo, da se je število prebivalstva tudi povečalo vsaj za nekaj odstotkov, ki vsi v reducirani produkciji ne morejo dobiti zaposlitve. To je dejstvo, ki ga ni mogoče ovreči z nikakršnimi tolažbami o poživljenju svetovnega gospodarstva.

Ogromne množine življenjskih potrebščin so v zalogah, mnogo jih je bilo potopljenih, sežganih ali porabljenih kot krma, kurivo itd., ker tako ukazuje današnji gospodarski sistem. Dobiček producentov se ne sme znižati, zato rajši uničujejo blago. Gospodarstvo producira in prideluje blago, da donaja dobiček kapitalizmu. To današnje najvišje družabno načelo je zgrešeno, ker ne nudi sadov dela človeški družbi, ki jih producira in prideluje, ampak posameznim lastnikom kapitala in produkcijskih pomočkov.

Ta borba se vrši bolj očitno ali manj po vsem civiliziranem svetu. Vpliv te politike čutimo tudi na mednarodnih konferencah, tako zlasti na konferencah mednarodnega urada dela, kjer nekateri zastopniki razvoj socialne politike in delavske zakonodaje naravnost ovirajo, zlasti zadnji dve leti.

Reakcija hoče te razmere ohraniti in utrditi, dočim del človeštva, ki tudi hoče živeti, zahteva pravičnejši družabni sistem, kakršnega danes zagovarjajo celo nekateri meščanski gospodarski znanstveniki.

To sta dva problema, ki sta v minullem letu prišla v jako aktualno borbo in ki ju je treba omeniti, če hočemo razumeti gospodarske in politične mednarodne razmere.

V naslednjem omenjamo še nekaj dogodkov iz mednarodne politike in posameznih dežel.

Dne 7. maja 1932 je v Parizu, ko je prispel iz Ženeve na posvetovanje francoskih strokovnih organizacij, nenadoma preminul direktor mednarodnega urada dela *Albert Thomas*. Star je bil šele 55 let. Thomas je deloval na tem mestu 12 let, priredil je 16 konferenc mednarodnega urada dela. Za njegovega uradovanja je bilo sprejetih na konferencah 32 konvencij in 36 priporočil. Po raznih državah je bilo odobrenih 459 konvencij. Posebna prednost Thomasova je bila, da je sam potoval po raznih državah in zbiral snov ter tudi osebno interveniral v prid delavske zakonodaje. Večkrat se je mudil tudi v naši državi. Za njegovega naslednika je bil izvoljen dosedanj prvi podtajnik in njegov sodelavec *Buttler*, ki vodi odslej te posle.

Mednarodnih konferenc je bilo v minullem letu rekordno število. Poleg sveta Društva narodov in konferenc mednarodnega urada dela so se vršile prav važne mednarodne konference s tendenco sporazumevanja, zlasti razorožitvena konferenca in lauzanska reparacijska konferenca. Razorožitvena konferenca februarja in marca meseca je sprejela predvsem načelo, da se prepovedo nekatere vrste napadalnega orožja, veliki tanki in topovi, strupeni plini in napadanje iz zraka. Resolucija je bila sprejeta z nekaterimi pridržki (8 glasov proti). Nadaljevanje razorožitvene konference se ima vršiti jeseni 1932. — Lauzanska konferenca se je bavila z reparacijskimi problemi in je končala z delnim moratorijem za nekatere obveze. Konferenca v Strasi pa je razpravljala o organizaciji srednje- in južnovzhodnih evropskih dežel ter o finančni pomoči zanje. Sprejete so bile gospodarskopolične direktive, ki se morejo smatrati kot priprava za svetovno gospodarsko konferenco. Na vseh konferencah se pojavlja tendenca po avtarkiji, carinskih mejah, kar je ovira aktiviranje sodelovanja.

Strokovna in socialistična internacionala sta razvili svoj boj predvsem v prid razorožitveni konferenci; dalje za uvedbo skrajšanega delovnega tedna in za socializacijo industrij in obratov, ki služijo splošnim javnim interesom.

V razpravi o oboroževanju je objavilo Društvo narodov, da je leta 1925. znašal dobiček vojne industrije 48,400,000 dolarjev (okoli tri milijarde dinarjev). Ta dobiček je pa bil naslednja leta še večji.

Društvo narodov je določilo posebno komisijo za spor med Kitajsko in Japonsko. Japonska je odklanjala posredovanje in komisija obsoja Japonsko. Vendar Društvo narodov ne bo moglo uspešno posredovati, ker je Japonska njega članica, Kitajska pa država brez prave vlade. Japonska je odtrgala Mandžurijo od Kitajske in ustanovila samostojno državo, dasi je Kitajska po mirovnih pogodbah nerazdeljiva. Japonska rabi trg, zato je japonski imperializem pričel vojno s Kitajsko.

Za delavsko gibanje jako važen pojav je, da ustanove strokovne organizacije v Zedinjenih državah politično stranko, ki se bo nedvomno naslonila na obstoječe socialistično gibanje. Ameriške strokovne organizacije so za manjše koncesije dolgo podpirale ali republikance ali pa liberalce. Te oportunistične politike bo sedaj konec.

V Evropi vodi najbolj pisano in kričavo politiko Nemčija. Konservativni nemški kancler Brüning je vodil politiko sporazumevanja in olajšanja vojnih bremen. Tudi na delavstvo je pritiskal in kratil socialne dajatve, dasi ne v taki meri, kakor so zahtevali kapitalisti. Predsedniku Hindenburgu pa njegova politika ni bila všeč, ko so mu veleposestniki in fašisti dopovedali, da ima delavstvo preveč vpliva v državi. Dne 30. maja 1932 je rekel Hindenburg Brüningu in Stegerwaldu, da vodita »boljševiško politiko«. Nato je kancler podal ostavko vlade, Hindenburg pa je imenoval fevdalca barona Papena za kanclerja, ki je sestavil osebno ali kamarilsko vlado grofov, militaristov in veleposestnikov. Ta dogodek pomeni nastop najbolj črne reakcije v Nemčiji, ki hoče vzeti delavstvu večino dosedanjih pridobitev.

V Nemčiji so imeli v letu 1932. štirikrat volitve in za državni zbor 6. novembra 1932 bodo petič. Dne 13. in 24. aprila (ožje) so bile volitve predsednika republike. Izvoljen je bil šele v ožjih volitvah zopet Hindenburg. Socialni demokrati pri teh volitvah niso kandidirali. Dne 24. aprila 1932 so bile deželnozborske volitve, pri katerih so fašisti v Prusiji postali večinska stranka; dne 20. julija 1932 so bile volitve v nemški državni zbor, pri katerih so fašisti zopet pridobili na glasovih in postali najmočnejša stranka tudi v državnem zboru.

Prusko vlado je kancler odstavil in imenoval sebe za komisarja. Za predsednika pruskega deželnega zbora pa je bil izvoljen fašist Kerrl.

Prva seja državnega zbora je bila sklicana 30. avgusta 1932, ki jo je otvorila Klara Zetkin. Kancler na tej seji ni razvil svojega programa, marveč je to hotel šele drugič. Druga seja je bila sklicana 12. septembra 1932. Seja pa je trajala le nekaj minut (s premorom). Hitler je zahteval, da postane sam kancler. Ker kancler tej njegovi zahtevi ni ugodil, je hotel s pomočjo centra ščititi parlamentarizem proti kanclerju. Na tej seji se je predvsem izpremenil dnevni red ter razpravljalo najprej o zaupnici vladi in o razveljavljenju Papenovih zasilnih naredb. Med glasovanem je kancler zahteval besedo, a je ni dobil, zato je odšel po dekret o razpustu državnega zbora ter ga takoj osebno izročil predsedniku državnega zbora. Nezaupnica vladi je bila sprejeta s 513 glasovi proti 32 (50 poslancev ni glasovalo).

Kancler Papen ne namerava dati oblasti iz rok, ki jo je dobil iz rok predsednika, fevdalcev in industrijcev. Razpisal je nove volitve za državni zbor (6. novembra 1932). Od izida volitev, ki ne morejo dosti izpremeniti položaja, je odvisno, kdo bo gospodar Nemčije.

Socialna demokracija je ohranila v vseh teh borbah svojo politično moč neokrnjeno. Razpadle so meščanske stranke razen centra. Glavno borbo je vodila socialna demokracija za politično demokracijo, za socialne pravice, razorožitev in sporazum med narodi. Sedanje minimalne zahteve delavstva so: socializacija temeljnih industrij in obratov splošnega interesa.

Nemčija pa gre še dalje. Fevdalna vlada zahteva enako pravico v oboroževanju z drugimi državami. V tej zahtevi je Bismarckov duh. Namesto razorožitve in sporazuma med narodi, hoče nemški kancler v nemškem narodu še bolj zbužati strast nacionalnega šovinizma. Francija (Herriot) seveda odgovarja na to zahtevo z Ne! Pač pa razorožitev in sporazum!

Politična in gospodarska usoda Nemčije je jako nejasna.

V mesecu aprilu je Avstrija volila svoj parlament, dunajska občina pa svoj mestni svet ali deželni zbor. Socialna demokracija na vplivu ni izgubila; pridobila je na vplivu celo v dunajski občini. Avstrijsko delavstvo je jako uspešno zavrnilo reakcijo in tudi fašizem se tam ni razvil v taki meri kakor v Nemčiji, dasi so se vršili hudi boji z njim.

V mesecu avgustu sta umrla bivša kanclerja prelat dr. Boštjan Seipel in dr. I. Schober. Avstrijski kancler je dr. Dollfuss.

Na *Madžarskem* ni prav nobenih bistvenih izprememb. Tamkajšnja socialna demokracija se bori proti terorju, ima 14 poslancev v parlamentu, vlada pa noče odpraviti izjemnega stanja. Dne 6. aprila 1932 je v protest proti razmeram razglasila stranka enodnevno protestno stavko, ki je v Budimpešti trajala tri dni in ni izšel v tem času niti en list.

Poleg Anglije je v mednarodni politiki najaktivnejša *Francija*. Pred volitvami je bil predsednik vlade Tardieu, konservativec, ki je bil zlasti malo naklonjen Nemčiji. Izdelal pa je poseben načrt za sanacijo srednje in južnovzhodne Evrope po Briandovem načrtu. Njegovo stališče je omajal državni proračun in moral je razpisati nove volitve, ki so se vršile 1. in 8. maja 1932. Pri teh volitvah so največ pridobili radikali, ki jih vodi bivši lijonski župan Herriot. Novo vlado je sestavil Herriot in je prvotno hotel sodelovati s socialisti, toda ti so vstop v vlado odklonili.

Herriot je v mednarodni politiki posebno aktiven, se naslanja na Macdonalda ter hoče zagotoviti politični vpliv Francije v mednarodni politiki potom problemov, ki sta jih že načela Briand in Tardieu. S Herriotom je pri volitvah zmagala levičarska smer, zato je pričakovati, da se Francija otrese svojega nacionalizma ter bo podpirala problem razorožitve in sporazuma med narodi bolj kakor prej. Vztraja pa Francija na neokrnjenih mirovnih pogodbah.

V minulem letu je umrl Aristid Briand, predsednika republike Doumerja pa je umoril ruski emigrant Gorgulov, ki je bil obsojen na smrt.

Za predsednika republike je bil izvoljen senatni predsednik Lebrun.

Skoraj enako vlogo kakor Francija ima v mednarodni politiki *Anglija*. V delavski vladi je nastal jeseni 1931 spor zaradi Macdonaldove popustljive politike, ki jo je povzročil beg kapitala iz Anglije. Kapitalisti so hoteli s tem preprečiti socialno politiko vlade. Končno je Macdonald 3. septembra 1931 podal demisijo vlade. Macdonald je z desetimi poslanci, ki so bili njegovega mnenja, sestavil novo »narodno« vlado, v katero so stopili konservativci, liberalci in Macdonaldova skupina. Macdonald je ostal predsednik vlade do danes. Že 27. oktobra so se pa vršile volitve v angleški parlament, pri katerih so dobili konservativci nad dve tretjini mandatov.

Anglija je uvedla predvsem srebrno valuto, dalje je zvišala carino na uvozno blago ter sklenila na otavski konferenci pogodbo z dominijoni glede prometa z blagom.

Irska se bori pod vodstvom De Valere za neodvisnost od Anglije.

Indija je dobila novo ustavo, ki daje Indijcem razredno volilno pravico ne le po kastah nego tudi po verstvu. Gandhi je za-

grozil, da se bo z gladom usmrtil, če angleška vlada ne bi teh svojih odredb izpremenila, pa bodisi v ječi, kjer je, ali pa zunaj nje.

V mednarodni politiki je Anglija, zlasti Macdonald, podpirala marsikatero akcijo inicijativno. Tako zlasti lauzansko reparacijsko in razorožitveno konferenco. Državna politika Anglije je pa danes protidelavska in autarkična.

Gospodarsko izredno neugodne razmere vladajo v *Rumuniji*. Liberalna vlada je morala končno odstopiti, ker se ji je očitata korupcija. Za njo je prevzel vlado profesor Jorga, nasledoval pa mu je Vajda-Vojevod. Ta je razpisal parlamentarne volitve, ki so se vršile v začetku meseca julija 1932 in je zmagala z ogromno večino (185 poslancev) kmetijska stranka Maniuja. Maniu je sestavo vlade odklonil, na kar jo je zopet sestavil Vajda-Vojevod.

Socialisti so pri teh volitvah dobili 101.068 glasov ter pet mandatov. Kandidirali so samostojno kljub temu, da volilni red 50 odstotno protežira najmočnejšo stranko.

Nesrečna *Bolgarija* še vedno ne more preprečiti divjaskih političnih umorov med obema macedonskimi krili, niti ne more uravnati ugodnih razmer do svojih sosedov. Naslanja se še vedno na Italijo in kralj Boris sam se je mudil spomladi nekaj dni v Rimu. Nekoliko so se izboljšali politični odnošaji z Rumunijo. Pri volitvah v skupščino je delavska stranka dobila devet mandatov; jako ojačila se je pa kmetijska stranka.

Republika *Spanija* se je v poldrugem letu obstoja znatno utrdila. Zbornica je sprejela moderno ustavo. V vladi sodelujejo tudi štirje socialistični ministri pri organizaciji države. Uspeh je v tem, da se nahaja že v ustavi mnogo temeljnih zahtev delavstva glede političnih pravic, tarifnih pogodb, mezd in službenega razmerja. Med letom je bilo več poizkusov upora in sindikalistične organizacije so podpirale zlasti anarhistično gibanje. Najpomembnejši je bil vojaško-monarhistični upor z dne 10. in 11. avgusta 1932, ki ga je vodil general Sanjurjo. Zarota pa je bila takoj zatrta in krivci obsojeni v pregnanstvo. Veleposestnikom, ki so sodelovali pri uporu, je država zaplenila s posebnim zakonom imetje ter ga namenila socialnim namenom.

Zbornica je sporazumno rešila vprašanje tudi katalonske avtonomije. Katalonija je dobila najširšo samoupravo, vendar je pa ostala integralen del španske republike.

Zakonodaja republike še ni zaključena, ker je treba uveljaviti novi ustavi primerne svobodomiselnih zakone, zlasti glede delavskega varstva.

Fašistična Italija mora imeti težke gospodarske razmere. Najela je večkrat notranje posojilo. Politično se Italija ni izpremenila ter podpira nestanovitno sedaj to, sedaj ono mednarodno politiko. Meseca avgusta je Mussolini izpremenil funkcionarje svoje vlade, kar pomeni, da narašča opozicijski duh. Italija praznuje letos desetletnico fašistovskega režima.

Čehoslovaška, ki še najbolj respektira parlamentarno demokracijo, je v minulem letu odločno nastopila proti fašizmu. Vlada je koalicijska. Med letom so sicer nastale diference med agrarci in drugimi strankami, ki so se poravnale. Tudi v socialnopolitičnem pogledu je država naprednejša kakor druge meščanske države v Evropi.

Poljska diktatura vztraja še dalje in izvaja teror nad opozicijskimi strankami.

Iz sovjetske *Rusije* nimamo zanesljivih poročil. Značilno pa je, da, kljub temu, da vse države politično sovražijo Rusijo, vendar kapitalisti Anglije, Francije, Nemčije, Italije in še drugih držav iščejo in sklepajo gospodarske zveze z Rusijo. Vsekakor je gotovo, da se je Rusija v zadnjih letih gospodarsko razvila. Socializacija zemlje je

sicer težaven problem, ali vsekakor je napredovala in, če je Rusija nekoliko popustila, je to storila zaradi sukcesivnega prehoda. Nenapadalne pogodbe so sklenile z Rusijo baltiške države, Poljska, Rumunija in Turčija.

Razmere izven Evrope so enake evropskim v gospodarskem in političnem oziru. Kapital Zedinjenih držav se bori za življenje. Politiki Zedinjenih držav dajejo najrazličnejše inicijative gospodarske in socialnopolitične vsebine. Vedno pa ostajajo le inicijative, da z njimi potolažijo svojih 13 milijonov nezaposlenih delavcev.

Nemirna je južna Amerika, kjer se neprestano pojavljajo upori in revolucije (Brazilija, Čile, Argentina, Paragvaj itd.). Na te spore v južni Ameriki ima večinoma severoameriški kapital velik vpliv.

Minulo leto je bilo nadaljevanje neutrudljive borbe svetovnega kapitalizma za ohranitev današnjega gospodarskega sistema. Borba se je vršila na račun delavstva, dasi nima izgleda, da se sistem ohrani v sedanjih obliki. Svet pripada človeštvu, sadovi zemlje in dela pripadajo človeštvu, to je naravni zakon, ki ga današnje predprave ne bodo mogle razveljaviti nikdar.

Produktivna zadruga ljubljanskih mizarjev

prevzame vsakršna stavbena in pohištvena mizarška dela ter jih izvršuje točno, solidno in po jako zmernih cenah.

Tovarna na Viču pri Ljubljani

Telefon šte. 2410. — Čekovni račun šte. 13997.

Zlato naših hranil
makaroni jajcine špageti

Karl Marx

Ob 50-letnici njegove smrti

14. marca 1933 bo praznoval svetovni proletarijat pomembno obletnico: ta dan bo minilo 50 let, odkar je v Londonu umrl znanstveni utemeljitelj socializma — Karl Marx. Tudi naša dolžnost je, da se s skromnim člankom oddolžimo spominu genija, ki je dobrih trideset let sam vodil svetovni delavski pokret in čigar nauki so danes bolj živi in bolj aktualni, kakor so bili kadarkoli preje. Prostor nam sicer ne dopušča, da bi obširneje govorili o njegovih idejah — te bodo naši bravci spoznali iz slovenskega prevoda »Kapitala« —, na tem mestu hočemo le na kratko orisati njegovo življenje in dobo ter označiti njegova dela in njegov pomen.

V dobi, ki je v njej Marx preživel svojo mladost, je vladala v Nemčiji najhujša reakcija. Francosko meščanstvo je sicer v veliki revoluciji (1789) zrušilo stari fevdalistični družabni red, ki se je vzdrževal z despotizmom in kmetskim suženjstvom, v Franciji je sicer meščanski razred zaživel novo življenje neoviranega gospodarstva, toda o vsem tem novem življenju ni bilo v Nemčiji skoro ne duha. Tam so še zmeraj vladale fevdalne razmere, ki so jih enako težko občutili i kmetje i po emancipaciji stremeči meščani. Strah pred revolucijo in njenimi posledicami je tičal fevdalcem v kosteh, zato so obdali vso Nemčijo s kitajskim zidom despotstva in cenzure. Vendar pa vsa ta sredstva niso mogla preprečiti pohoda novega gospodarstva. Tehnika je premagala čas in prostor in tako se je začela tudi v Nemčiji razvijati moderna industrija, najprej ob Reni, stari prometni žili, nakar je šel razvoj hitro svojo pot.

Toda kapitalistični način produkcije je brez proletarijata nemogoč: slednji se mora nujno razviti v krilu meščanske družbe, kajti na njem je zgrajena eksistenca meščanstva, ki živi od večvrednosti. Proletarijat se je prvotno razvil iz obubožanih kmetov in obrtnikov, ki jih je moderni industrijski razvoj uničil. V dobi početkov kapitalističnega gospodarstva je bil proletarijat strašno izrabljan: za minimalno mezdo je bil 16—18 ur na dan priklenjen k stroju. Bil je delovna živina brez vsake pravice. Kaj čuda, če je brezupno zrl v življenje, ali pa, če si je želel nazaj prejšnjih časov, ko je bil svoboden obrtnik, in je v navalu obupa rušil stroje, ki je videl v njih svoje sovražnike.

Razvoj kapitalističnega načina produkcije je zbudil povsod največje občudovanje. Nekdo je napisal o njem sledeče besede: »Kapitalizem je napravil vsa drugačna čuda, kakor so bile egipčanske piramide, rimski vodovodi ali gotske katedrale... Podjarmil si je naravne sile, ustvaril je stroje, zgradil parnike in železnice — noben družabni red ni zbudil tel ko spečih sil!« Vsi so bili s kapitalizmom zadovoljni, razen proletarijata in nekaterih mislečih glav, ki so videli tudi njegove senčne plati. V prvi polovici 19. stol. so nastopili v zapadni Evropi takozvani **utopični socialisti** — sem spadajo Francoza *Saint-Simon* in *Charles Fourier* ter Anglež *Robert Owen* —, ki so zahtevali v imenu razuma — glavne parole

francoske revolucije! — in v imenu socializma, ki je bil produkt njihovega človekoljubja in čuta za pravičnost, drugačen družabni red. Utopični socialisti so verovali, da bodo bankirji in podjetniki sami odpravili izrabljanje, ko bodo le spoznali, da ne delajo prav; proletarijat bi imel tu povsem pasivno vlogo: treba bi mu bilo pravičnejši družabni red samo sprejeti iz rok človekoljubnih kapitalistov. — Ta vera je bila naivna, bila je romantična. Utopični socialisti se namreč niso zavedali, da je vsaka družabna oblika posledica zgodovinskega razvoja, ki ima v njem najvažnejše poslanstvo prav tisti razred, ki z njim ti socialisti niso računali, namreč — proletarijat.

Slednje je spoznal **Karl Marx**, ki je skupno s **Friderikom Engelsom** postal utemeljitelj znanstvenega socializma.

Marx ni izšel ne iz proletarijata ne iz vrst utopičnih socialistov, temveč iz meščanske židovske rodbine. Rodil se je 5. maja 1818 v zapadnonemškem mestu Trieru.

Marxova pot do znanstvenega socializma, t. j. do spoznanja zakonov, ki vladajo družbi, ni bila kratka. Gimnazijo je študiral v rodnem mestu, pravo pa najprej na univerzi v Bonnu, nato pa v središču duševnega življenja takratne dobe, v Berlinu. Tu se je seznanil s Heglovo filozofijo, ki je opazovala vsako stvar v razvoju in v skupnosti z drugimi stvarmi (dialektika) in ne — kakor druge filozofije — v mirujočem stanju in izolaciji. Vendar pa je bila ta filozofija idealistična: za gibalo vsega razvoja je smatrala ideje, ne pa gospodarstva. Marx je sprejel iz te filozofije dialektično metodo, dočim se mu je idealistično gledanje na svet in življenje upiralo.

Od Heglove filozofije se je odvrnil glavni Heglov učenec, Ludvik Feuerbach, ki je bil materialist. Zavrgel je predvsem Heglovo načelo, po katerem je narava odvisna od idej, in je pokazal, da ni tako načelo prav nič drugega kakor filozofsko oblačilo za svetopisemsko trditev, da je bog ustvaril svet in da vlada nad njim. Ideje so pri Feuerbachu postale, kar so v resnici: samo odsviti narave, bogovi pa: produkti človeške domišljije. Te ideje je Feuerbach obrazložil v knjigi »Das Wesen des Christentums« (Bistvo krščanstva) (1841).

Marx je sprejel od Hegla dialektično metodo, od Feuerbacha pa materializem. Toda svojo filozofijo je razvil še dalje: odkril je človeka, živega človeka, ki, ravnaoč se po svojih interesih, sam ustvarja in izpreminja politične in socialne razmere.

L. 1841 je Marx promoviral v Jeni, nato pa se je posvetil publicističnemu delu. L. 1842 je namreč začel izhajati v Kölnu »*Rheinische Zeitung*« (Renski časnik), ki je bil seveda vse prej kakor delavski list, in Marx je stopil v njegovo uredništvo.

40 ta leta, ko je stopil Marx v javno življenje, tvorijo važno obdobje v nemški zgodovini. V tej dobi se je industrija tudi v Nemčiji že precej razvila, kapital se je množil in mladi kapitalistični razred je stremel za tem, da bi iztrgal državno oblast iz rok fevdalcev. Stare tradicije so pod vplivom industrijske revolucije izginjale, zrak je bil prenasičen z novimi idejami. Tedanji nemški pesniki, kakor Herwegh, Freiligrath, so opevali svobodo in grmeli proti tiranom, iz Pariza pa se je oglašal nesmrtni satirik Heine in s pamfleti bombardiral pruski režim ovlasljenih fevdalcev.

Ko je stopil Marx v uredništvo »Renskega časnika«, se je zavedal, da more biti samo akord v svobodnjaškem spevu časa. V člankih je obravnaval vprašanje svobode tiska ter razne zakonske predloge, razkrin-

kajoč njihovo nazadnjaštvo. Toda že v tej dobi se je začel zavedati, da brez poznavanja gospodarskih zakonov in socializma ne bo mogel prodrati različnim problemom do dna in jedra. Ko je bil »Renski časnik« januarja 1843 od oblasti ustavljen, je odšel v Pariz, ker je menil, da se

Nemški cenzorji v predmarčni dobi

bo tam najlaže seznanil z gospodarskimi zakoni in socializmom. Pred odhodom se je še poročil s svojo mladostno ljubeznijo, s krasotico plemkinjo Jenny Westphalen, ki mu je ostala verna prijateljica in pomočnica vse življenje.¹⁾

L. 1830. je bilo v Franciji vzpostavljeno meščansko kraljestvo. Nad deželo so zavladali bankirji, ki jim je neki državnik zaklical: »Obogatite se!« Vsa dežela je trpela radi spekulacij bančnikov, zato je bilo tudi francosko ozračje v 40tih letih prenasičeno z revolucionarnimi idejami. V Parizu je bivala cela vrsta socialistov — kakor Louis Blanc, Proudhon itd. — vseh mogočih barv: od krščanskih socialcev do pučistov. S temi socialisti se je seznanil Marx, ko je prišel v Pariz, toda pri njih ni našel znanstveno utemeljenega socializma, nego blodne in fanta-

¹⁾ Glej njeno sliko v Koledarju C. d. l. 1931, str. 119.

stične sanjarije. Tako mu ni preostalo drugega, kakor da se je sam poglobljal v študij in v tej dobi je postal Marx — marksist.

L. 1843 so začeli v Parizu izhajati »Deutsch-französische Jahrbücher« (Nemško-francoski letniki). Marx je objavil v njih razpravo »*Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie*« (Kritika Heglove pravne filozofije). Ta članek je obračun s Heglovim idealizmom, obenem je pa v njem formuliral že prva gesla poznejšega manifesta.

Pariška doba ima za Marxa še neki drugi pomen: tu se je prvič sestel in spoprijateljil s svojim poznejšim sotrudnikom **Friderikom Engelsom**, ki je na podlagi študija angleških razmer prišel do istih rezultatov kakor Marx. Oba moža sta odslej delovala skupno — zato ju upravičeno imenujemo zmeraj v eni sapi: Marx je študiral in pisal, Engels mu je pri tem pomagal in ga vrh tega vzdrževal iz svojih sredstev.

Marx in Engels sta najprej skupno napisala delo z malce čudnim naslovom »*Die heilige Familie*« (Sveta družina) (1844). Pomen tega dela ni toliko v kritiki dotedanjih filozofij, kolikor v tem, da je izoblikoval Marx v njem nekaj temeljnih pojmov, ki so neobhodni za socializem. Zlasti važni so v tej knjigi odstavki, ki govori v njih o proletarijatu kot o oblikovatelju in tvorcu bodočnosti.

Ker je Marx deloval v Parizu zoper pruski despotizem, je slednji pritisnil na francosko vlado in učinek je bil, da je moral Marx 11. jan. 1845 iz Francije. Odselil se je v Bruselj,²⁾ ki je postal s tem središče socializma, središče, ki so vanj vodile niti iz vseh evropskih dežel. V Bruslju ga je obiskal Engels, ki je v tej dobi že izdal delo »Položaj delavskega razreda v Angliji«. Z njim je odpotoval Marx za nekaj časa v Anglijo, da bi se na licu mesta prepričal o življenju v tej klasični deželi kapitalizma in se seznanil z delavskimi voditelji.

V bruseljski dobi je spisal Marx sestavek »*Die deutsche Ideologie*« (Nemška ideologija), ki pa ni izšel v tisku. To delo pomenja obračun z raznimi osrečevalci človeštva, ki jih je vodilo le čustvo, ne pa razum. Skupno z Engelsom je Marx še enkrat postavil črto ločilnico med etičnim in ekonomskim, znanstvenim socializmom, zavedajoč se, da more voditi do uspeha le znanstveno fundiran socializem. — Posebno knjigo z naslovom »*Elend der Philosophie*« (Revščina filozofije) (1847) je posvetil Proudhonu in ga razgalil kot sanjača. V obeh delih najdemo že prve formulacije dialektičnega materializma, ki trdi, da način produkcije odločuje o politični in ideološki nadstavbi. Poudarimo naj, da je bilo Marxovo razračunavanje z raznimi socialisti nujno potrebno, čeprav se je s tem gibanje cepilo: nujno potrebno je bilo podreti poslednji zid iluzij in romantike, kajti slednje je vodilo na nápak pot.

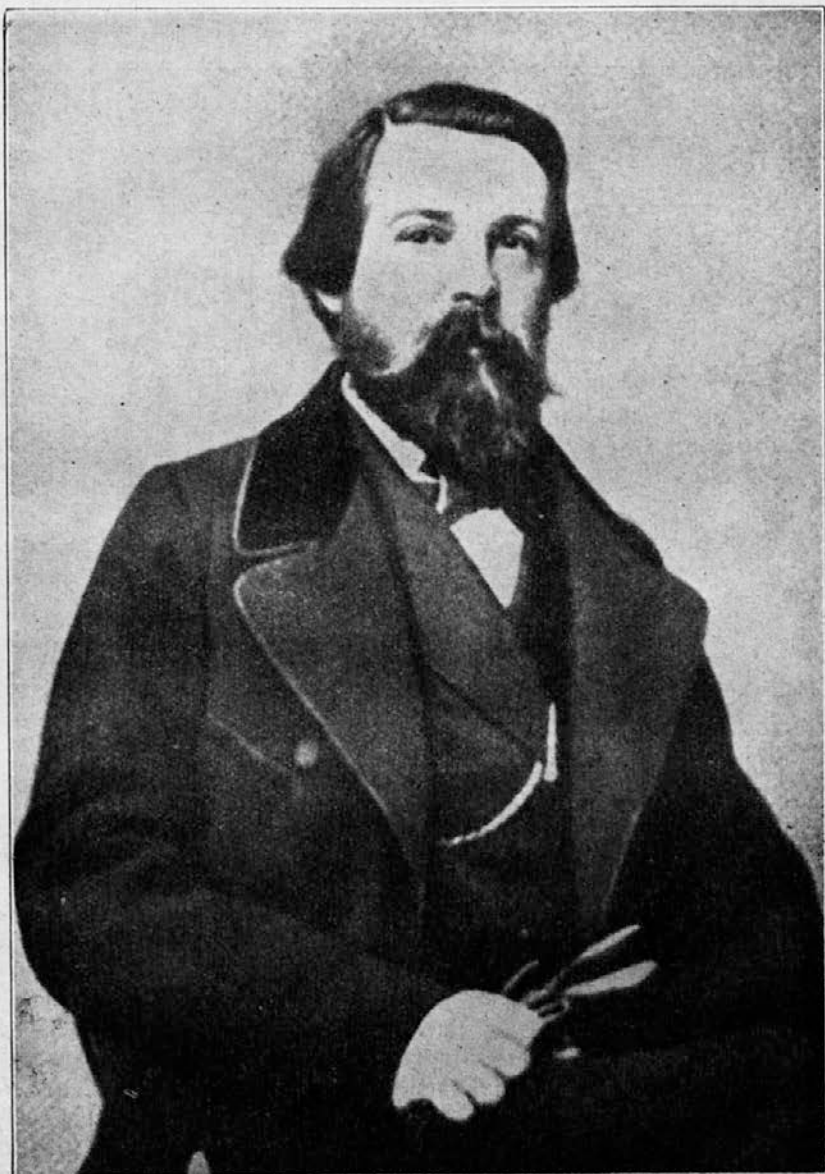
Med tem je predmarčna doba³⁾ zorela v revolucijo. Videli smo, da v Nemčiji s sistemom niso bili zadovoljni meščani, v Franciji pa podjetniki ne, ker so jih ovirali v razvoju bankirji, ki so imeli vlado v svojih rokah. Z razmerami v Franciji in Nemčiji so bili torej nezadovoljni kapitalisti, a doli v globinah je mrmral tudi proletarijat. Opozicijo je v obeh deželah vodila torej heterogena masa z različnimi interesi, vendar pa pod vodstvom meščanstva. Revolucija 1848 je mogla biti zato samo meščanska:

²⁾ Glavno mesto Belgije.

³⁾ S »predmarčno dobo« označujemo pri nas dobo reakcije, ki je trajala od Napoleonovih vojn do l. 1848; predmarčno zato, ker je izbruhnila revolucija v Avstriji marca 1848.

njen namen je bil, da osvobodi gospodarstvo in si zgradi državno obliko, ki bi ustrezala interesom meščanstva. Marx se je dobro zavedal, da bo proletarijat izšel iz revolucije praznih rok, vendar je podpiral po svojih močeh stremljenja meščanstva, ker je vedel, da je to samo etapa (stopnja) v nadaljnjem razvoju.

V Bruslju je Marx mnogo praktično delal, govoril je na shodih in debatiral v klubih, za delavska društva pa je pisal temelje v *manifestu* (1848). V svojem znamenitem manifestu nam podaja v zgoščeni, a na-

Friderik Engels v moški dobi

zorni in silno živi besedi najprej v glavnih obrisih zgodovinski razvoj družbe do viška kapitalizma, nato pa govori o nalogah proletarijata. S proroškim očesom je videl vse ovire bodočnosti, vse boje, poraze in zmage. Manifest konča z besedami: »Proletarci vseh dežel, združite se!« — Od izdaje Marxovega manifesta je preteklo skoraj 80 let. Teh 80 let najbolj živega življenja priča, da ta manifest ni papirnata listina brezkrvnega teoretičnega znanja, nego da iz njega govori res železni zakon razvoja in življenski utrip zgodovine. Zato je manifest danes prav tako aktualen, kakor je bil pred 80 leti, in bo, dokler bo kapitalizem na svetu.

Socialistična demonstracija v Bruslju 1. 1886

Februarja 1848 je kar nenadoma izbruhnila v Parizu revolucija. Dva dni so bili delavci gospodarji položaja in, kar je bilo revolucionarjev na svetu, so vsi drli v Pariz. Tudi Marx je prišel tja, govoril na shodih, pobijal napačna mnenja in škodljive načrte. Toda dolgo v Parizu ni zdržal: iskra revolucije je šinila tudi v Nemčijo in nato v Avstrijo. Iz Pariza je spletel niti v Nemčijo, končno pa je odšel sam tja in kmalu za njim se je pojavil v Nemčiji tudi Engels. Marxa so mikale industrijske province ob Reni, kjer je bil skoncentriran nemški proletarijat. Za Marxa je prišla doba, ko je bilo treba teorije realizirati. V Kölnu je zbral kader moč in je z njihovo pomočjo obnovil »Renski časnik« z naslovom »*Neue Rheinische Zeitung*«, čigar prva številka je izšla 1. junija 1848. Marx se je pri tem naslonil na levičarsko meščanstvo, ki je vodilo revolucijo, obenem pa je s svojimi sodelavci, med katerimi je bil tudi poznejši organizator nemške socialno-demokratske stranke, komaj 23 letni Ferdinand Lassalle, vršil ustno propagando med proletarijatom.

Toda, ko je začel izhajati »Novi renski časnik«, je bila revolucija za proletarijat že popolnoma, za meščanstvo pa napol izgubljena. Meščanstvo se je ustrašilo svoje lastne korajže in se je začelo umikati. Začelo je verovati v frankfurtsko skupščino, ki ni rešila ničesar. Vsi Marxovi napor, da bi spravil gibanje v pravo smer, niso nič zalegli in marsikje je med revolucijo igralo vino večjo vlogo kakor smodnik.

Mimogrede je obiskal Marx tudi Dunaj, a oktobra je bilo tudi tam revolucije že konec.

Neue

Rheinische Zeitung

Organ der Demokratie.

N 301.

Köln, Samstag, den 19. Mal.

1849.

Abschiedswort der Neuen Rheinischen Zeitung.

Rein offner Hieb in offner Schlacht!
Es fällt die Rücken und Lücken,
Es fällt mich die schleichende Hirtentracht
Der schmutzigen Welt-Ralmücken!
Aus dem Dunkel lag der tödende Schwart,
Aus dem Hinterhalt fielen die Streiche —
Und so liegt ich nun da in meiner Kraft,
Eine solge Hebrüenleiche!

Auf der Spitze den Trost und den zuckenden Hohn
In der Hand den blühenden Degen
Nach im Sterben rufend: „Die Rebellion!“
So bin ich mit Ehren erlegen.
O gern wohl besteruten mein Grab mit Salz
Der Preusse zusammt dem Egere —
Doch es schliefen die Ungarn, es schiedt die Pfalz
Drei Saloten mir über die Baber!

Und der arme Mann im zerrißnen Hemd,
Er wirft auf mein Haupt die Schollen;
Er wirft sie binab mit der reichigen Hand
Mit der harten, der schwielenvollen
Einen Kranz auch bringt er aus Blumen und
Mal'n,
So ruh'n auf meinen Wunden;
Den haben sein Weib und sein Töchtelein
Nach der Arbeit für mich gemunden.

Nun Ade, nun Ade, du kämpfende Welt,
Nun Ade, ihr eingenden Dorer!
Nun Ade, du pulbergeschwärtztes Feid,
Nun Ade, ihr Schwerter und Ezerer!
Nun Ade — doch nicht für immer Adel!
Denn sie tödten den Welt nicht, ihr Feuder!
Bald rächt ich mich raffend in die Hap,
Bald febr' ich reißiger wieder!

Wenn die letzte Krone wie Glas zerbricht,
In des Kampfes Betten und Flammen,
Wenn das Volk sein letztes „Schuldig!“ spricht,
Dann sehn wir wieder zusammen!
Mit dem Wort, mit dem Schwert, an der Do-
nu, am Rhein —
Eine allzeit terur Gefellin
Wird dem Troner geschwetternden Bolke sein
Die Geächtere, die Hebellin!

F. FREILIGRATH

Kakor v Avstriji je tudi v Nemčiji meščanstvo sklenilo kompromis s fevdalci, ki je veljal za 50ta leta. Marx je sicer še dalje izdajal list, a odmeva ni več našel: meščanstvo se je zopet vrnilo k delu in profitu. Končno je bil list od cenzure ustavljen in zadnja številka je izšla 19. maja 1849 s Freiligrathovo pesmijo na naslovni strani in v rdečem tisku. Ko se je revolucija končala, so se njeni voditelji razbegnili na vse strani: Engelsu se je posrečilo pobegniti v Švico, Marx pa je odšel z ženo v Pariz. Ker je bilo treba plačati tiskarske stroške, je morala Jenny Marx prodati zadnje dragocenosti ter je odšla z možem v negotovost in bedo.

Tudi v Parizu ni bilo nič drugače kakor v Nemčiji: tudi tu je doživela revolucija polom in Marx je bil že po enem mesecu izgnan. To pot je odšel v London, kjer je ostal do smrti kot izgnanec.

Anglija je bila v 50tih letih pribežališče vseh evropskih izgnancev in je postala njihova mati v dobi, ko je povsod drugod vladalo nazadnjaštvo. Sem so pribežali izgnanci iz Francije, Nemčije, Avstrije, Ogrske,

Italije, Poljske in Rusije. Bila je Anglija država, ki je v njej že davno zmagala demokracija, zato se je celinsko gibanje ni dotaknilo.

Popolnoma obubožan je prišel Marx s svojo družino v London, a odločil se je s peresom služiti delavskemu gibanju. Ustanovil je najprej list »Die Rheinische Revue« (Renska revija), ki se je tiskala v Hamburgu, a je izhajala samo eno leto. Prva Marxova naloga je bila, da kritično pregleda vzroke revolucije in vse napake, ki so se storile v njej. Storil je to v članku »Die Klassenkämpfe in Frankreich«, kjer je zlasti važna njegova konstatacija, da je bila kriza svetovne trgovine l. 1847 glavni vzrok revolucije; ker je kriza 1848 minila, tudi revolucija ni mogla uspeti. Marx je trdno pričakoval, da bo izbruhnila l. 1850 nova revolucija, toda tedaj se je zgodilo nekaj nepričakovanega: po vsem svetu se je razširila vest, da so našli v Kaliforniji velike sklade zlata. Temu dejstvu ni nihče pripisoval posebne važnosti — razen Marxa, ki se je zavedal, da bo kalifornijsko zlato rešilo evropski kapital. In tako se je tudi zgodilo.

V Londonu je bil zbran ves internacionalni tabor emigrantov, ki je nenehoma upal na revolucijo. Ko je Marx postavil tezo, da je ne bo, so ga začeli smatrati za izdajalca. In ker je ni bilo, se jih je začelo oprijemati domotožje, želje so jim postale resničnost, začeli so se medsebojni spori, nezaupanje, natolcevanja. V tem zastrupljenem ozračju, ki ga nam izborna slika Rus Herzen v svojih »Spominih«, so postajali vsi emigranti histerični in neznosni. To ozračje se je oprijelo vseh — razen Marxa, ki se je umaknil v izolacijo, dočim je Engels odšel v Manchester v kontor svojega očeta. Ta izolacija bi se za Marxa bržkone tragično končala, če bi se ne zakopal v znanstveno delo.

Izmed spisov, nastalih v 50tih letih, naj omenimo še »18. Brumaire«, ter »Herr Vogt« (Gospod Vogt).

50ta leta so bila najslabša leta v Marxovem življenju. Stanoval je s šestčlansko družino v dveh luknjah in stalno sta pri njem gostovala beda in bolezen. Radi tega je tudi njegova žena postajala histerična, Marx sam pa godrnjav in nedostopen. Živel se je s članki, ki jih je pošiljal v Ameriko v »New York Tribune«, toda honorarji so le poredkoma prihajali. Edino resno pomoč mu je nudil Engels.⁴⁾

Engels predstavlja tip pravega, nesebičnega prijatelja. Iz svojih skromnih prijemkov je redno pošiljal Marxu zneske, ki se jih je nabralo v letu dni že za celo premoženje, a niti v enem pismu ni kake graje ali odpovedi. Reči moramo, da ga je Marx vse preveč izrabljjal, da je živel popolnoma na njegov račun. — Pa ne samo to: ko je bilo Marxu zagotovljeno sodelništvo pri njujorškem listu in ni znal dovolj angleški, je pisal skoraj pet let zanj članke — Engels.

Engels je bil edini človek, ki ga je Marx cenil. Vse drugačno pa je bilo njegovo razmerje do srčno dobrega Ferdinanda Lassalla, organizatorja nemške socialne demokracije. Marx ga je zmeraj malce ignoriral in sicer popolnoma neopravičeno, prav tako pa je tudi odpravljjal njegove razprave kot naloge, ki jih piše »učenec«. Marx je znal biti napram prijateljem in sovražnikom včasih le vse preveč krivičen.

60ta leta pomenjajo novo dobo v zgodovini Evrope. Česar ni moglo doseči meščanstvo v l. 1848, je doseglo v začetku 60tih let. Razvoj kapi-

⁴⁾ O razmerah, ki je v njih živel Marx v tej dobi, se prepričaj iz pisma njegove žene, priobčenega v našem koledarju l. 1931, str. 118—121.

talističnih sil in produkcije je brez revolucije napravil, česar revolucija ni mogla: v večini evropskih držav je bila uvedena meščanska demokracija, a obenem je znova vstalo delavsko gibanje.

L. 1862 je priredil kapitalizem svetovno razstavo v Londonu, kjer je pokazal rezultate svojega razvoja. Kapitalizem je poslal na to razstavo tudi delavce — samo iz Francije 200 —, da bi zbudil v njih občudovanje in jih obodril k še intenzivnejšemu delu. V Londonu je angleško delavsko strokovno društvo Trade Union napravilo vse korake, da je prišlo v stik s francoskimi in nemškimi delavci ter jih seznanilo s strokovnim gibanjem. Trade Union je napravila to iz lastnega interesa, kajti mezdni boji v Angliji so se le prevečkrat morali končati z neuspehom, ker so angleški podjetniki ob stvarkih uvažali preko Kanala inozemske delavce. Trade Union je zlasti od l. 1860 močno napredovala in se je tudi aktivno udeleževala političnega življenja, kar je preje zametovala. Njena zasluga je bila, da je vzpostavila zvezo z inozemskim delavstvom, ter je tako položila temelje **prvi internacionali**.

Pod vplivom svobodnejših razmer, ki so zavladale v 60tih letih, se je zlasti razmahnilo nemško delavsko gibanje, ki ga je vodil Ferdinand Lassalle. Zlasti pa je še poljska revolucija l. 1863 zbudila proletarijat iz spanja. In prav na poljskem metingu, ki se je vršil l. 1863 v Londonu, je bila sklenjena ustanovitev »*Internacionalne delavske asociacije*«, t. j. prve delavske internacionalne, katere ideološko vodstvo je prevzel Marx. Iz Londona, kjer je bil njen sedež, je vzdrževala zvezo z delavskimi društvi v Nemčiji, Franciji, Italiji in Švici.

Delovni program internacionali je napisal Marx z naslovom »*Inauguralna adresa*«. V tej adresi upošteva Marx razmere, ki so vladale v Evropi v 60tih letih, zato je prikrojena popolnoma praktičnim potrebam. Marx predvsem poudarja, da je emancipacija delavstva delo delavstva samega, ki se mora zato organizirati, in sicer internacionalno.

Prva internacionala je obstojala iz delavskih društev in je tvorila pisan mozaik različnih skupin in smeri; v njej so bili zastopani Ovnovi utopisti, chartisti, fourieristi in celo anarhisti, ki jih je vodil Rus Bakunin. Samo po sebi je umevno, da se ta pisana družba nikakor ni mogla v vseh vprašanih sporazumeti; vsak je imel svoje mišljenje o poljskem vprašanju, o reformizmu, o nalogah in taktiki delavskega gibanja. — Marx je prišel v tej dobi v svoj element: neprestano se je udeleževal različnih konferenc in debat, poleg tega pa je pisal svoje poglavitno delo — »*Kapital*«.

Vkljub vsem notranjim nesoglasjem, ki so vladala v prvi internacionali, je vendar pokazala kmalu dokaj uspehov. Ko se je vršil l. 1866 njen prvi kongres v Ženevi, mu je prisluhnil ves svet: to je bil svetovni dogodek, kakršnega meščani dotlej še niso doživeli. Jasno je, da se je evropsko javno mnenje močno balo novega gibanja — strah ima velike oči! — in po provincialnih listih so krožile vesti o bogatih zakladih internacionalne, o njenih tajnih pristaših in o nekem skrivnostnem Marxu, ki namerava, bojda, pognati ves svet v zrak. Ves pomen asocijacije pa ni bil v tem, kar je faktično storila, marveč že v tem, da je sploh obstajala.

Notranji spori v asociaciji so dali Marxu mnogo dela. On se ni trudil, da bi nesoglasja premostil, temveč je skušal iz nje odstraniti vse, kar ni hodilo po njegovi poti, kar ni bilo v skladu z znanstvenim socia-

lizmom. Glavne nasprotnike je videl Marx v anarhistih in v njihovem voditelju Bakuninu. Bakunin je bil po rodu ruski plemič in brez dvoma največji revolucionar vseh časov. Bil je večkrat obsojen na smrt, a se je znal zmeraj izmuzniti. V 50tih in v 60tih letih je vznemirjal vso Evropo, pri vsaki konspiraciji — pa bodisi v Rusiji, na Poljskem, v Italiji, Avstriji ali Franciji — je imel gotovo svoje prste vmes. Bil je etično in moralno visoko stoječ mož, vendar ga to ni obvarovalo pred nezaupa-

Bakunin

njem mnogih, ki so gledali v njem agenta ruskega carizma. Tudi Marx mu ni nikoli prav zaupal, čeprav se je Bakunin močno trudil za njegovo prijateljstvo. Boj med obema možema je bil neizogiben in izbojeval se je ta boj na tleh internacionale, katere član je bil tudi Bakunin, ki je imel zlasti mnogo pristašev v Švici in v kapitalistično manj razvitih deželah, kakor so bile Avstrija, Italija in Španija. Za osebnim bojem se je skrival tu načelni boj med znanstvenim socializmom, ki priznava državni aparat, in anarhizmom, ki ga zametuje.

Razračunavanje med obema skupinama je za nekaj časa prekinila nemško-francoska vojna l. 1870/71, ki se je končala s pariško komuno (marca 1871).⁵⁾ Vzroki, da se je pariško delavstvo uprlo, so predvsem v tem, ker je skušalo meščanstvo nanje naprtiti stroške za izgubljeno vojno. Komuna se seveda ni mogla obdržati, množica taktičnih napak je povzročila, da je bila kmalu premagana; posledice so bile strašne: mnogo delavcev je bilo ubitih, drugi pa so bili obsojeni v izgnanstvo.

Takoj po končani komuni je napisal Marx internacionali posebno adreso, kjer razpravlja o vzrokih komune, o njenih napakah, končno pa o novonastalem položaju. Važno je v tej adresi zlasti ono mesto, kjer Marx pravi, da se delavstvo ne sme boriti samo na ekonomskem polju, temveč tudi na političnem ter tako zase izrabi vse, kar mu nudi meščan-

⁵⁾ O pariški komuni glej »Svobodo« l. 1931!

ska demokracija. Prav to pa je seveda Marxa še bolj oddaljilo od Bakunina, ki je zametoval politični boj. Obračunal je z njim najprej na londonski konferenci (1871), nato pa na kongresu v Haagu (1872), kjer je bil Bakunin izključen iz internacionale. Ni pa Marx pravilno ravnal, ko je Bakunina iz političnega sovraštva oblatil.

Kongres v Haagu je razen tega sklenil preselitev sedeža internacionale iz Londona v New York. S tem pa se je prva internacionala sama sebe ubila, kajti iz New Yorka ni mogla več voditi evropskega delavskega pokreta.

Pred pariškim magistratom 22. januarja 1871

Marxove zasluge za prvo internacionalo so bile zanjo največjega pomena. Dal ji je pravo smer, obenem pa je s taktiko, ki priča o njegovi dalekovidnosti in ostrini duha, skušal obvarovati proletarijat pred nevarnimi dejanji, s čimer mu je prihranil deprimirajoče razočaranje. Če je hotel svojo nalogo izvršiti, se ni smel ozirati na sentimentalnost in čuvstva, temveč je moral iti mirno svojo pot dalje. Res je, da je včasih zašel Marx v sovraštvo predaleč, toda tudi on je bil človek iz mesa in krvi, dasi — in to moramo ugotoviti — je bilo mnogo več človeškega v Engelsu in Bakuninu. Marx je bil pač strog in malce suhoparen znanstvenik; znanost mu je bila vse, gojil je le svoj razum in, kdor ni sprejel njegovih zmeraj pravilnih tez, ga je preganjal s sarkazmom tako dolgo, dokler ga ni onemogočil. Toda — samo tak entuziast znanosti, ki ni popustil nikoli niti za las, je mogel postati utemeljitelj znanstvenega socializma, ki ni nikako igračkanje s čuvstvi, najmanj pa blodna fantaziia kakega mladostnega osrečevalca sveta, temveč znanstveno podkovano dognanje.

Poleg vsega dela, ki ga je imel Marx v 60tih letih z internacionalo, je v tej dobi pripravljaj krono svojemu delu — »Kapital«. Kot nekako predpripravo je izdal najprej »Kritik der politischen Oekonomie« (Kritika politične ekonomije) (1859). Važen je v tej knjigi zlasti predgovor, kjer nam Marx razkrije metodo, ki je historično (dialektično) materialistična.⁶⁾ V knjigi sami govori o kapitalu, zemljiški renti, mezdi, državi, in trgovini, kar je pozneje vse sprejel v 1. knjigo svojega »Kapitala«.

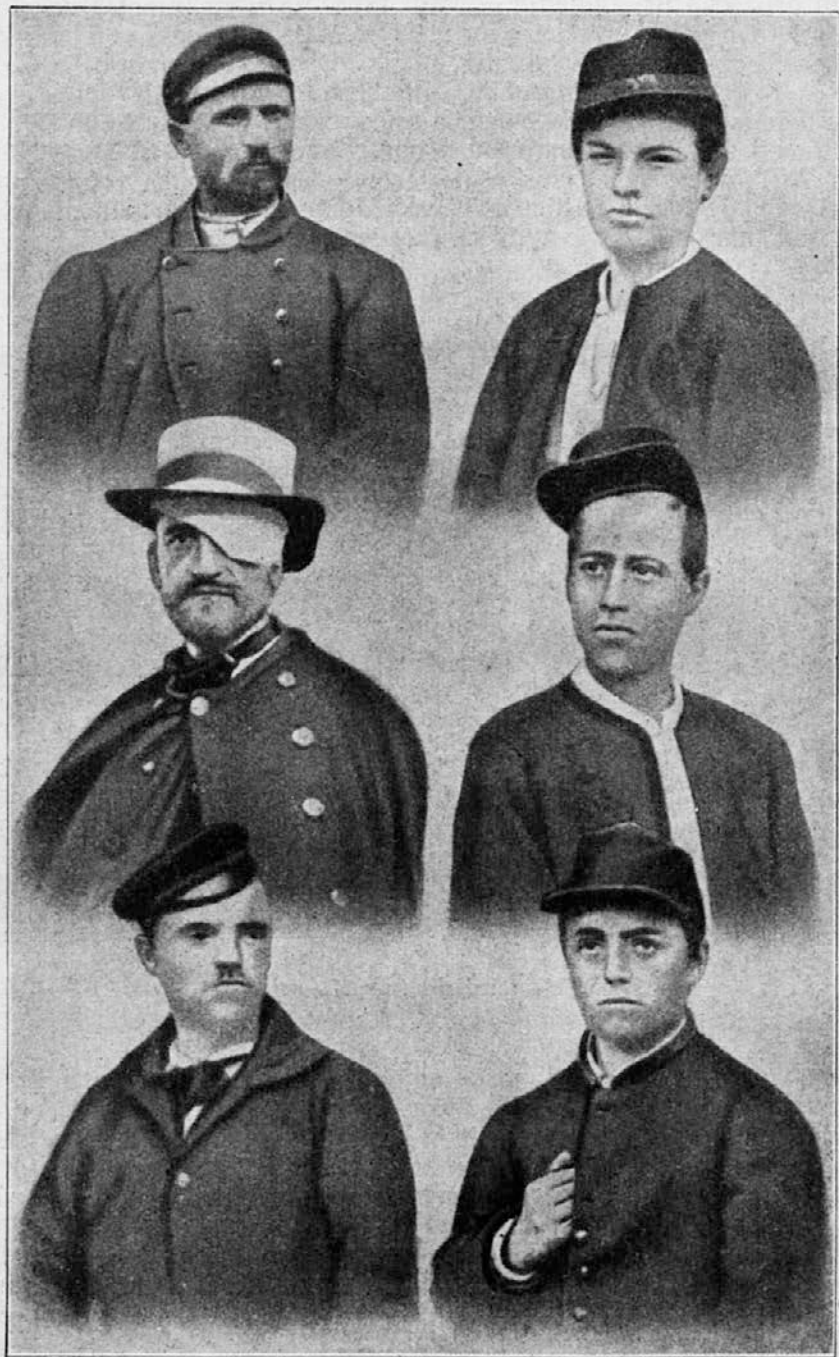
Poslednje ure pariške komune

S »Kapitalom« je imel Marx mnogo dela in leta in leta je zbiral in kopičil material, preden je mogel iziti 1. 1867 prvi zvezek te »preklete knjige«, kakor jo je Marx sam imenoval. Predaleč bi nas zavedlo, če bi hoteli na tem mestu naštetih samo poglavja vseh treh knjig »Kapitala« (1. l. 1867.; 2. l. 1885.; 3. l. 1894.),⁷⁾ omenimo naj le, da je »Kapital« za marksista isto, kar Sv. pismo za vernega kristjana. Nihče ne more trditi o sebi, da je marksist, če ne pozna dobrega »Kapitala«. Mnogo »znanstvenikov« iz meščanstva je že poskušalo »uničiti in raztrgati« to delo, posrečilo pa se ni nikomur: vse, kar je Marx v njem napisal, je obveljalo.

70 ta leta so bila za Marxa prav žalostna leta. Začele so ga mučiti najrazličnejše bolezni: že preje je dobival večkrat po vsem životu ture,

⁶⁾ O historičnem ali dialektičnem materializmu se bodo naši bravci natančneje poučili iz posebne knjige, ki jo pripravlja naša družba za prihodnje leto.

⁷⁾ 2. in 3. knjigo je izdal po Marxovih zapiskih Engels.

Pariški komunardi

sedaj se mu je obnovila bolezen na jetrih, razen tega ga je stalno mučil glavobol. Skrbni Engels je zopet globoko posegal v denarnico, da bi ohranil prijatelja pri življenju. V letih 1874—1876 ga je poslal vsako leto za nekaj časa v Karlove vane, od l. 1878. Marx ni mogel več znanstveno delati. — Razen tega je bil tudi močno duševno deprimiran; bolelo ga je, da se je internacionala razbila, še bolj pa, da njegov »Kapital« ni našel nikjer tistega odmeva, kakršnega je pričakoval. — Ko mu je umrla l. 1881 žena, je bil tudi sam že napol v grobu. Engels ga je sedaj poslal v severno Afriko in na francosko rivijero, toda vse to ni več pomagalo. L. 1882. mu je umrla najljubša hčerka Jenny in te smrti ni mogel preživeti: 14. marca 1883 je tudi sam zatisnil oči.

Pred zidom federirancev 27. maja 1871

Marxov pogreb je bil neznaten in skromen: za njegovo krsto je stopalo po londonskih ulicah le nekaj najbližjih prijateljev. Pri odprtem grobu je spregovoril Engels, ki je v kratkih stavkih še enkrat orisal ves Marxov pomen, njegov gigantski boj za boljšo prihodnost svetovnega delavstva, slaveč ga kot največjega evropskega misleca. Svoj govor je končal z besedami: »Marx je umrl češčen, ljubljen, oboževan od milijonov ... sodelavcev, ki prebivajo od sibirskih rudnikov preko vse Evrope do Kalifornije, in smelo trdim: danes ima še mnogo nasprotnikov, gotovo pa nobenega osebnega sovražnika. Njegovo ime bo preživelo stoletja in tako tudi njegovo delo.«

Ob petdesetletnici Marxove smrti se bo slovenski delavec njegovemu spominu najbolje oddolžil s tem, da se bo poglobil v njegovo glavno delo, v »Kapital« in po njem usmeril vse svoje delo.

Tone Seliškar, Črna mati

Iz kronike trpljenja:

- 25. I. 1924: eksplozija v premogovniku v Cheswicku, 128 rudarjev ubitih;
- 24. III. 1911: požar v tovarni v Triangleu, zgorelo 146 delavk;
- 21. IV. 1913: eksplozija v premogovniku v Dawsonu, 216 rudarjev ubitih;
- III. 1929: v podsutih rovih rudnika v Kensingtonu 300 rudarjev ubitih;
- 26. IX. 1910: požar v tovarni v Newarku, zgorelo 27 delavk; itd. itd. itd.

*Solnce je rodilo zemljo in drevje, živali in rože,
skale, gore, morja, reke in ptice
in šahti gredo v zemljo in fabrike rasto v nebo
in turbine bobnijo,
dinami, kakor da tigri mrmrajo,
parne piščali sikajo,
transmisije čez vso zemljo,
žulji,
črn kruh.*

Črna mati rodi:

*V kletih, na podstrešju, v barakah, pod vročimi kamni, kjer ptice ne pojo,
v črnih fabrikah, v glažutah,
na dnevnih odkopih —
povsod, kjer rože ne cveto,
kjer ni solnca-jezdeca neba,
v ognju in jeklu,
kjer ni pesmi,
da bi pila znoj z rodečega mesa.*

*Svet je lep, prelepe so črne matere, lepše ko rože,
ko solnčna luč, ko tkivo življenja, ki lije iz srebrnih dojk
in mleko njeno — kapljice, kot biseri oteti iz globočine morja;*

*pa je solnce rodilo zemljo in drevje, skale, goré,
reke in ptice — in matere črne otroke rodé.*

*V rudnikih je težka prst,
v kamnolomu skala gori,
v plavžu se njen sin topi,
v predilnici hči trpi,
v glažutah koks žari — — —*

*črna mati pri oknu stoji
in čaka ...*

*Vročiti so kamini — še bolj vroče je njeno srce,
svet je lep — še lepše so njene oči,
smrt je bela — še bolj bel je njen obraz —*

ko ga na nosilnici domov prineso.

Ilja Ehrenburg, Pipa micu

Najfinejši svetlobni žarek potrebuje tisočletja, da dospe z zvezd k nam, človeško življenje pa je kratko: — detinstvo, ki mine v igri, potem ljubezen, delo, bolezen in smrt. Imamo nenavadno močne daljnogledne, razpredelnice, razum, oči — toda, kako bi se dala iz vsega tega napraviti tehnica, ki bi mogli na njej stehitati to kratko življenje; v eni skodelici najfinejši svetlobni žarek, brezkončne vrste števil, prostor, svetovje — v drugi postanek in konec človeškega semena, združitev, kako gre v klasje in kako usahne?

Kdo ve, mogoče tehta štirideset ničevih človeških let več.

Bila je vojna. Nekoč je dobila pridevek »velika« ali »mala«, da bi jo mogli enkrat za vselej razlikovati od drugih, prejšnjih ali poznejših vojn. Za ljudi, ki so živeli v tistem letu, je bila enostavno — vojna, enostavna kakor — kuga, enostavna kakor — smrt. Bila je vojna, in na neki točki, točki med točkami — v bližini groblja, ki se je preje imenovalo Ypern¹, so ležali, sedeli, jedli in umirali tujci, ki so prišli semkaj, umirali so hitre smrti, dvigajoč roke kvišku. Imenovali so jih 118. redovni polk francoske armade. V tem polku, ki so ga sestavili na jugu, v Provansi, so bili kmetje: — viničarji in pastirji. Šest mesecev so jedli in spali ti kodrolasi, temnopolti ljudje v ilovnatih kotanjah, streljali, umirali drug za drugim, dvigajoč roke kvišku, v štabu pa so rekli: 118. redovni polk brani postojanko pri »Črnem prehodu«.

Njim nasproti, pet sto korakov daleč, so sedeli drugi ljudje in so prav tako streljali. Med njimi je bilo le malo kodrolasih in temnopol-

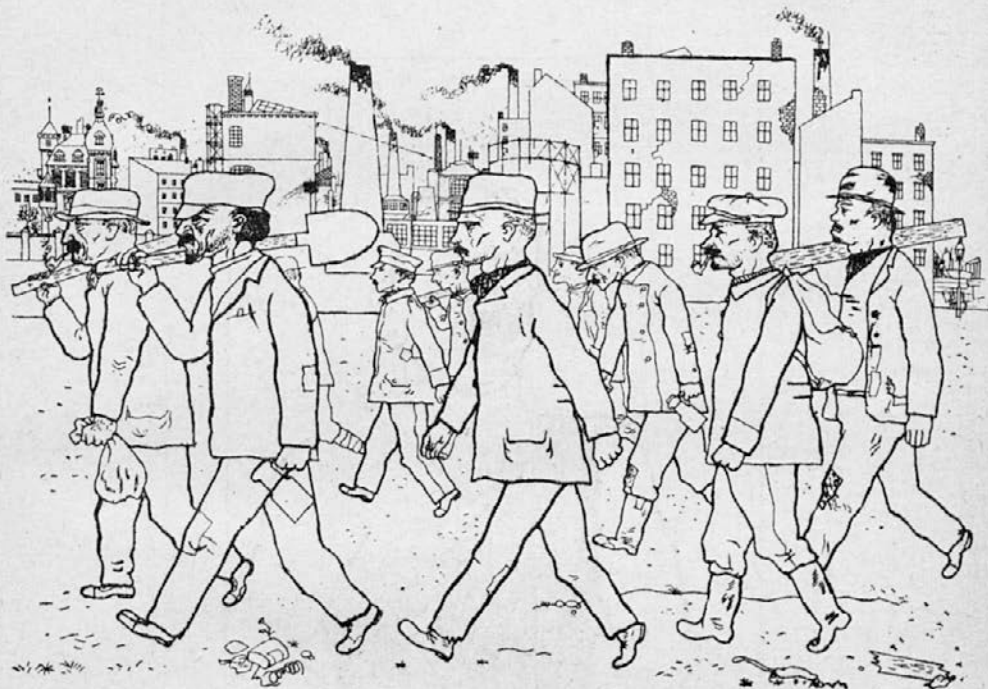
tih. Bili so svetli in imeli so jasne oči, na prvi pogled so bili močnejši in okornejši kakor viničarji in so govorili v drugem jeziku. Bili so pomorjanski kmetje in v drugem štabu so jim rekali 87. nadomestni bataljon pruske armade.

To so bili sovražniki in med sovražniki je ležala zemlja, o kateri so viničarji in kmetje rekli: »Zemlja med frontama.« Spadala ni niti k nemškemu cesarstvu niti k francoski republiki niti k belgijskemu kraljestvu. Ležala je tamkaj, razrita od izstrelkov, križem razjedena z zapuščenimi strelskimi jarki, polna belečih se človeških kosti in rjaveče kovine — mrtva, nikomur pripadajoča zemlja. Na njeni garjavi koži ni ostala niti ena sama travnata bilka nepoškodovana in julija je dušiče smrdela od nesnage in krvi. Toda za noben še tako blagoslovljen vrt z najbohotnejšim sadjem in najkrasnejšimi cvetkami se ljudje niso nikoli tako borili kakor za to puščavo, ki je bila namenoma prepuščena trohnenju. Vsak dan se je splazil kdo iz nemških ali francoskih kotanj na »zemljo med frontama« in je mešal rumeno ilovico z lepljivo, rujavo krvjo. Nekateri so rekli, da se bori Francija za svojo svobodo, drugi, da si hoče napleniti premoga in železa. Toda Pierre Debois, vojak 118. redovnega polka, se je boril le, ker je bila vojna. Pred vojno je gojil trto. Če je mnogo deževalo ali če je trtna uš prepredla njegovo trtje, je bil Pierre slabe volje in je bičal svojega psa s suhimi vejami, ker mu je preveč pojedel. Ob dobrih letinah, ko je prodal ves pridelek, pa si je kupil naškroban predsrajčnik in se odpeljal v bližnje mestece. Tamkaj se je v gostilni »Pri princu« razveseljačil, to se pravi, plosnil je deklo po močnem hrbtu, da je kar tlesnilo, potem pa je vrgel v avto-

¹ Ypern — belgijsko mesto, znano iz svetovne vojne.

mat dva novčiča in z odprtimi usti prisluškoval potpuriju. Nekoč je Pierre zbolel, v ušesih se mu je napravil tvor, kar ga je močno bolelo. Ko je bil še otrok, mu je bila največja zabava, jezdit na kozi in znikati materi posušene fige. Imel je ženo Jeanno in v ljubezni jo je često prijel za prsi, ki so bile trde in po-

dobni vsi zemeljski sadovi, vse dežele in vsa življenja. Peter ni nikdar jedel grozdja, videl ga je le včasih v izložbah. Glasbe ni ljubil, o praznikih je kegljal. Postal je slabe volje, če je solnce pripekalo z neba in če ni hotelo deževati, ker se je potem posušila trava in so dajale Petrove krave slabo mleko. Ni-

George Grosz, Zaznamenovanci

rvavele kakor grozdi v dobrem, solnčnem letu. Takšno je bilo življenje Pierra Deboisa. Tedaj pa se je morala Francija nenadoma boriti za svojo svobodo ali si pridobiti premoga ter je postal vojak 118. redovnega polka.

Pet sto korakov oddaljen od Pierra Deboisa je sedel Peter Waldmann; njegovo življenje je bilo od življenja Pierra Deboisa tako različno kakor je krompir različen od grozdja, kakor sever od juga — in je bilo zopet tako nenavadno slično, tako podobno, kakor so si po-

koli ga niso bolela ušesa. Nekoč se je prehladil in je ležal skoro teden dni v mrzlici. Kot otrok se je igral s starim očetovim jazbečarjem in je skušal uloviti trepetajoče solnčne pege na steni. Njegova žena Johanne je bila bela kakor mleko, prhka kakor kuhan krompir in to je bilo Petru všeč. Takšno je bilo Petrovo življenje. Potem pa — nekateri so rekli, da se bori Nemčija za svojo svobodo, drugi da si hoče pridobiti premoga in železa — je postal Peter Waldmann vojak 87. nadomestnega bataljona. Na ozkem pasu

»zemlje med frontama« ni bilo ne svobode ne premoga — bile so tam samo gnijoče kosti in zarjavela žica — toda ljudje so hoteli — naj stane, kar hoče — osvojiti to zemljo, ki ni bila od nikogar. O tem so razmišljali v štabih, o tem so govorili akti. 24. aprila 1918 je poklical častnik Pierra Deboisa k sebi in mu zaukazal, naj se splazi po za-

bolezni, ki uničujejo ljudi, da je sedaj vojna in se zato človeškega življenja ne sme meriti po letih, temveč po urah. Do dveh po ponoči so manjkale še tri ure in petnajst minut. To je bilo dovolj časa, da si je prišil gumbe, pisal Jeanni, naj ne pozabi oškropiti trte z žveplom, in potem, da je še izpil z glasnim cmakanjem črno, grenko

George Grosz, Adolf Hitler, bojevnik za »tretje carstvo«

puščenem strelskem jarku, po tako zvanem »mačjem koridorju«, k nemški postojanki in izsledi, kje so postavljene nemške straže.

Pierru Deboisu je bilo osem in dvajset let. To je kajpak zelo malo. Najfinejši svetlobni žarek živi stoletja in stoletja. Ko je Pierre slišal povelje, je razmišljal o tem, da žive trtne uši, ki uničujejo trto, in da so

kavo, objemajoč z obema rokama posodo.

Ob dveh ponoči je splezal Pierre Debois na spolzko ilovico, da bi osvojil »zemljo med frontama«. Dolgo časa je potreboval, preden se je splazil skozi »mačji koridor«, pri čemer se je zadeval ob kosti in bodečo žico. Potem je bilo »mačjega koridorja« konec in na desno in

levo sta se cepila druga taka zapuščena rova, osamljena kakor zapuščeni hiši. Ko je premišljeval, kate-rega si naj izbere, ali levega ali desnega — kajti oba sta vodila k sovražniku — torej v smrt —, je sklenil Pierre odpočiti se. Mirna samotna kraja mu je ugajala in v tem

nosti zvezd, ni bral iz njih in tudi ni primerjal svetov tam zgoraj s svojo vasico in Provanso. Razmišljajl je samo: če je tam na jugu prav taka noč — je to dobro za trte in za Jeanno; Jeanne ljubi tople noči. Ležal je in kadil in z vso toplino svojega kosmatega, živalskega ži-

George Grosz, V tretjem carstvu

občutju si je prižgal pipo, siromašno, od ilovice zamazano vojaško pipo. Bilo je zelo tiho — ljudje so se podnevi glasno streljali, ponoči pa so brez šuma drug drugega ubijali s tem, da so pošiljali iz jarkov posameznike — kakor Pierra —, ki so se morali plaziti kakor kače, ali pa so pošiljali na drugo stran strašne mine. Pierre je kadil iz pipe in je gledal proti gosto z zvezdami posajenemu nebu. Ni meril oddalje-

vota se je veselil, da na tejle »zemlji med frontama« še živi, diha in kadi in da more še gibati z rokami in nogami.

Toda Pierre še ni dobro razžgal pipe, ko se je nenadoma prikazal iz nekega kota zažet človeški obraz in se tik pred njim dvignil. Nekdo se je plazil proti njemu in se mu med plazenjem povsem približal. Pierre je zagledal obraz — svetel, širok obraz, ki ni bil prav

nič podoben viničarskim in pastirskim obrazom iz Provanse. Pierre je gledal v tuje črte, videl je tujo čelado in tuje gumble. Bil je Peter Waldmann. Pierru pa je bil enostavno — sovražnik, enostaven kakor — vojna, enostaven kakor — smrt. Ni vedel, da je poklical prejšnji večer neki nemški poročnik vojaka Petra k sebi in mu nekaj zasukal, da je nato Peter zakrpal suktnjo, nato pisal Johanni, naj ne zanemari bregih krav, in končno cmokajoče pojedel juho. Pierre ni vedel ničesar o tem in, četudi bi vedel, bi ne doumel, kajti na oni mali točki — točki med točkami — je bila tisto leto vojna. Pierre je videl v Petru enostavno sovražnika, in ker je nenadoma zadel ob tega plazečega se sovražnika, je napravil Pierre isto kakor njegov praded v gozdu, isto kakor volk, potuhnil se je, se napel, pripravljen, da plane na plen. In Peter — ki je nenadoma zapazil sovražnika tako blizu sebe, da je slišal, kako mu je bilo srce, je napravil isto kakor njegov praded v gozdu, isto kakor volk, iztegnil je roke in pritegnil noge k sebi, da bi bolje odmeril naskok.

Ležala sta drug nasproti drugemu. Vsak je čakal, nobeden ni hotel začeti. Roke obeh so se natančno videle; ne da bi si pogledala v obraz, sta ostro opazovala sovražne roke.

Pierrova pipa je gorela dalje. Sovražnika sta ležala tesno drug ob drugem; nista hotela ubijati, a dobro sta se zavedala, da bosta morala ubijati; ležala sta mirno in glasno dihala drug drugemu v obraz. Ovohavala sta se kakor živali. Duh jima je bil znan in domač: duh vojaka v strelskem jarku, duh vlažnega plašča, duh po znoju, slabi juhi in ilovici.

Oba prišleca iz tujih dežel, iz Provanse in Pomorjanske, ki sta prišla na »zemljo med frontama«, sta vedela: — ta je sovražnik —

zadavil te bo. Nista poizkušala drug z drugim govoriti: toliko tujih dežel je in toliko tujih jezikov! Toda ležala sta mirno drug poleg drugega, iz Pierrove pipe se je dvigal dim; Peter ni mogel prižgati svoje pipe, kajti zavedal se je: najmanjši gib z roko pomenja boj in smrt — zato je poželjivo, z odprtimi usti vsrkaval dim vase. Ta drža je izražala željo in Pierre jo je razumel ter je stegnil svojo glavo še bliže k njegovi. Z zobmi je izvlekel Peter pipo iz Pierrovih ust. Toda tudi sedaj nista oba niti za trenutek nehala opazovati iztegnjenih, kakor mrtvih rok. Ko je enkrat potegnil, je vrnil Peter pipo in Pierre ni sedaj več čakal njegove prošnje: potegnil je enkrat in je ponudil pipo sovražniku. Tako sta nekajkrat napravila, slastno kadila iz vojaške pipe, dva sovražnika na »zemlji med frontama«, ki jo je bilo treba osvojiti — naj velja, kar hoče. Kadila sta previdno, počasi, zelo, zelo počasi. Najfinejši svetlobni žarek traja tisočletja, toda vedela sta, da je ta pipa za enega izmed njiju poslednja. Tedaj pa se je pripetila nezgoda: pipa je ugasnila, ne da bi jo pokadila do konca. Eden od obeh se je zamislil in njegov zatrt vzdih je bil kriv, da je življenje v pipi ponehalo. Ali je bil Pierre, ki se je spominjal brunetne Jeanne, ali Peter, ki se je poslavljajal od mlečno-polte Johanne? Eden od obeh... Vedela sta, da ne moreta izvleči vžigal, vedela, da pomenja najmanjši gib z roko boj in smrt. Toda eden izmed njiju se je prvi odločil. Ali je bil Pierre, ki je branil francosko republiko in ki je nosil v hlačnem žepu kresilo in dolgo netilno vrvico, ali je bil Peter, ki je imel pri sebi vžigalice in ki je branil nemško cesarstvo? Eden od obeh...

Spoprijela sta se in se začela daviti. Pipa je padla na tla in se pogreznila v ilovico. Borila sta se dol-

go, se molče davila, se premetavala po tleh in ilovnate grude, ki so se oprijele njenih oblek, so postajale večje in večje. Ko nista mogla drug drugega premagati, sta se zagrizla v trda, sršasta lica, v žilava vrato-va, ki sta izpuhtevala znan in domač duh, in mešala rumeno ilovico z lepljivo in rjavo krvjo... In zopet sta utihnili, zopet sta mirno ležala drug poleg drugega, toda to pot brez pipe, mrtva na mrtvi »zemlji med frontama«.

Kmalu so fini svetlobni žarki, ki so prihajali z zvezd na zemljo, prenehali biti vidni, postalo je svetlo; ljudje, ki so se ponoči tiho borili, plazeč se po ilovici in polagajoč mine, so se začeli boriti hrupno, ko so zagledali sonce; začeli so streljati iz pušk in topov. V dveh štabih so vpisali imeni obeh, drug drugemu tako nepodobnih in zopet tako podobnih vojakov, ki sta brez sledu izginila, v seznam; ko se je zopet znočilo, sta se splazila druga dva na »zemljo med frontama«, da bi izvršila, česar nista izvršila ne Pierre ne Peter; kajti tisto leto je bila vojna.

V provansalski vasi je Jeanne objokavala Pierra, medtem ko je oblivala trtje z žveplom; ko se je dovolj našalovala, je vzela v hišo drugega moža, Pavla, kajti nekdo je vendar moral obrezovati trte in stiskati njene rujave prsi, ki so bile trde kakor grozdje ob dobri letini. In zelo daleč od nje, vendar bliže, kakor sta si oddaljeni dve zvezdi, je v pomorjanski vasi objokavala mlečnopolta Johanne Petra, medtem ko je nastiljala brejim kravam krmo; in ker so ji povzročale krave mnogo dela in ni moglo njeno kakor

mleko belo telo živeti brez ljubkajnja, se je prikazal na njeni kmetiji drug mož — Pavel. Ko sta izvedeli, da sta njuna moža pokadila poslednjo pipo, sta postali obe ženski žalostni, potem pa sta postali zopet veseli z drugima možema, kajti tisto leto je — kakor v ostalih letih — vladalo življenje. L. 1919 je »zemlja med frontama«, ki je smrdela po nesnagi in krvi, prenehala biti brez lastnika. Nekega toplega, jasnega dne je umrlo na njej brezštevila mož iz najrazličnejših dežel in rumena, z rujavo krvjo pomešana zemlja je postala lastnina, je postala zakonita posest nekoga.

Pred »mačjim koridorjem« so brezskrbno postopali ljudje, ki so se dotlej plazili po trebuhu, in jim ni bilo treba skloniti niti glave. Na križišču, tam, kjer se je »mačji koridor« končaval in sta se od njega cepila dva jarka, ki nista dobila imen, so zagledali dva okostnjaka, ki sta se objemala kakor dva srečna zaljubljenca, ki ju je nenadno in tiho presenetila smrt.

Nedaleč od njiu je ležala pipa.

Tu leži sedaj pred menoj ta revna vojaška pipa, zamazana od ilovice in krvi, pipa, ki je postala v vojni »pipa miru«! V njej blesti še nekaj sivega pepela — sled dvojih življenj, ki sta preje izgoreli, kakor izgori ščepec tobaka v pipi, dvoje lepih in brezpomembnih življenj. Kako pa bi se dala napraviti tehtnica, ki bi pretehtala življenje človeškega semena, ki bi se na eni skodelici dalo pretehtati tisočkrat tisoč let, na drugi pa ped časa, ki ga potrebujemo, da pokadimo to malo vojaško pipo?

(Prevedel Talpa)

Nervozni zgodaj umirajo! Pravkar je izšla knjiga o vzrokih in zdravljenju živčnih boleznih, pravi evangelij zdravja za vsakega bolnika. To koristno knjigo dobi vsak čitatelj našega koledarja popolnoma brezplačno, če jo zahteva od Ernst Pasternack-a, Berlin SO., Michaelkirchplatz Nr. 13. **Abt. I.** Pobljže o tem boste našli v objavi, ki je v našem koledarju priobčena na drugem mestu.

Jože Pahor, Dva moža

(Slika iz slovensko-hervaškega kmečkega upora leta 1573.)

Krčevito se je Ilija Gregorič držal železne mreže. Le opoldne je posvetil droban, navpičen žarek na okno njegove ječe. Ujeti ga je moral, ta žarek je bil njegova pomlad. On, ki je še nedavno imel vse Posavje od Susedgrada do Radeč v svoji pesti, je iskal skozi mrzlo železje košček modrega neba, komaj za dlan velik košček. Bo li videl še kdaj solnce kot svoboden človek? Bo li objel še kdaj veliko obzorje s svobodnim pogledom?

Na hodniku so udarili koraki, tuje, rezke besede so ukazovale. Ilija je skočil z okna, težka vrata so se odprla. Ostrmel je, pred njim je stal Gušetič.

— Ti, Miho? je vzkliknil. Je li res?

Svojim očem ni mogel verjeti. Njegov tovariš je bil. A dasi je prešlo komaj nekaj mesecev, odkar se nista videla, ga je le težko prepoznal v somračni celice. Gušetič je bil ves spremenjen, komaj senca nekdanjega moža. Široko je plahutala ohlapna obleka okrog visokega, shujšanega telesa.

— Prehladil sem se! je dejal Gušetič. Iz ječe v ječo, od Zagreba do Dunaja! V zimi, ki grize kakor volk in ki je ni konca!

Pogladil si je brado, ki mu je divje narasla, da je bil obraz še neznatnejši in strahotno koščen.

— Vem, je dejal Gregorič, šel sem enako pot. Brez tople hrane ponedevi, brez odeje ponoči. Lačen, žejen, zasramovan in pretepan povrhu.

— Pretepan?

— Tebe niso topli? Te niso mučili na vse načine? Kakor na zver so renčali name. Mari misliš, da sem jim molčal? Vračal sem z žolčem. Obtolčeno glavo sem imel, oteklo od

udarcev, pa sem trgal verige, kadar so mi hoteli blizu. Zdivjal sem, ko so me topli, in zbali so se me —

— Lahko tebi, ki si železen!

— Res je, ne mrzaz ne glad mi nista mogla blizu. Gnjev me je branil. Dal mi je moč, kadar se je vse zaklelo proti meni.

— Saj vidim! je dejal Gušetič. Tak si kot prvi dan, ko si dal ukaz za pohod. Tak si bil pod Brežicami, tak v Krškem, vedno. Trd, neupogljiv, če se svet ruši nate.

Ogledal se je okrog in sedel na štirivoglat kamen sredi celice. Umolknil je in se zamislil, kakor da je čisto sam. Začuden ga je opazoval Gregorič.

— Kaj ti je? je vprašal iznenaden. Si morda bolan?

— Še vprašuješ? je odgovoril Gušetič. Izgubili smo igro! Ali res ne čutiš tega? Se ne zavedaš, kaj to pomeni?

— Ne prvič ne zadnjič se ni to zgodilo!

— Tako? Ali ne vidiš, kako je z nama? Ne veš, kje sva?

Nevoljen se je Ilija obrnil, stopil k vratom in dvignil glavo. Prežal je, zdelo se mu je, da je nekaj zaškrtnilo.

— Kdo je prišel s teboj? je vprašal prijatelja zloslutno.

— Straža.

— Nihče drugi?

— Nihče!

Ilija je poslušal dolgo. Njegova postava je zakrila vrata ter se je risala v poltemi kakor mogočen kip.

— Sama sva! je spregovoril naposled. Nenavadno, da so naju zaprl skupaj!

Gušetič je zakašljaj, odgovoril ni.

— Zakaj molčiš? je vprašal Ilija. Toliko časa se nisva videla! Kako, da nimaš niti besede?

Kathe Kollwitz, Orači

— Ali tebi res vse to nič ni? se je zdramil Gušetič. To, da smo poraženi? Saj si videl na svoje oči! Kakor snopovje so obležali pri Sv. Petru pod Gorami! Pri Mokricah, v Krškem, pod Stubico in drugod, povsod mrtvi, na tisoče! Kdor ni obležal, je bil zajet. Drevje se je upogibalo pod obešenimi! Strašno! In potem so gorele vasi! Nad glavami otrok, žena in starcev! Koliko so siromaki pretrpeli, ali si moreš samo misliti vso strahoto, vse gorje?

— Čemu mi to pripoveduješ? se je zganil Ilija.

— Nas kolnejo, ki smo vodili vstajo!

— Kdo nas kolne? je zrasel Gregorič in stopil pred prijatelja.

— Kdor danes trpi!

— In midva ne trpiva?

Gušetič je molčal, mrko si je Ilija grizel brke.

— Ne trpiva? je ponovil nestrpnost.

— Izdana sva bila! To se pravi, da sva kriva pred gospodo in pred ljudstvom!

— Ni res! je kriknil Ilija in stisnil pest. Judež se je bil polakomnil plačila! Če je še živ, ne uide vrvi. Prej bo dal glavo, kakor midva!

Gregoričev obraz je bil trpek, jeza se mu je utrinjala v očeh.

— Čuj, prijatelj! je spregovoril po premolku. Je-li so te nalašč poslali k meni?

— Nalašč? se je začudil Gušetič. Čemu neki?

— Čemu? Da se poigrajo z nama! Pred najino smrtjo! Kruto se zna zabavati gospoda!

— Pred najino smrtjo, si dejal?

— Si se ustrašil te besede? je vprašal Ilija.

— Saj bi naju že lahko usmrtili! Vse ječe so polne, v Novem mestu, v Ljubljani, v Celju in drugod. In povsod je bila nagla sodba! Pasanec in Gubec sta tudi mrtva. Padla sta takoj po izgubljeni bitki. Ali nisva

midva ušla smrti v najnevarnejši uri?

— Ti upaš? je ostrmel Gregorič.

— Upam! je dahnil Gušetič.

— Pričakuješ usmiljenja? Od onih, ki so bili razpisali nagrade na naše glave?

Gušetič je hotel odgovoriti, a ga je ustavil kašelj.

— Ali ne veš, da ne morejo mirno spati, dokler sva midva živa?

Gušetič se je ozrl v prijatelja. Strah je vzdrtel v njegovih očeh.

— Ti misliš na smrt? je vprašal tiho.

— Midva sva že sojena!

Ilija je stopil k oknu in zrl za žarkom, ki je lezel ob železju navzgor. V celici je bilo tiho, da se je čul težki Gušetičev dih.

— Čuj, prijatelj! je spregovoril Ilija. Pred sodniki si že bil in ničesar mi ne poveš o tem! Zakaj molčiš?

— Kako to veš? se je začudil Gušetič.

— Iskrico upanja so ti prižgali! Miho! Govoriva iz oči v oči! Naravnost! Tako, kot sva govorila, ko sva se dvignila proti grajskim! Ali ti ni postalo tesno pri srcu, ko so te vrgli v mojo celico?

Gušetič je strmel pred se.

— Molčiš? Vidiš, kako sem uganil! Ti nisi poveljeval trumam kakor jaz, ti nisi vodil naskokov, ti nisi ukazoval vasem, naj vstanejo in se nam pridružijo! Med tvojo in mojo krivdo je razlika, velika razlika! In te razlike — ni bilo več, ko si prestopil moj prag!

— Zakaj me žališ, Ilija? Vem dobro, tam doli niso prizanesli, nobena kazen ni bila prekruta. Tu — tu ni tako! Tehtajo. Tu je pravica bliže...

— Pravica, si rekel?

Bridko se je nasmehnil Gregorič.

— Da, pravica. Tam doli so ubijali, tu so me izpraševali, zakaj smo se bili uprli. Tam so ubite trgali in kose razčetrtenih obešali v večno

svarilo po vaseh, tu pravijo, da bi morali kmetje potrpeti. Cesar je hotel kmetom pomagati. Zakaj so začeli pobijati grajsko gospodo? Zakaj rušiti gradove?

— In ti si se dal zapeljati prijaznim besedam? je presekal Ilija. Ti si jim verjel? Kramljal si ž njimi ka-

— Bali so se, da jim umreš na mukah! Nisi razumel tega?

Ilija je govoril trdo, Gušetič je dvignil glavo.

— Oster si, je dejal, ostrejši kot sodniki! Glej, mislil sem na otroke! V srcu me je zbolelo, če bi ostali sami, če jih ne bi nikdar več videl!

Käthe Kollwitz: Iz mape „Kmetiški upori“

kor s prijateljem o bojnem načrtu, o namenih upora, o kmečki vladi, ki se je imela postaviti...

— Moral bi bil sicer na natezalnico!

— Šel bi bil! Ali nisi prisegel, da se nikdar ne umakneš?

— Sodniki so mi prizanesli. Da sem bolan, so rekli.

— Tvoji in moji ne bodo zapuščeni. Pregarjani bodo, a bodo našli tudi zavetja in pomoči. Ne bodo zapuščeni, tako so urejene stvari na svetu! Le nama ne more nihče pomagati, če si ne pomagava sama.

Iznenaden ga je pogledal Gušetič. Ni razumel njegovih besed.

— Eno samo rešitev imava, je

zašepetal Gregorič; v to rešitev verujem še vedno! Beg?

— Veruješ? se je zavzel Gušetič. Vzlic vsem tem stražam?

— Vkljub vsemu! Verujem, kakor si ti malodušen! Prijatelj! Kako malo dni je prešlo od tedaj, ko so se tresli oblastniki pred našimi sekirami, kako malo dni in kako ves drugačen si ti! Tako malo vere je bilo v tvojem srcu? Tako malo moči?

— Glej te stene! je pokazal Gušetič okrog. Glej ta obok!

Ilija se je ustavil pred njim.

— Mari nisi obračunal sam s seboj, ko si bil stopil na čelo drugim? je vprašal trdo. Tisti, ki so padli, so bili storili to!

Gušetič je molčal, Gregoriču se je zasmilil. Tovarišev obraz je bil bel, brez življenja. Le v očeh se je utrinjala drobna svetloba. Trdovraten žarek upanja je gorel v Gušetičevem srcu še vedno in vkljub vsemu.

Ilija je pomislil, potem pa je spet stopil pod okno. Ozrl se je v omrežje, ne solnca ne neba ni bilo več videti. Strmel je navzgor, v železje in je prisluhnil vase. Grenko se mu je razlilo v srcu.

— Miho! je dejal mračno. Povej, ali si prosil usmiljenja?

Gušetič je kašljal in ni odgovoril.

— Povej po pravici! je ponovil Ilija. Kot prijatelju, s katerim si hotel v smrt! Si jih prosil?

— Prosil sem jih! je odgovoril Gušetič.

— Da si to storil? je vzkipeł Gregorič. Vrgel se je naprej in stisnil pesti. Kako si mogel kaj takega?

— Rad bi živel! je dejal Gušetič tiho in kakor da samega sebe obtožuje. Zdaj, ko sem bolan, bi rad življenja! Polja bi rad, ki cvete, gozda, ki šumi! Gričev bi rad, ki se kopljejo v solncu! O Ilija! Ali bova videla še kdaj široki božji svet?

Ilija je molčal. Obrnil se je in naslonil na mrzlo steno, Tovariševa izpoved ga je udarila in mu zmedla misli. Živeti! je kipel v ječi, od zi-

dov se je odbijalo, izpod oboka je padalo. Živeti! so dihali kamni in je odgovarjalo železo. Živeti! je prosilo vse Gušetičevo telo, ki se je stresalo v zadušenem pokašljevanju in ki je bedno in revno tonilo v polmrak, umirajoča senca.

Ilija je zamahnil, kakor da odbija nasilnika. Sunkoma se je vzravnal, da je njegova postava zrasla do oboka. Srce mu je spreletelo, njegov glas je bil živ, kovina, ki gori.

— Ali jih čuješ, Gušetič, kaj ti kličejo mrtvi? Ali nismo dali življenja? te vprašujejo. Ali nismo povedeli kot prvo cvetje? Pod meči smo izkrjaveli, pod konjskimi kopiti, na vešalih smo izdahnili, v vodah smo se zadušili, v ječah smo se izmučili, v ognjih smo zgoreli. Toliko nas je, da ne prešteješ. Šli smo v smrt, ker smo iskali pravico. A ti, Gušetič? Pred nami si šel in hrast si hotel biti. Še trs nisi!

— Ilija! je kriknil Gušetič.

— Nisi! je ponovil Gregorič. Poglej Mogajiča! Poglej Pasanca, Gubca! Mrtvi so, a sijejo kakor plamenica. Sijejo in bodo sijali! — Vstali smo; res! A bili smo prisiljeni, mera krivic je bila polna. In ti, Gušetič? Ti si šel in si prosil krvnike! Trepotali so, zdaj se krohočejo.

— Kaj naj bi bil storil?

— Vzel bi bil nase! Vse!

— Jaz? je ostrmel Gušetič. In zdaj, ko je vse končano? ... Komu bo v korist, če me krvniki usmrtijo?

— Ni končano! Mari misliš, da je kri zastoj prelita? Da so zastoj goreli kmečki domovi? Ni končano, čeprav si pred sodniki obžaloval, da smo šli v punt!

— Nisem obžaloval!

— Si! Vsaj z ustnicami! Veš, kaj bi bil moral povedati, ko so te izpraševali? Da si vodil ljudi in ti je samo enega žal! Tega, da niste do zemlje razorali, kar ste mislili razorati in da niste dosegli, kar ste hoteli doseči! Nisi govoril, Gušetič, bal si se za svoje življenje!

— In ti, je presekal Gušetič razburjen, ti se ne bojiš smrti? Tebi ni do življenja. Kako si govoril ti?

— Kaj je eno življenje, če ga daš za trpeče? Pomiri se, prijatelj! Mor-da ti bo prihranjeno, česar se bojiš! Niso me še zaslišali. Ali veš, kakšno znamenje je, če sem zadnji?

Ilija je premolknil, Gušetič ga je pogledal.

— Največji sem med krivci! Prav! Vem, kaj mi je storiti. Močan sem in široka pleča imam, tako široka, da bi se ruval z viharjem. Nosil bom, kar ste mi naložili! Jaz sem zbiral in podžigal kmete, jaz sem jih vodil v boj, jaz sem odgovoren za vse, kar so storili. Ponosen sem, da ste mi zaupali, ni za korak se ne umaknem. Vedel sem, kaj me čaka, vem, kaj ima priti. Branil te bom, prijatelj, ne boj se, ko bi te le rešiti mogel!

— Ali res? je oživel Gušetič. Vstal je in ponudil prijatelju roko. Vročično je žarel njegov koščeni obraz. Čemu si me torej mučil? Čemu si govoril kot moj najhujši sovražnik?

— Moral sem! Tu smo mi — tam so oni! Med nami in njimi ni sprave! Njih gradove smo hoteli zrušiti, njih nasilje in oblast. Pravična je bila naša borba. Okrutno in nečloveško so nas zlomili, v krvi so zadušili naš

upor. Zdaj so oni gospodarji, krvavi, besni od sovraštva.

Ilija se je ustavil, kakor da mu je nekaj presekalo misel. Ozrl se je navzgor, v okno. Le malo svetlobe se je še kradlo skozi železje, celica je temnela.

— Nekaj mi pravi, je nadaljeval, ne da bi mogel odtrgati oči od predvečerne luči, nekaj mi pravi, da se ne bom več rešil iz teh zidov. Čuvaj me kakor zlato, prenevaren sem. Slutim, da me bodo kmalu sodili. A tožnik, tožnik bom takrat jaz! Tožnik za vse, ki so trpeli in umrli za pravico, za mučene in preganjane, za vse, ki so svojo vero zapečatili s krvjo! Naj se krohočejo danes, krvniki, naši nesreči! Preden bom legel v grob, se bodo zgrozili. Ne boj se, Gušetič! Naših ognjev niso pogasili. Gorijo in bodo goreli vso dolgo noč. Do tedaj, da pridejo za nami in vzdignejo ščit, ki je padel v naši smrtni uri. Da ga vzdignejo in nesejo v veliko zarjo!

Opomba. Po Gubčevi strašni smrti 15. februarja 1573. v Zagrebu, so fevdalci ušli še Ilijo Gregoriča, voditelja kmečke vojske in njegovega tovariša Mihaela Gušetiča. Odvedli so ju na Dunaj, kjer so ju dolgo zasliševali. Končno so ju prepeljali v Zagreb, kjer je Gušetič umrl v ječi, strt, medtem ko so Gregoriča, neupogljivega, na tistem usmrtili.

BUDDHA

čajne mešanice so najboljše!

TEA IMPORT

Ljubljana, Večna pot 15 / Tel. 2626

Za čevlje rabite odlično
domačo

**„GLAD“
S KREMO**

Naš Mohamed dobri se moti, o bratjel
Raj svoj on uživa sám v večnosti naj!
Ne šele po smrti, na ónem tam svetu —
Že tukaj imeti mi čemo svoj raj!

Ljubímo se, bratje, tu, dokler živimo!
In v raj si prestvarimo svet ta samí!
Ljubezen — to sredstvo čaróvno je sveto,
Ki zemljo v najlepši nam raj spremení.

O, tákrat že sreče pozêmeljske solnce
Ne bo na izbrancev sijalo le broj;
Krivice brat delal ne bode več bratu,
Utihníl na svetu krvavi bo boj.

Ljubezen rodila svobodo bo zlato,
Ne bo več sramôtnih veríg in okóv;
Vsi, kar nas svet nosí, le bratje in sestre...
Ne bo več trinogov, ne bo več robóv!

Anton Aškerc, Iz „Bajramske legende“

Niko Pirnat, Anton Aškerc

Cerkvenik Ang., Slepec in njegov brat

Berlin je lepo in veliko mesto.

Električne se okorno premikajo, avtobusi se vztrajno in uporno silijo v ospredje, taksiji gibčno švigajo po gladkem asfaltu, motociklisti in kolesarji se urno in neprekosljivo gibčno umikajo električni, ki je ukovana v železne tire, težkim avtobusom in hitrim taksijem.

Po Leipziger Strasse se sprehajajo elegantne dame in brezposelne delavke, petični kavalirji in lačni otroci.

Tam nekje na oglu magazina Wertheim stoji slepec, invalid. Sloni ob zidu ter ponuja publiki razglednice in časopise. Ob nogah mu leži lep nemški ovčar, ki ima prepasan bok z rumenim platnom, na katerem je velik napis:

»Moj gospodar je izgubil v svetovni vojni vid. Kupujte pri njem razglednice in časopise. Prosim, lepo prosim!«

Stojim in gledam.

Odkod poznam tega človeka?

Stopim k njemu.

— Ali niste bili v februarju 1917 pri Lawrinowu?

Slepec se je stresel.

— Kdo ste?

— Ali niste Müller? Heinrich Müller?

— Kako veste?

Okrog naju so se jeli zbirati radovedneži. Bilo mi je neprijetno.

— Kdaj greste zvečer domov?

— Ob enainvajseti.

— Dobro. Počakajte me, prosim. Prišel bom po vas.

Zvečer je Berlin še mnogo lepši, še mnogo veselejši. V kavarnah igrajo godbe, električne žarnice v stoterih barvah razlivajo mavrično svetlobo po gosto obljudenih ulicah.

Le slepec je enako žalosten, le pes leži enako mirno.

Stopil sem k njemu.

— Ali greva?

Obrnil se je k psu:

— Halo, Soniman, pojdimo!

Pes se dvigne, se pretegne ter počasi in previdno povede svojega gospodarja do prvega križišča. Na križišču se ustavi ter počaka na znamenje stražnika. Potem pa mirno na drugo stran. Pripelje naju v staro mesto ter povede skozi obokano vežo v prvo nadstropje. V prednji sobi se vzbne in pritisne na kljuko. Nekdo naglo odpre vrata.

— Dober večer!

— Dober večer. Kdo je prišel s teboj?

— Zdi se mi, da ga poznam. Po glasu. Bili smo skupaj na fronti.

— O, gospod nadporočnik!

Pred menoj je stal starejši Heinrichov brat, korporal pri moji nekdanji stotnji. Segla sva si v roke.

— Saj res, nadporočnik je. Nisem se mogel spomniti! je rekel slepec.

Nekoliko trenutkov smo molčali. Ie pes je nemirno hodil iz kota v kot.

— Soniman, psiček moj, pozabil sem nate! Evo ti, vzemi.

Pobožal ga je po glavi in položil predenj veliko lončeno skledo s kostmi in juho.

— Sedite, gospod nadporočnik!

— Kakšen nadporočnik! sem rekel. To je bilo nekdanj, pa se ne bo — upam vsaj — nikdar več povrnilo.

— Mogoče pa vendarle!

Stisnil je pest ter udaril po mizi.

— Mogoče pa!

Tudi slepec je sedel.

Vsi trije smo sedeli okrog mizice.

Samovar je žumel. Tramvaj je zvonil tam daleč nekje. Avtomobili so tulili kakor lačni volkovi, pod trhlím podom so se preganjale in cvilile podgane.

Slepec je pripovedoval:

— Kako se je moglo zgoditi, vas zanima? Prav tisto nedeljo, ko ste odšli na italijansko fronto, smo zvedeli, da bo prihodnji dan napad. Bili

smo vedeli, kaj je vsakomur bilo določeno izvršiti. Jaz sem bil določen za napad na oficirsko podzemnico, ki je stala nasproti našemu prisluškovalcu št. 6.

Käthe Kollwitz, Proletarska žena

smo dobro pripravljene. Saj veste, da smo se v Skobeljevem taborišču šest tednov vadili in urili v napadu na smrtno koto 317., s katere so nas sibirski strelci kosili, kakor da smo bili zrelo klasje. Do pičice natančno

stemnilo se je. Počasi smo se, drug za drugim, splazili po trebuhu proti prisluškovalcu.

— Ali ni bil prisluškovalec št. 6 pred žičnimi ovirami?

— Da, pred španskimi jezdecami je

ležal za plitvim prsobranom. Bil je oddaljen kakšnih štirideset metrov od ruskega jarka. Zbrali smo se v nizkem jarku, ki je nekdam tvoril del naše prve linije. S prisluškovalcem vred nas je bilo 12. Naročeno nam je bilo: Točno ob devetnajstih se razvrstite, tri minute pozneje pa izvršite naskok! Samo z ročnimi granatami. Plaziti se dvajset korakov v strnjeni vrsti, priplaziti se kolikor mogoče bliže k ruskemu prsobranu, potem pa na žvižg našega poročnika skočiti, pognati se s silnim zaletom naprej, zagnati v ruski jarek ročne granate, z granatami in bodalom »sčistiti« jarek ter tako zavzeti smrtno koto. Za nami je stala v pripravljenosti stotnija pešcev, oddelek strojnic in oddelek infanterijskega topništva. Le tem je bilo naročeno zasesti ruske jarke, jih preurediti za obrambo proti Rusom ter jih braniti proti profinapadu. Infanterijski stotniji in oddelku strojnic je poveljeval nadporočnik Habersohn, saj ste ga poznali?

— Prav dobro. Bila sva si vedno v laseh.

Ob polu devetnajstih smo bili že vsi zbrani. Levo in desno od nas so se prav tako plazile proti prisluškovalcem sence.

Mirno. Mraz.

Zeblo me je v noge. Nekje desno od nas, a zelo daleč, se je slišalo signaliziranje plinskega napada. Pred nami je, morda kakšnih pet in dvajset do trideset metrov oddaljen čepel v jarku ruski prisluškovalec. Zdi se mi celo, da sta bila dva.

Ali so slutili, da se nekaj pripravlja? Ali so nemara celo določeno vedeli? Iz ruskih jarkov ni bilo slišati niti najmanjšega šuma.

Ko sem druge večere slonel na prsobranu kot prisluškovalec, sem po navadi zelo intenzivno poslušal vrvenje tam preko.

Petje, žalostni, včasih poskočni akordi harmonike. O, kako otožno. Še danes se mi dviga iz srca jok,

kadar se budijo v meni vse tiste otožne melodije, ki so se mi tedaj vkoreninile v najglobljo globino moje zavesti in krvi. Vse je minilo, vse je umrlo, samo tiste pesmi so ostale v meni žive in silne.

Tiste bele planjave in petje strojnic. Osameli streli, žvižgajoči izstrelki, ki so si visoko v zraku križali pota. Vse to je včasih bilo tako čudno lepo, zapeljivo, neznansko žalostno, tako žalostno, da sem si včasih zaželel umreti. Bilo mi je včasih, kakor da me je tista ilovnata zemlja vrgla iz sebe, kakor da me je rodila, da bi v meni izjokala gorje brezmejne samote.

Pesem harmonike, ruska pesem... Kakor zatajevan srd, kakor hrepeneča molitev tisočletja že ukovanega sužnja... Resnično: Nikdar nisem slišal nič bolj pretresljivo silnega.

— To je bilo pač zato, ker smo bili tedaj na fronti, ker smo vsi živeli tako nepopisno žalostno, tako nenavadno čudno.

— Ne, ne, niti danes se ne morem otresti tistih vtiskov.

Naj nadaljujem. Tisti večer je bilo tiho. Začutili smo, da tam preko vedo. V prsih nas je nekaj stisnilo. Bali smo se.

— Bali ste se?

— Da, bali. Vedno smo se bali, tistikrat pa še prav posebno. Nemir, ki se je rodil v ruskih jarkih je z vso svojo težo padel na nas, kakor pade megla na jetična pljuča. Nemogoče je povedati, kako neznansko težko smo čakali, da so minile vse tiste neskončno dolge minute.

— Vem, vem! sem zašepetal.

— Nohte sem si grizel, izgovarjal sem imena ljudi, ki so mi bili dragi, po hrbtu me je spreletaval mraz. Tisoč misli mi je rojilo po glavi. Druga je preganjala drugo; vsaka je hotela biti prva, vsaka je silila v ospredje.

Kakšen smisel ima osvojiti prav to koto? Nekoč ne bo ta kota od ni-

kogar. Koliko mož je že obviselo na žičnih ovirah. Če bi se uprl? Ustrelili bi me! Če bi vsaj bil kdo, ki bi izrekel tisto veliko besedo, če bi bil kdo, ki bi nas mogel povesti v boj! Pa ga ni, ga ni...

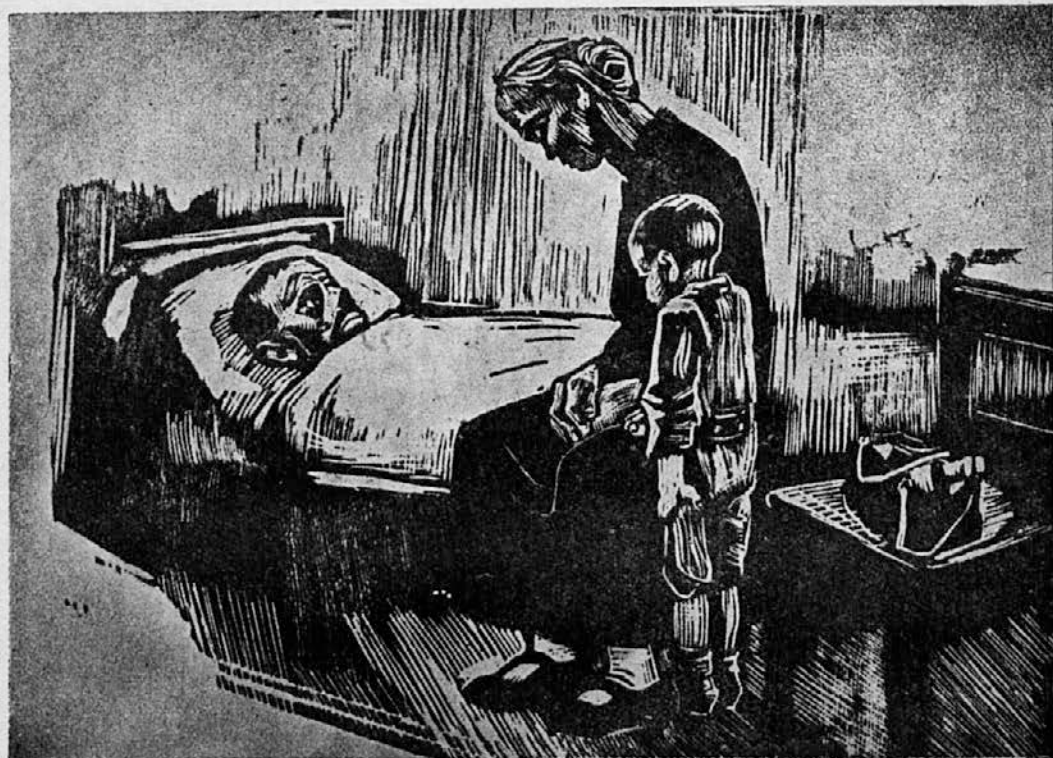
Pogledal sem na uro. Še nekoliko minut do devetnajstih. Še pet minut.

— Tra-ta-ta-ta-ta-ta-ta... —

Ruska strojnica.

Levo in desno so iz ruskih jarkov, iz ognjenih žrel bruhanili rdeči, bakljasti plameni.

Pet mož se je pred menoj v dveh, treh trenutkih spremenilo v oglje. Strašna vročina me je oplazila po

Käthe Kollwitz, Bolezen

Literatura, Zagreb

Ni ga. Ali se bo kdaj rodil?

Noge so se mi tresle. Po životu me je oblival pot. Vse misli v mojih možganih so se spojile v brezoblično svinčeno kepo. Zazdelo se mi je, da sem navznotraj oslepel.

— Naprej!

Plazili smo se.

Zdelo se mi je, da je trajalo neznanško dolgo.

Žvižg.

Dvig. Zalet. Naskok.

— Hura! Hura! Hura!

vsem telesu. Začutil sem zbodljaj prav v kri. Kriknil sem.

Poročnik je zavpil:

— Nazaj!

Obrnili smo se ter zdrveli nazaj.

Tedaj pa so zaropotale naše strojnice. Ne, ne, nisem se zmotil, bile so prav zares naše.

Začutil sem udarec v obraz. Kakor da me je nekaj prav rahlo opeklo. Tedaj pa nič več.

Slepec je umolknil. Čez nekaj

časa se je obrnil k starejšemu bratu ter mu rekel:

— Nadaljuj, Alfred!

Alfred je slonel s komolci na mizi ter si podpiral glavo. Kadil je pipo.

— Zakaj me mučiš, Heinrich?

— Onesvestil sem se. Edinole ti veš, kako se je zgodilo.

— No, naše strojnice so te ranile.

— Naše strojnice? Kaj pomeni to? Ali so strojnice žive?

— Ne muči me!

— Kdo je stal ob strojnici? Kdo je ciljaj? Kdo je streljal? To povej!

Slepec se je dvignil, se naslonil z dolgimi rokami na mizo, si strgal jezno naočnike raz obraz ter jih položil na mizo. Iz očesnih votlin mu je pogledala strahotna tema.

Pes se je dvignil, se vzpel s prednjima nogama na mizo ter se zagledal v slepca.

— Pomiri se! mu je velel Alfred.

— Kdo je streljal. Kdo!

— Vojak si bil, pa ne veš, kaj je zapoved.

— Kdo more komu zapovedati, naj strelja na — brata?

— Heinrich, krivico mi delaš! Okoliščine so bile takšne!

— O poznam vas — vse! Vedno so okoliščine krive! Tisoč izgovorov najdeš, najdete! Ali ne morete razumeti, da ne gre za besede, da gre zgolj za — dejanja? Da, da, vse vem! Kje si mogel vedeti, da boš uprav svojega brata zadel? Nikdar pa ne boš mogel zanikati, da si nedvomno vedel, da si streljal na svoje tovariše, na svoje prijatelje!

— Nadporočnik je zapovedal: Streljaj! Pobij te strahopetne pse. Cincal sem...

— Da, da, cincal si! Udariti bi ga bil moral po glavi, da bi se bil zvrnil, ubiti psa!

— Riskirati svoje življenje?

— Riskiral si rajši moje oči! Zakaj me nisi ubil? Zakaj ne? Ubij

me, ubij me tu, pri tej priči! Končal boš svoje delo!

— Heinrich, razburjen si! Lezi!

— O, nikdar več nisem videl. Luiza mi je zbežala. Kako presunljivo je kriknila, ko me je zagledala v bolnišnici. Zagnusil sem se ji. Ubij me, strahopetec! Iz strahopetnosti si streljal name, iz strahopetnosti si ubijal, iz strahopetnosti gledaš to moje bedno življenje! O, da me ni tedaj Soniman izvlekel iz vode! Ljuba moja žival! Pridi sem! K meni! Soniman moj, psiček moj!

Pes se je vzpel više ter mu položil svojo glavo na prsa.

— Soniman moj, o, da ni tebe! Povej, ti ne bi nikdar streljal name, ker si žival! Ker si žival, ali ne, Soniman moj?

Poljubil ga je na glavo. Pes je pretresljivo zacvillil. Zajokal je malone človeško.

Alfred se je ves tresel.

Slepca sva položila v posteljo. Pes mu je položil svojo glavo na prsa.

Po prstih sem stopal iz sobe. Alfred me je pospremil na ulico.

— Povejte mi, gospod nadporočnik, ali sem kriv?

— Sami presodite!

— Ne morem.

— Nočete, ker se bojite.

— Ne morem.

— Mislim, sem dejal počasi in preudarno, da smo vsi krivi.

Molče sva si podala roke.

Bilo je že pozno.

Po cestah vse tiho.

Celo Leipziger Strasse je dre-mala.

Slepec s časopisom in psom stoji še danes tam.

Dame še vedno hodijo mimo.

Dragulji se še vedno bleščijo v izložbah.

Krivci še vedno kujejo nove zločine.

Boječi še vedno samo čakajo in umirajo...

Käthe Kollwitz, Obup

J. Kličar, Rojstvo industrijskega veka

Kdor pazno motri gospodarski, socialni in politični razvoj naše dobe, se ne more otresti občutka, da stojimo na pragu nove dobe v zgodovini človeštva, ki se polagoma oblikuje iz množice med seboj povezanih pojavov, kakor n. pr. svetovna vojna, ruska revolucija, fašistovski pokreti in svetovna gospodarska kriza. Ker se vse novo v zgodovini javlja kot nasprotje (antiteza) danemu, se more tudi naša doba pravilno razumeti samo, če pri primerjanju sedanosti s preteklostjo dana nasprotja jasno izsledimo in opredelimo. Vek, ki se sedaj umika novemu, je vek modernega industrijskega kapitalizma. Rodil se je v drugi polovici 18. stoletja. Že v začetku 19. stoletja se je začel uveljavljati na vseh področjih in kmalu je prodrl v najbolj oddaljene predele sveta. Gnan od dalekosežnih izumov v tehniki in znanosti je preobrazil svet in mu vtisnil svoj pečat. Temeljl je na zasebni lastnini in svobodni in neovirani igri gospodarskih sil, ki jo uravnavajo samo zakoni konkurence, ponudbe in povpraševanja. Vendar napredek, ki ga je prinesel industrijski kapitalizem svetu, spremljajo že od začetka temne sence, kakor periodične gospodarske krize, obubožanje mas in nepremostljiva razredna nasprotstva. V političnem življenju so se uveljavila več ali manj povsod načela demokracije, ki so služila meščanstvu, da je razbilo ostanke fevdalne in stanovske ureditve družbe. Posluževal se je teh načel tudi proletarijat v svojem osvobodilnem boju proti meščanstvu, ki je vsled tega že proti koncu 19. stoletja le s težavo branil zavzete pozicije na tleh demokracije in parlamentarizma. Poleg demokracije se je zmagovito uveljavil nacionalizem, ki je stremel prvotno za tem, da na-

domesti nenarodne državne tvorbe, prevzete iz srednjega veka in nastale po zavojevanju in podedovanju, z državo, ki sloni na vsem umljivi skupnosti jezika in kulture. Komaj je bil cilj dosežen, je nacionalizem začel služiti imperializmu gospodarskih sil, ki so se krile za fasado narodne države, kar je pri prizadetih vzbujalo odpor, seveda zopet v znaku nacionalizma.

Popolnoma drugo lice kaže položaj po veliki katastrofi svetovne vojne, ki je znatno pospešila določene razvojne smeri, ki se javljajo že pred njo. Kapitalizem je stopil v svojo zrelo pozno dobo. Označuje ga vezano gospodarstvo. Trusti in karteli zavirajo svobodno igro konkurence, utesnjujejo trg in vodijo produkcijo. Država se razvija povsod v velikega podjetnika, saj je narasel delež držav v gospodarstvu v l. 1914 za 11%. Svetovna gospodarska kriza bo ta razvoj samo pospešila, saj se v vseh državah javlja vedno znova klic po državni intervenciji v tej ali oni gospodarski panogi. Še celo v klasični deželi kapitalizma, Ameriki, se množijo glasovi iz vrst podjetnikov, ki predlagajo gospodarstvo po načrtu (dirigirano gospodarstvo), kakor ga ima sovjetska Rusija, seveda pod pogojem, da se načelo zasebne lastnine ne krši. V političnem življenju opazimo povsod močno oslabljenje demokracije, v kolikor se je javljalo v obliki parlamentarizma. V Rusiji je zavladala diktatura proletarijata, ki naj ustvari brezrazredno družbo, meščanstvo je v strahu poseglo po fašizmu ali pa se je izvršilna oblast polastila države v obliki diktature kot navidezno nevtralni faktor. Nacionalizem se je izrodil v zaslepljeni šovinizmu, ki ne onemogoča samo gospodarskega sodelovanja držav, potrebne v do-

bi svetovnega gospodarstva, temveč pripravlja tudi nove vojne konflikte. Po svojem prehodnem značaju je naša doba precej slična drugi polovici 18. stoletja. Tudi takrat so spremembe pod površino postale vidne.

delo *Wealth of nations*, ki je postalo teoretična osnova meščanskemu narodnemu gospodarstvu. V Ameriki so si angleške kolonije izvojevale neodvisnost, francoska revolucija je zadala smrtni udarec fevdalizmu.

Frans Masereel, Naš »brat«

Bila je to doba industrijskega prevrata v Angliji, ko je para nastopila svojo zmagovito pot, ko je človek dobil možnost, da s stroji postoteri svoje sile in ko se je začel tvoriti industrijski proletariat. Adam Smith je napisal takrat svoje znamenito

Bili so to prvi krepki utripi moderne dobe.

Po svojih posledicah je nedvomno najvažnejša tzv. mehanična revolucija, ki je nastala v sedemdesetih in osemdesetih letih 18. stoletja v Angliji, prešla na evropsko celino

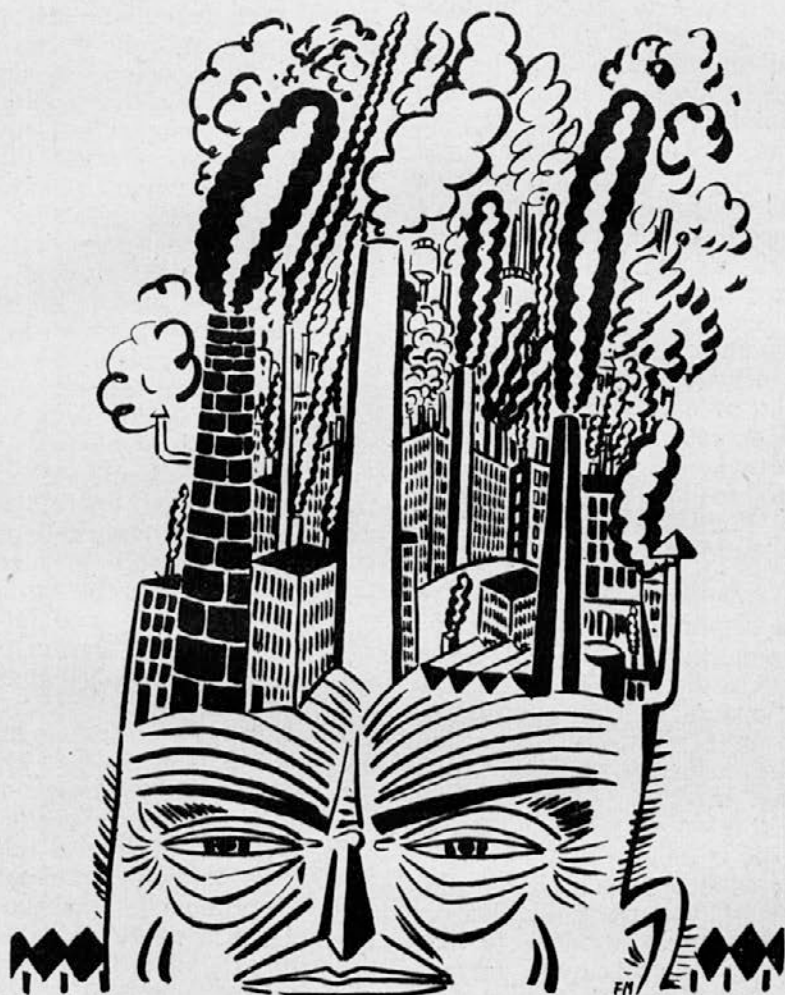
in povzročila popolen prevrat v industriji. Predvsem moramo omeniti uvedbo parnega stroja. Ideja parnega stroja ni bila nova. Nekateri učenjaki so se bavili z njo že v 16. stoletju in celo vladarji so ji poklanjali svojo pozornost. Vendar je izsilila ta izum šele potreba gospodarskega življenja. Parni stroj se uporablja spčetka izključno kot črpalka v rudnikih. Proti koncu 17. stoletja je postalo jasno, da ni mogoč napredek v rudarstvu, če se ne najde sredstvo za hitro in izdatno črpanje vode. Z globino so rastle težkoče in mnogo-krat so rabili okoli 500 konj za črpanje vode iz ene same jame in še se je zgodilo, da je voda jamo zalila. Tomaž Savery je skušal pomagati rudniškim lastnikom, ki niso mogli premagati dotoka vode, s svojim parnim strojem, ki ga je dal patentirati l. 1695. Dal mu je značilno ime »rudarjev prijatelj«. Črpalka in parni stroj sta združena v enem samem aparatu. Konstrukcija je bila še precej pomanjkljiva in praktična uporabnost majhna. »Rudarjev prijatelj« je postal Saveryjev parni stroj šele v obliki, ki mu jo je dal Newkomen. Navzlic nedostatkem so rudniki v Cornwallisu v tridesetih letih 18. stoletja že precej uporabljali izboljšani parni stroj. Daleč pa je nadkrilil vse svoje predhodnike parni stroj, ki ga je iznašel po dolgem trudu James Watt. Ustanovil je z Boultonom podjetje za izdelovanje novih strojev. Uspeh novega parnega stroja je prekosil vsako pričakovanje že pri prvi uporabi l. 1777 v nekem rudniku Cornwallisa. Watt piše o tem Boultonu: Hitrost, sila, velikost in strašni ropot stroja je zadovoljil vse, ki so ga videli, prijatelje, kakor tudi sovražnike. Uravnal sem ga enkrat, dvakrat tako, da je mirnejše tekel in manj ropotal. Toda Mr. Wilson (posestnik rudnika) ne more spati, če ne ropoče. Mimogrede povedano, ljudje sklepajo iz veličine hrupa na jakost stroja. Skromna zasluga se tu

ravno tako malo ceni kakor pri človeku. L. 1790 ni bilo v Cornwallisu nobenega stroja več po sistemu Savery-Newkomen, izpodrinili so jih Watt-Boultonovi stroji. Po daljšem prizadevanju je Boulton pregovoril Watta, da je preuredil parni stroj z nekaterimi spremembami za industrijo in tako se je l. 1782 prvič uporabil parni stroj kot pogonska sila za predilni stroj sistema Arkwright. Če bi hoteli določiti kako letnico za začetek industrijskega veka, kar je v splošnem malo hvaležna naloga, bi bilo še najbolje izbrati l. 1782.

Medtem ko je Watt izpopolnjeval parni stroj, ki naj postoteri človeške sile, se je pojavilo v vseh važnejših panogah industrije stremljenje, nadomestiti s stroji ročno delo, zlasti vtekstilni industriji. Tekstilna industrija ni mogla znatno napredovati, ker prelci niso mogli založiti tkalcev s potrebno količino niti, zlasti odkar je Kay l. 1760 izboljšal statve in s tem znatno pospešil delo tkalca. Povpraševanje po lahkijh natisnjenih tkaninah iz bombaževine (Indiennes, ker so prvotno prihajale iz Indije), je bilo zelo veliko in število podjetij je naglo raslo. Vendar predlo se je na star in tehnično zaostal način, osem do deset prelcev je bilo popolnoma zaposlenih za enega tkalca. Od sredine 17. stoletja so se začele ustanavljati povsod šole za prelce, podeljevale so se premije, da privabijo nove prelce in s predenjem so bile zaposlene kaznilnice, ubožnice in sirotišča. Vse to ni zadostovalo, založniki so se ljuto borili za razpoložljivo količino prediva in po možnosti preprečevali ustanavljanje novih tkalnic. Iz te zadrege je lahko pomagal samo stroj in tako so se vrstili poskusi, dokler ni l. 1772 Arkwright iznašel predilni stroj z vreteni. Imenoval ga je »water-frame«, ker je bila pogonska sila voda. Niti so bile sicer močne, vendar predebele za nežnejše tkanine. Kmalu nato je Hargreave odpra-

vil ta nedostatek, sestavil je stroj, ki je predel izredno fine in tanke niti in mu dal po svoji hčerki ime »Jeny«. Zaključek na tem področju pa pomeni l. 1775 Mule-stroj od Cromptona, ki je združil dobre strani svojih predhodnikov, kajti niti so

njem se je po iznajdbi predilnega stroja popolnoma preokrenilo. Na Jeny-stroju je prelec napredel v istem času dvestokrat več prediva, kakor prej in zato tkalec ni mogel dovolj hitro slediti. Ravnovesje je bilo vzpostavljeno, ko je angleški

Frans Masereel, Možgani

bile močne kakor pri water-frame stroju in obenem tanke, kakor pri Jeny-stroju. Izdelovali so odslej v Angliji ne samo ketune, ki so jih še nedavno dobivali iz Indije, temveč tudi museline izredne nežnosti in prozornosti.

Razmerje med predenjem in tka-

župnik Cartwright iznašel mehanične statve. En delavec je natkal na njih toliko, kakor 80 tkalcev z roko. Ker so prve mehanične statve imele precej nedostatkov, so izrinile ročno delo v večji meri šele v prvi polovici 19. stoletja.

Z uvedbo strojev je postalo pe-

reče vprašanje pogonske sile. Pri prvih predilnih strojih so uporabljali kot pogonsko silo ljudi, živali in vodno moč, kajti izumi v tekstilni industriji se pojavijo v času, ko je James Watt šele izpopolnjeval parni stroj. Izreden porast tekstilne industrije je postal šele mogoč po uporabi parnega stroja l. 1782. Ker so s tem odpadli vsi zadržki, se je tekstilna industrija skokoma razvijala v prav moderno industrijsko panogo. V ozračju tekstilne industrije so se uveljavili zakoni svobodne tvoritve cen, konkurence in izbora, tu se je rodil gospodarski liberalizem, ki ga je oznanil Adam Smith v svojem znamenitem delu »Blagostanje narodov«. V tekstilni industriji se pojavijo prvi veliki podjetniki, ki so obenem še tehniki in izumitelji, kakor Ackwright in Cartwright. Tekstilni podjetnik ni bil samo Richard Cobden, ki je nekoliko pozneje v Angliji zmagovito uveljavil načela gospodarskega liberalizma, temveč tudi Owen — predhodnik socializma.

V 18. stoletju si je tudi kovinska industrija ustvarila predpogoje za izredni razmah v 19. stoletju. Še v začetku 18. stoletja se je za taljenje in predelovanje železa uporabljalo izključno oglje in tudi orodje je bilo še isto, kakor v starem veku, kladivo, klešče in meh. Na en mah se je moglo prekovati in preoblikovati največ 2 do 3 tone železa. Primitivno orodje so sicer kmalu nadomestili pihalni stroji, valjarji in kladiiva na vodni pogon, nikakor pa se ni mogla odstraniti največja ovira za razvoj kovinske industrije, ki je ležala v preveliki potrošnji lesa, ki so ga že itak potrebovali mnogo več kakor dandanes. Rabil se je les za orodje, orožje, mostove, vozove in ladje. Iz lesa so gradili hiše celo v mestih in, ker so pogosti požari uničevali cele naselbine in mestne dele, je gradbeni les bil vedno znova potreben. Sodobniki so tožili, da industrijska podjetja, kakor steklarne,

opekarne, zlasti pa livarne, kar požirajo gozdove. Za eno tono železa so porabili 4 klaftre gradbenega lesa in zato ni čudno, če so se okoli livarn širile ogromne goličave. Mnogo let je preteklo, preden je vzrasel zopet nov gozd.

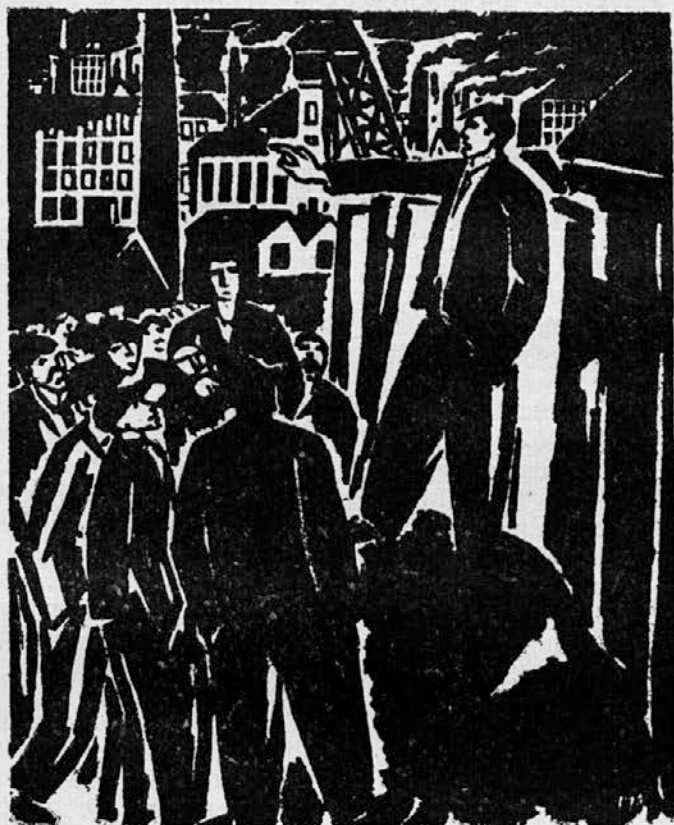
V vseh deželah so izšli predpisi, ki so omejevali delovni čas v železni industriji in določili količino lesa, ki se sme uporabiti. Ponekod je bilo prepovedano ustanavljati nove obrate. Duhovi so bili koncem 18. stoletja zelo razburjeni, pomanjkanje lesa je postalo vprašanje evropske kulture, ki se je dalo rešiti samo tako, da se les oziroma oglje povsod, kjer je bilo to mogoče, nadomesti s premogom, zlasti pa v livarnah in plavžih. Premog so takrat že uporabljali v manjših količinah za domače ognjišče in celo v nekaterih industrijskih podjetjih, zlasti v opekah in pivovarnah. Za taljenje železa pa se premog ni mogel uporabljati vsled raznih škodljivih primesi. Abraham Derby je 1735 rešil problem, kako pridobiti brez uporabe oglja sirovo železo s tem, da je predelal premog v koks. 1780 se je Cortsu posrečilo spremeniti pri izključni uporabi kokska sirovo železo v palčici. Glavna ovira za razvoj železne industrije je padla. Produkcija železa, ki je znašala v sredini 18. stoletja povprečno 12 do 17 tisoč ton, je poskočila leta 1788 na 68.000 ton in od teh je bilo 54.000 ton taljenih s koksom. Leta 1806 je produkcija znašala 244.000 ton, leta 1823 pa že 455.000 ton. Še v sredini 18. stoletja je bilo v Angliji razširjeno mnenje, da je bolje uvažati železo iz Švedske in Rusije, kakor pa uničevati doma gozdove. V začetku 19. stoletja pa je Anglija postala že velika izvozna dežela za železo.

Opisani napredek v industriji je moral nujno vplivati na izboljšanje prometnih prilik. Anglija je v tem oziru spadala med najnaprednejše države Evrope, ker je imela dobro

razvito kanalsko in cestno mrežo. V 18. stoletju se vrstijo poskusi, zgraditi vozilo, ki bi ga premikala para. Vzeli so navadne tovarne vozove in na nje postavili Wattov parni stroj. A nepremostljivo oviro so tvorile slabe ceste, vsled nepresta-

že železne tračnice, po katerih so konji vlekli male, z rudo obložene vozove. Kmalu so konje poskušali nadomestiti s parno silo, vendar je bil dolgo časa ves trud zaman.

Šele Trevithik in Vivian sta leta 1802 zgradila prav uporabno loko-

Frans Masereel, Shod

Literatura, Zagreb

nih sunkov se je mehanizem moral poškodovati, izumitelji so kmalu uvideli, da se na ta način ne da doseči uspeha. Nove možnosti so se odprle, ko so začeli uporabljati parno silo na tiru. Že v 16. stoletju so bili v rudnikih Hartza v rabi leseni tiri. Da se preveč ne obrabijo, so jih sčasoma začeli oblagati z železnimi ploščami. V šestdesetih letih 18. stoletja so v angleških rudnikih polagali

motivo. Daleč pa je prekosil svoje predhodnike George Stephenson, ki je leta 1812 zgradil lokomotivo za premogovnike Newcastla. Ne samo, da se je stalno premikala, temveč vlekla je tudi osem vozov, obloženih z 8—10 tonami s hitrostjo 6 km na uro. Prva železnica, ki je služila javnemu prometu, se je otvorila leta 1825 med Stocktonom in Darlingtonom. Čeprav je Stephenso-

nova lokomotiva vozila sedaj že s hitrostjo 16—17 km na uro, je vendar še dolgo trajalo, preden so lokomotive nadomestile konje. 25. aprila 1829 je železniško ravnateljstvo v Manchestru razpisalo nagrado 500 funtov za lokomotivo, ki vleče trikratno lastno težo s hitrostjo 10 angl. milj na uro. Pri tekmi lokomotiv v Rainhillu oktobra istega leta je zmagala izboljšana Stephensonova lokomotiva »Rocket«, ki je vlekla petkratno lastno težo s hitrostjo 14—20 milj na uro in s tem daleč prekosila stavljenе pogoje. Čeprav so bili s Stephensonovo lokomotivo osnovni tehnični problemi rešeni, se je vendar železniški promet le s težavo uveljavil vsled nasprotovanja javnega mnjenja, ki so ga podpihovali zakupniki pošt in posestniki kanalov. Pod vtisom tega nasprotstva so znanstveniki in zdravniki podajali izjave, kjer so svarili pred vožnjo po železnici, češ, da utegne povzročiti težke možganske pretresljaje pri potnikih in gledalcih. Priporočali so, da se naj železniški tir v varstvo neudeleženih ljudi obda vsaj z visokim in močnim plotom. Ko so predložili leta 1825 angleškemu parlamentu načrt prve železnice, so nekateri govorniki dokazovali prednost konjske sile pred parno, češ, da grozi pri uporabi lokomotive nevarnost, da se bodo potniki v tunelih zadušili in da bodo iskre požgale polja. Živali v okolici bodo poginile iz strahu pred hrumenjem in piskanjem lokomotive in kure ne bodo več legle jajc. Tudi verski pomisleki so se javljali, češ, da je železnica hudičeva iznajdba in da je greh, uporabljati za prevoz parno silo, ko je vendar ljubi Bog ustvaril zato konje in druge živali. Gradnjo novih železnic so ponekod spremljali krvavi spopadi. Vendar navzlic vsem oviram je Anglija že v sredini 19. stoletja imela precej gosto železniško mrežo. Na evropski celini je vozil prvi vlak leta 1835 v Belgiji med

Brusljem in Mechelnom — in nato so naglo sledile druge evropske države.

Kateri predpogoji so omogočili opisani industrijski in tehnični prevrat v Angliji, ki je imel tako nedogledne posledice za razvoj človeštva? Nemalo zasluge imajo prirodne vede, ki so dosegle potrebno stopnjo zrelosti. Iznajdba parnega stroja n. pr. je neposredna posledica znanstvenega razvoja v 17. in 18. stoletju, kajti Savery in Newkomen sta osnovala svojo iznajdbo na epohalnih odkritjih Toricellija o teži zraka. Ker še nista imela eksaktne znanja o toploti in njenih učinkih, je moralo biti njih delo nepopolno. Za daljnji napredek je bil potreben zanesljiv toplomer in med leti 1714—41 so ga izpopolnili Fahrenheit, Reaumur in Celsius. Okoli leta 1760 je profesor na univerzi v Glasgowu Jožef Black izgradil nauk o toploti. Imel je vedno veliko poslušalcev in najpridnejši med njimi je bil mož, ki je pozneje izsledke znanosti uveljavil v praksi — James Watt. Ostali izumitelji v drugi polovici 18. stoletja sicer niso bili znanstveno šolani ljudje. Hargreave, izumitelj Jeny-stroja, je bil tkalec, Ackwright, iznajditelj water-frome-stroja, brivec, Cartwright, izumitelj mehaničnih statev, pa podeželski župnik. Vendar jih veže okolnost, da so se vsi brez izjeme bavili dalje časa z deli na področju praktične mehanike, zlasti z urarstvom. Posredna zveza z znanostjo postane s tem očitna, kajti ura je bila že v sredini 17. stoletja točen instrument z mehanizmom, ki je temeljil na Galilejevih znanstvenih izsledkih o gibanju in njeni zakonitosti in Huygensovih o nihalu.

Ostali predpogoji za nastanek moderne industrije, delavna sila in kapital, so bili v Angliji dani. Številne delavne moči, ki so bile prej vezane na deželo, so postale takrat proste vsled dalekosežnih sprememb

v agrarnih odnošajih. V 15. in 16. stoletju je propadla stara vaška uredba, po kateri je večina zemlje občinska last. Razbili so jo plemiči in premožnejši kmetje, ki so izsilili razdelitev do skupne občinske zemlje. Zunanji znak te spremembe je bila ograditev (inclosure) občinske

Okoli leta 1750 pa je ta stan izginil in z njim vred poslednja sled skupne občinske zemlje. Po ograditvi je bil večji del teh malih kmetov prisiljen, da proda svoja zemljišča veleposestniku, ki je hotel zaokrožiti in strniti svoje posestvo. Če se jim je posrečilo pridobiti s prodajo znat-

Frans Masereel, Polom

zemlje. Veleposestva, ki so se s tem povečala, so obdelovali zakupniki z delavci in najemniki. Zelo donosno je tudi bilo, spremeniti polja v pašnike, kjer so se pasle ovce, kajti volna je stalno rasla v ceni. Malega kmeta je ograditev hudo zadela, kajti dodelitev majhnega zemljišča ga ni mogla odškodovati za izgubo prejemkov iz občinske zemlje in tako je kmalu obubožal. Po Marxu je bil neodvisni kmetski stan (yeomanry) še v zadnjih desetletjih 17. stoletja številnejši kakor razred najemnikov. Tvoril je glavno moč Cromwella.

nejšo vsoto, ki je zadostovala za obratni kapital, so lahko postali zakupniki veleposestniške zemlje, kar je bilo v splošnem ugodnejše, kakor se mučiti z lastnim majhnim gospodarstvom. Mnogi so hodili v mesta iskat srečo kot podjetniki v nastajajoči tovarniški industriji. Večinoma pa so mali kmetje po ograditvi popolnoma osiromašili, odšli so v mesta in postali mezdni delavci. Industrijska mesta so skokoma naraščala, tako n. pr. med leti 1773—1801 Manchester od 27.000 na 95.000, Boulton od 5000 na 17.000, Leeds

od 17.000 na 53.000, Birmingham od 30.000 na 73.000. Delavnih sil je torej bilo v obilici na razpolago.

Važen predpogoj za nastanek moderne industrije je bila primerna akumulacija kapitala, ki je izvirala v glavnem iz živahne prekomorske trgovine. Odkar je Anglija postala neomejena gospodarica morja, so se v njej stekali dobički trgovanja s kolonialnim blagom in sužnji in rudarstva v kolonijah. Angleži se niso pomišljali pomnožiti te dohodke z navadnim ropom, prisilno trgovino in prisilnim delom. Domačini v kolonijah so morali velikokrat izročiti sadove lastnega truda za smešno nizke cene, zlato in srebro se jim je šestokrat enostavno odvzelo. Pridružilo se je še suženjsko delo na plantažah sladkorja in kave in v srebrnih in zlatih rudnikih. Zato ni čudno, da je Anglija poleg Holandije bila tista dežela, kjer so se nahajala največja premoženja, ki so prav lahko zadovoljila neznatno povpraševanje trgovine in industrije po kapitalu. Po carinskih knjigah je znašal čisti dobiček angleške zunanje trgovine s Španijo in njenimi kolonijami med leti 1710—1788 25 milijonov funtov, portugalski pa radi izredno ugodne Methuenske trgovske pogodbe celo 45 milijonov funtov, tako da se je proti koncu 18. stoletja trdilo, da prihaja vse zlato, ki kroži v angleškem denarnem prometu, iz Portugalske. Pri tem se pa ni upoštevalo afriško zlato, ki je ravnotako odtekalo v Anglijo, saj je znašal presežek iz afriške trgovine med l. 1710—1792 20 milijonov funtov. Zato ni čudno, da se je poleg stare veleposestniške aristokracije (landet interest) silno razmahnil razred denarnih kapitalistov (monied interest). Značilno je, da je bila v dobi merkantilizma (16.—18. stol.) vsa angleška industrija ustanovljena in vzdrževana izključno s privatnim kapitalom, medtem ko je industrija na kontinentu prejemale od države

stalno predujme, posojila in premije za izdelano blago. odvisen kapital je iskal izhoda v divji špekulaciji, ki se prav posebno izživlja v dvajsetih letih 18. stol., ko so ljudje na veliko kupovali delnice podjetij, katerih cilj je bil neznan ali vsaj skrajno sumljiv. Obilica kapitala se javlja tudi v tem, da je država dobila vedno z lahkoto posojila od zasebnikov, ki so bili veseli, da so denar lahko varno naložili.

Nastajajoči industrijski vek je torej našel v Angliji pogoje, ki so bili v vsakem oziru povoljni. Vidni znaki nove dobe so bili stroji in tovarne. Tovarn v našem smislu pred osemdesetimi leti 18. stol. ni bilo. V dobi merkantilizma razlikujemo tri oblike obrtnega delovanja, rokodelstvo, vezano v cehih, domačo industrijo ali založništvo in manufakture. Založništvo in manufakture so nastale šele v dobi merkantilizma, cehovstvo pa že v srednjem veku. Založništvo se je pojavilo v tistih obrtnih panogah, kjer se je produkcija ločila od prodaje. Mojstri so sicer še delali kakor poprej v svojih delavnicah, vendar izdelkov niso prodajali več direktno, temveč izročili so jih založnikom, ki so potem skrbeli za razpečavanje. Založništvo v obliki hišne industrije se je zlasti razširilo po manj rodovitnih podeželskih okrajih, kjer so bile delavske mezde nizke in kjer je imelo prebivalstvo zlasti v zinskih mesecih veliko časa. Mali mojstri in delavci so bili večinoma popolnoma odvisni od založnikov, ki so razdeljevali potrebne sirovine, nadzorovali produkcijo in predpisovali delovne pogoje v svojo korist. Nekoliko pozneje kakor založništvo se pojavi manufaktura, ki tvori prehod iz decentraliziranega podjetja v obliki založništva in hišne industrije k fabriki. Od založništva se razlikuje po tem, da se produkcija vrši v delavnicah podjetnika in pod njegovim vodstvom. Podjetnik ne skrbi samo

za prodajo izdelkov, temveč vodi tudi ves produkcijski proces. Loči se pa manufaktura od tovarne po tem, da se uporablja pri vseh bistvenejših delih produkcijskega procesa ročno delo. Rokodelci, organizirani v celih, so proti koncu merkantilizma še sicer izdelovali več ali manj vse, kar je služilo neposredni uporabi konzumenta, kakor obleke, perilo, klobuke, čevlje, izdelke iz usnja, pohištvo, leseno in kovinasto posodo. Zato pa je v drugih obrtnih panogah zavladovala hišna industrija in manufaktura. Razne tkanine, usnje, steklo se je izdelovalo izključno v hišni industriji in manufakturah. Ravnotako se je polastila hišna industrija ali manufaktura izdelovanje tistih uporabnih vrednot, ki so služile razkošju, kakor preproge, čipke, trakovi, svilene in žametaste tkanine, rokavice, porcelan, zrcala, dragoceno orožje in ure.

Uvedba strojev je povzročila, da se v osemdesetih letih 18. stol. pojavijo prve tovarne. Prve Jeny ali Mule-stroje so sicer založniki še lahko namestili v starih delavnicah svojih mojstrov. Vendar, ko je število strojev naraslo in ko se je začel uporabljati parni stroj, je bilo treba zgraditi posebna poslopja in tako so nastale tovarne. Število tovarn se je izredno hitro množilo. L. 1786 je molel iznad hiš Manchester en sam dimnik, ki je pripadal Ackwrightovi tovarni, l. 1801 pa je bilo v mestu že 50 velikih tekstilnih tovarn na parni pogon. Stroji so imeli spočetka mnogo nasprotnikov, zlasti med rokodelci, ki so jim stroji odjedali kruh, in med ljudmi starega kova, ki so sovražili vsako novotarijo. Nasprotovali so jim tudi založniki, ki so se bali za svoj dobiček. Iznajditelji so bili preganjani, mnogokrat jih je razjarjena množica poiskala v stanovanjih in jim razbila stroje, oziroma modele in tako sta n. pr. Arkwright in Har-

greave morala menjati bivališče. Vendar so podjetniki kmalu spremenili svoje nazore, spoznali so, da se da s tehnično boljšim načinom dela znatno povečati dobiček. Poskušali so odslej vsako tehnično novost hitro izslediti, posnemati in izkoristiti, ne da bi zato količkaj odškodovali izumitelje, katerih pravice so se velikokrat kršile na najbolj brezobziren način. Izkusil je to n. pr. Cort, ki ni sprejel za svoj izum od podjetnikov železarn nikake nagrade. Watt in Boulton sta se morala neprestano pravdati s podjetniki, ki so brez odškodnine uporabljali parni stroj in Arkwrightu je l. 1785 država odvzela po prizadevanju tovarnarjev patent na predilni stroj, ki ga je sam iznašel.

Tovarnarji so pripadali najrazličnejšim poklicem. Nekateri so bili prej kmečki posestniki, ki jih je ograditev prisilila, da zapuste svoja posestva. V novem industrijskem poklicu so pokazali velikokrat izredno podjetnost. Tudi mnogi založniki so se hitro uživali v novi položaj in postavili stroje v poslopja, ki so jih dali v naglici zgraditi. Celo nekateri majhni mojstri in delavci, zaposleni prej v hišni industriji, so naložili težko prislužene prihranke v novo fabriško industrijo. Pionirji nove industrije so stali pred težko nalogo, organizirati nova podjetja, zlasti pa dobiti prikladne delovne moči. Ker je tovarniško delo veljalo kot poniževalno, mali mojstri in delavci, zaposleni v hišni industriji, nikakor niso hoteli zapustiti svojih domov in iti v tovarne in zaničevali so vsakega, ki je poslal tja svoje otroke. Prvi tovarniški delavci so bili zato kmetje, ki so obubožali po ograditvi in odšli v mesta, odpuščeni vojaki in občinski siromaki. Delo pri strojih je zahtevalo od njih disciplino, na katero so se le s težavo privadili. Nov način obratovanja so skoro načelno sovražili, kajti zahteval je od njih podreditev in naporno

delo. Življenske razmere tovarniškega delavstva so bile skrajno slabe. Delovni čas je trajal 12 do 13 ur in še več, mezde so bile skrajno nizke in slabo hranjeni delavci so morali stanovati v umazanih hišah. Žensko in otroško delo je bilo zelo razširjeno in celo nedorasli otroci so delali 10 do 12 ur dnevno. Zato ni čudno, da se je pritajeno sovražstvo javljalo v tratenju sirovin in celo v namernem poškodovanju strojev. Ko so se uvajali stroji, so se sicer plače v denarju povečale, še bolj so se pa podražile življenske potrebščine, zlasti žito, in tako se je realna plača znižala skoro za tretjino. Delovne množice so vsled tega sklepale, da so stroji krivi poslabšanja plač in tako so ponekod nastali nemiri, razjarjene množice so napadle tovarne in razbile stroje. Zato je že l. 1779 izšel zakon, ki je določal smrtno kazen, ki naj zadene poedinca kakor tudi »uporno in neposlušno množico«, ki bi v bodoče uničevala stroje. Udeleževali so se teh nemirov običajno delavci, ki jim je stroj odjedel kruh, kajti navzlic temu, da je bilo povpraševanje po delovni sili veliko, se je vendar morala javiti vsled uvedbe strojev vsaj začasna brezposelnost, kakor n. pr. pri predilcih in tkalcih, dokler si niso poiskali dela drugod.

Odpor delovnega ljudstva, ki se je obračal v napačno smer, ni mogel razvoja zavreti, korist nove tehnike je bila preveč očitna. L. 1788 so znašali stroški podjetnikov za sirovine in delavske mezde 12 Sh. pri funtu prediva iz bombaževine, l. 1800 po uvedbi predilnega stroja 3 Sh in l. 1830 celo samo 1 Sh. Produkcija prediva iz bombaževine je silno narasla, samo v enem desetletju (1819—29) se je podvojila. Predilnicam so sledile tkalnice. Med l. 1819—21 so izdelali v tkalnicah 80 milijonov funtov tkanin iz bombaževine. Ročno delo je takrat še prevladovalo. Med l. 1844—46 pa se je

izdelalo na pred kratkim uvedenih statvah 348 milijonov funtov. Bombažne tkanine so se izredno pocenile in so jih odslej lahko kupovali tudi siromašnejši sloji. Zlasti se je naglo povečala uporaba srajc iz bombaževine, ki so se dale lahko oprati. Nagel padec umrljivosti, ki se opaža v tej dobi v Angliji, pripisuje Griffith večji čistoti, ki jo je omogočila pocenitev tkanin iz bombaževine.

Na kontinentu je bil razvoj veliko počasnejši. Moderna industrija se je začela uveljavljati šele po l. 1815, ko so se končale Napoleoneve vojne.

Razvoj industrije so tu ovirale ne samo nesigurne politične razmere, temveč tudi tehnična zaostalost, pomanjkanje kapitala in pomanjkanje delovnih moči, ki so bile še preveč vezane na deželo. Zboljšanje je nastopilo šele v tridesetih in štiridesetih letih 19. stol., moderna industrija si je povsod zmagovito utrla pot. Vendar nikjer ni industrija napredovala brez zastanka in celo začasnega nazadovanja. Vzrok temu pojavu so periodične gospodarske krize. Krize sicer niso nov pojav, laste si samo 19. in 20. stol., torej dobi strojne produkcije. Omenjajo se že v dobi merkantilizma (16.—18. stol.). Vzroki so bili prav različni, kakor n. pr. vojne, upori, slabe letine, pomanjkanje sirovin, borzne špekulacije in denarne zmede. Veže krize te dobe okolnost, da so pretežno trgovske krize, ne pa produkcijske krize. Sicer se je industrija včasih le s težavo prilagodila menjajočemu povpraševanju. Vendar do znatnejše nadprodukcije ni moglo priti radi zaostale tehnike, pomanjkanja obratnega kapitala in nerazvitosti kredita in s tem je odpadel tudi glavni vzrok na nastanek produkcijske krize. Uvedba strojev, katero spremlja razvoj svobodne konkurence, razširjenje svetovne trgovine, pomnožitev transportnih sredstev in ojačenje kredita, je po-

vzročilo novo obliko gospodarske krize. Označena je po notranji nujnosti, kateri se kapitalistično gospodarstvo ne more odtegniti, in po zakonitosti, ki se javlja v kroženju gospodarskih pojavov. Če začnemo z dobo visoke konjunktore, opazimo naglo naraščanje produkcije, razširjenje že obstoječih podjetij, ustanovitev novih, veliko uporabo kredita in povišanje cen. Doba visoke konjunktore se zaključi s polomom na borzi, nakar sledi doba depresije. Označuje jo zastajanje industrijskega delovanja, padanje cen, krčenje kredita, pogoste ustavitve plačil, pomanjkanje denarja, zatvoritev tovarn, odpuščanje delavcev, brezposelnost in beda. Francoz Jougler je ugotovil, da si krize slede vsakih 7 do 11 let. V Angliji so krize l. 1811, 1815, 1818 še posledica Napoleono-

vih vojn, naslednje l. 1825, 1836, 1847, 1857 pa je že povzročila nova kapitalistična produkcijska tehnika.

Videli smo, da kazijo rojstvo industrijskega veka težke hibe, ki jih ni zakrivil stroj sam po sebi, temveč kapitalistični družabni red. Napredek, ki ga je prinesel industrijski vek, je ogromen, vendar drago plačan. Že od početka trpi na notranji neskladnosti in neuravnovešenosti, ki se drastično javlja v periodičnih gospodarskih krizah. Pomnožil je bedo delavskih množic in s tem izzval odpor, ki pa dolgo časa ni imel jasnega cilja. L. 1848 je izšel znameniti Marxov manifest in s tem se konča doba zgodnjega kapitalizma. Kapitalu je stopil nasproti proletarijat, svesten svojega zgodovinskega poslanstva.

Socialna načela krščanstva so imela doslej osemnajst sto let časa, da so se razvila ... Socialna načela krščanstva so opravičila staroveško suženjstvo, proslavljala srednjeveško kmetsko suženjstvo in se v sili razumejo tudi na to, da zagovarjajo zatiranje proletarijata — čeprav s kislim obrazom. Socialna načela krščanstva pridigujejo, da sta potrebna imoviti razred in razred, ki nima nič, in samo pobožno žele, da bi bili imoviti radodarni. Socialna načela krščanstva prenašajo kazen za vse podlosti v nebesa in opravičujejo tako, da podlosti na zemlji še dalje obstoje. Socialna načela krščanstva proglašajo vsako zatiranje za pravično kazen za izvirni greh in drugih grehov, ali za izkušnje, ki jih bog pošilja na svet. Socialna načela krščanstva pridigujejo figarstvo, zaničevanje samega sebe, ponižanje, podložnost, skratka vse lastnosti ničvrednežev; proletarijat pa, ki ne dovoli, da se z njim postopa kot z ničvrednežem, potrebuje pogum, samozavest, ponos in neodvisnost mnogo bolj kakor kruh.
(K. Marx.)

Odstranitev vere kot dozdevne sreče ljudstva je zahteva njegove resnične sreče. (K. Marx, Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie.)

Kritika vere se konča z naukom, da je za človeka najvišje bitje človek, torej z neizogibno zahtevo, da je treba preobrniti vse tiste razmere, ki je v njih človek ponižano, zaslužnjeno, zapuščeno in osramočeno bitje. (K. Marx, Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie.)

Radikalen biti se pravi vsako stvar zgrabiti pri korenini. Korenina za človeka pa je človek sam. (K. Marx, Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie.)

Zarke, Pismo rudarjev

V strahotnem in divnem oklepu gôra in gozdov,
v tesnem naročju vzdihujočih globeli,
v osrčju dušečih samot
nas so usode semkaj zmetale od vsepovsod.

Tu smo zažeti
v mase črnih, dragocenih hribin,
tu smo v krempljih Vražjih revirjev —
tu dvigamo zakopane zlate valute,
tu bijemo bitev neizprosno in krvavo
za svoj vsakdanji kruh...
Iz žgočega srda naše bede se obup rodi,
(nekje je vžgano z blazno radostjo)
dividende se dvigajo,
delnice rastejo,
— naša trupla se mučijo, trpijo in pehajo,
jó — mi umiramo za bogove-ljudi
iz carstev razkošja in izobilja,
jó — mi dajemo poslednjo kapljo krvi za bore peneze.
Rudarske kantine kričijo,
stanovanjski brlogi smrdijo,
vse beznice in hiše sramotnih dejanj nad človekom-ženo
bljuvajo iz sebe bedo, obup, srd in gnus.
Mi padamo nižje in nižje.

Skozi vse širine
tesnih in morečih kanalov podzemlja,
skozi vse dni
izžemamo naša trupla in kri.
Iz vseh ustij rovov in šahtov,
skozi vse hodnike-galerije,
vzkope, vpadnike in zračne prelaze
preliva, pretaka se znoj v potočkih krvi.

Vendar vemo, vseeno vemó,
čemu nas človeške usode bijó.
Vemo in zagojzde zabijamo v vero.
In naša deca in žene vedo,
da kablje skozi vse rove polagamo.
Mi sami pa najbolj:
Od Pernika bolgarskih kameradov rudarskega mesta
skozi Jermo preko cele linije balkanskih rudokopnih revirjev
gori do krtov trboveljskih grabnov
bomo izvrtali, izdoblili, obokali glavno galerijo — rov.
In bomo pozvali
zelene hudičke podzemne vampirje
naše kamerade rudarske panunije.
Pozvali, da z nami bodo spoznali
vase zajeli svetlobo jamskih leščerb in svetiljk,
ki v črevesju podzemlja
v stoletju krivic in pravic
v marše rudarskih množic
iz somračja v zarje
gorijo v plamena silna in veličastna.

Vladimir Lidin, Modro runo

Bil je večer. Iz stepe so gnali ovce domov. Bile so pokrite s sivim prahom, kašljale so, meketale, stopicale z lahкими kopiti in tekale, zmeraj več hkrati, skozi vrata na domača dvorišča. Sredi bele, žive, gugajoče se množice je jezdil ovčji pastir Fedosej, strašno zaprašen, podoben strašilu in jezno kričeč. Daleč zadaj se je v steklenem dahu dneva bleščala suhotna, brezvodna steпа. Orjaški jastreb, ki je ves dan krožil nad ovčjo čredo, je letel s težkimi zamahljaji peroti proti vzhodu, v svoje prenočišče. In po brezvodnem, pekoče vročem dnevu so se zagnale na dvoriščih ovce željno k vodi in se zibale v predužitku noči, hlada, miru v hlevih, zaspanih vzdihov in znanega, pomirjajočega kašljanja.

Fedosej je segnal vso čredo na različna dvorišča in je odjezdil nato na svojem grozljivo koščenenem konju na dvorišče stanovišča. Bil je siv od prahu, obrvi so mu bile bele in brada kakor iz ličja. Rumeni kodri njegove ogromne ovčje čepice so mu viseli preko oči in bil je podoben moškemu, o katerem so trdovratno govorili, da mu je malenkost, ubiti človeka. Stopil je v krčmo, ne da bi odložil ovčjega kožuha, sedel na klop in tedaj se je dvignil z njega siv oblak prahu. Občutil je neznosno, mučno željo, da bi kaj popil, da bi pogasil v sebi pekočo stepno otožnost in se zavil v meglo, ki se zazdi v njej človeku življenje veselo in lahko, — toda v prazni mošnji je imel samo star, zlepljen rubeljski bankovec, ki ga niso nikjer sprejeli; nov denar pa si dobil samo tam daleč, na drugem koncu stepe. Krčma je bila ob tej uri prazna; le neki spodoben, zlato-las fantič v rujavi mestni suknji, ki je zašel gotovo prvič v to tujo in zanimivo pokrajino in iskal nepre-

stano nekoga, s komer bi se mogel porazgovoriti, ga je ogovoril izza mize:

»Nu, tu pa imate mnogo ovac; kamorkoli se le pripeljem, povsod vidim samo ovce in ovce... gotovo jih je šlo okrog dve sto tisoč mimo mene.«

»V naši pokrajini gojimo ovce,« je rekel Fedosej s čemernim, hripavim glasom.

Gledal je, kako je pil fantič čaj iz velikanske, pisane čajne ročke, in njegovo posušeno, zaprašeno grlo si je zaželelo požirka. Za točilno mizo je stala na stenski polici velika zelenkasta steklenica, ki se je zagonetno in nepristopno bleščala. Dečko se je dolgočasil in bi prav gotovo izstresel vso svojo dušo vsakemu živemu človeku, ki bi se obrnil nanj. Ob njegovih nogah je ležala mala krošnjarska skrinja. Fedosej je sedel na klopi in je zdaj pa zdaj pogledoval na skrinjico; pre-mišljeval je, s čim pač trguje smeš-

George Grosz, Mir med kapitalom in delom

George Grosz, Daj nam danes naš vsakdanji kruh

ni fanté: bil ni prav nič podoben kakemu trgovcu iz Jaroslava in tudi njegovi gibi niso bili trgovski. Fanté je izpil skodelo in ga je zopet z zvenečim glasom ogovoril:

»Kako brezkončno daljna je vaša stepa... že tretji teden sem na potu in vendar je še ni konca.«

»Odkod pa si prišel k nam?« je čez nekaj časa vprašal Fedosej.

Zdelo se je, da dečko samo čaka na to, da prične oni z njim pogovor; takoj se je primaknil bliže k njemu in radevoljno rekel:

»Ali mi morete mogoče povedati, ali je tu v stepi kaka vas, kjer se ljudstvo zanima za knjige?... Nosim namreč knjige v vasi, štirideset mož se nas je napatilo na deželo... Tu imam tudi knjigo o ovčjereji, kako je treba ravnati z ovcami, da dobe prav gosto dlako, tudi sredstva proti kugi...«

Fedosej se je ozrl na zlatolaso glavo, na rujavo mestno suktnjo in je čemerno rekel:

»Ne, takega ljudstva tu ne boš našel... tu ti nihče ne da kaj za to. Če bi imel manufakturno blago ali mazila za dekleta ali kaj podobnega, potem bi bilo drugače. Kar se pa ovac tiče, znamo bolje z njimi ravnati, kakor je popisano v knjigah. Naše runo je najboljše, nobena druga pokrajina se ne more meriti z nami. Le poglej si tole ovčjo kožo,« in odpel si je zaprašeni kožuh, »to je modro runo iz prvega izbora.«

Fantič si je radevoljno ogledoval ovčjo kožo in je rekel, da bi ga drugi ne smatral za neizobraženega:

»Prvovrstna ovčja koža.«

»To je tisto, ti pa prihajaš s knjigami...«

Fedosej je vnovič opazoval krošnjo in je nenadoma s potuhnjenim, prav nič radovednim glasom vprašal:

»Si s kupčijo mnogo zaslužil, trgovec?«

»Že gre,« je radevoljno odgovoril fantič, »knjige se prodajajo. Dva puda sem jih vzel s sabo, sedaj pa jih ne bo niti več za poldrugi pud.«

Minuto sta pomolčala. Fedosej je zmeraj znova pogledoval dečka, kakor bi nekaj ocenjeval, vendar pa ga je pogledoval tako, da drugi tega ni opazil — nenadoma pa je zelo prisrčno rekel:

»Da... Knjige so koristna reč. Prinašajo luč v našo temo... Kar se ovac tiče, nam o njih seveda ni treba nič brati, kar se pa drugih reči tiče, — nu, zakaj pa ne? Tu leži neka velika vas s cerkvijo, Verhnja-ja Loboda se imenuje, nu, tam ti bo vsakdo odkupil kako knjigo... tamošnji ljudje so prišli daleč po svetu, bili so v mestih, celo v Harkovu. Res, tja bi moral iti...«

»Kje pa je ta vas,« je živahno vprašal fantič.

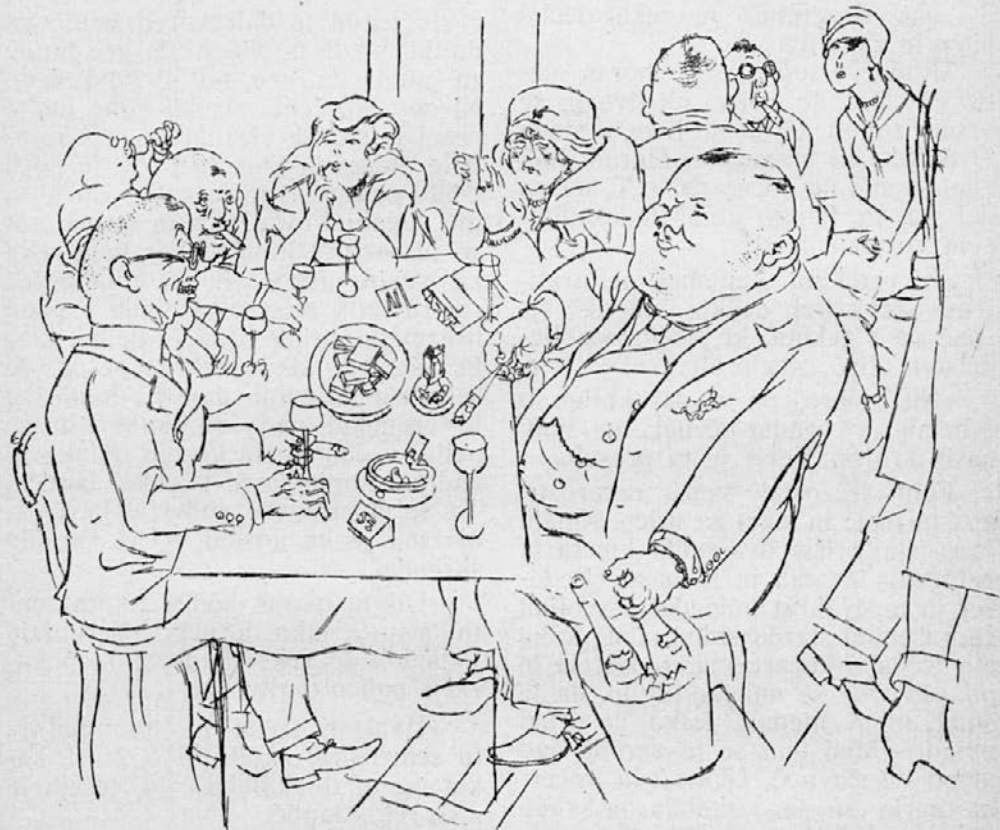
»Če zvečer odpotuješ, boš proti jutru v hladu prispel tja. Pot drži

zmeraj naravnost skozi stepo. Prav dobra pot. Tam imajo tudi gledališče, vrtiljak, čitalnico in za hudiča mnogo gostiln... Ljudje tam prav dobro živijo.»

Dečko ga je opazoval z modrimi, živahnimi očmi in otroška usta so mu bila napol odprta...

Fedosej je sédel tik poleg njega na klop, snel kosmato kučmo z glave in rekel, mežikajoč skozi prah z očmi:

»Nisem tvoj svetovalec. Sam moraš najbolje vedeti, kod je tvoja pot. Če pa me hočeš kot starejšega moža vprašati za svet, potem ti že

George Grosz, Blagoslov dela

»Nameraval sem tu prenočiti...«

»Ne... nima pomena, da pri nas prenočuješ, trgovec. Če bi nakupoval ovce ali kože, — nu, potem bi bil naš gost. Tako te pa pošlje vsak s knjigami vred k vragu. Niti ponujati ti jih ni treba. V Verhnjaji Lobodi, — tam je seveda nekaj drugega...«

»Torej jutri naj se napotim tja,« je vprašal žalostno fantič.

moram povedati, da nisem samo ovčji pastir, nego sem bil že tudi v različnih mestih in se v marsikateri reči spoznam, — in tako ti nasvetujem: podnevi prehodiš v stepi eno miljo, ponoči pa jih imaš, ne da bi opazil, kar hitro deset za sabo. Skozi stepo se mora hoditi, ko je hladno, sedaj pa so noči svetle kakor dan. Večerna in jutranja zarja se objemata — to je naša noč. Če

še torej napotiš v mesečini, ko je mesec visoko na nebu, in odideš, boš imel popolnoma belo pot, brez vsake sence; ob jutranji zarji, ko bo še hladno, prispeš v Verhnjajo Labodo. Jutri bo tam semenj, zato bo v vasi veselo in mogoče se boš tam iznebil vsega blaga... Tak je moj nasvet.«

»Nu, pa grem,« je rekel dečko hitro in zaupljivo.

»Kadar vzide mesec, moraš oditi. Počakaj še urico ali dve in se potem napoti. Peljal te bom v stepo in ti pokazal pravo pot. Moram itak gnati konja na nočno pašo. Ti mi pa daj za to knjigo o našem usmiljenem gospodu bogu...«

»Z verskimi knjigami ne trgujem,« je rekel dečko, smeječ se, »pač pa s takimi, ki pišejo o poljedelstvu ali o čebeloreji...«

»Nu, dobro, pa mi daj knjigo o čebelah... vendar čebela ne ljubi naših krajev. Veter je tu presuh.«

Fant je ostal sam, razprostrl strgan jopič in legel za urico. Kmalu nato sta prišla dva opita kmeta in zahtevala žganja in klobaso. Fedosej ju je dvakrat pogledal s svojimi zaprašeniimi starčevskimi očmi, kako sta trčila s kozarcema, se objela in pila, in srce se mu je stisnilo, da je smel samo gledati, kako se drugi opijajo. Med tem se je zgrnila nad stepo dišeča noč. Ugasujoča večerna zarja se je lesketala na svodu kakor rdeč vzorec čipk, postala rožasta, nato zelenkasta in bledikasta; debeli, orjaški, rjavkastordeči mesec je mračno vzšel, se pozlatil, dvigal više in sipal bela ogrinjala na stepo, na stepno pot. V brezrosni noči so hreščali, cvrčali in neutrudno hrumeli travni hrošči in škržatje. Fedosej je stopil mimo pijanih kmetov in zaspanega krčmarja in zbudil fantiča. Medtem ko se je pripravljval za pot, je stal pri oknu in držal na uzdi prašnega konja, ki je imel bolne noge; za oknom sta se v najslajši otožnosti zibala kmeta; njuna

otožnost, žvenket kozarcev in pogled na to osrečujoče pijančevanje so napolnili tudi njegovo dušo z otožnostjo in ni se mogel premagati, tako zelo ga je vleklo k njima — tako rad bi pil z njima bratovščino, se pogovarjal, opil in se končno v veselji pijanosti zvrnil na tla in ležal tam do jutra...

In jezdil je daleč pred fantičem, da bi nikdo ne videl, da gre fantič za njim, da gre po njegovi sledi. Njegov koščeni, visoki konj ga je nesel hitro; ob straneh so mu bingljale noge in pod pazduho je nosil dolgo palico, ki jo je rabil, da je z njo naganjal ovce. Široka stepna pot se je razprostirala kakor bela reka za vasjo. Jezdec in za njim pešec sta zavila v stepo in izginila v njeni brezmejni širini, tišini in belini. Zlata pšenica, ki je zakrila pešca, je šelestela in samo mož na konju se je premikal nad njo, kakor bi se peljal v čolnu. Na nekem ovinku je zadržal konja in je počakal fantiča. Ta se ni prav nič podvzival in krošnja mu je na nosilni vrivci narahlo škripala.

»Od tu moraš hoditi zmeraj naravnost... tako dospeš v Verhnjajo Labodo,« je rekel Fedosej in pokazal s palico naravnost.

»Hvala ti, da si me spremljal... tu sem izbral zate knjigo, stari, kakor sem ti obljubil,« je veselo in živo rekel fantič.

Fedosej je vzel knjigo, jo vtaknil v plašč, fant pa je odkorakal dalje, prav tako umerjeno in ne da bi se podvzival, kakor je bil vajen. Že je bil precej daleč sredi dušečega pšeničnega polja, ko je nenadoma zaslišal za sabo neenakomerne udarce kopit. Obrnil se je in zagledal svojega spremljevalca, kako je dirjal po beli poti. Suhotni konj je divje udarjal s kopiti, da je starec na njem kar odskakoval.

»Stoj... stoj...« je zaklical Fedosej, »nisi mi dal prave knjige...«

Zadržal je konja, fantič je obrnil obraz k njemu; tedaj je pa nenadoma zamahnil s težko palico in ga z vso silo udaril po glavi. Fantič je

Po brazdi ga je zavlekel globoko v pšenično polje. Tam se je nagnil nad fantičem, ga preiskal, našel na pas privezано možnjo in v njej tri

George Grosz, Degeneracija

Literatura, Zagreb

počepnil, se zgrabil z obema rokama za glavo in pobegnil, toda Fedosej je treščil s konja in ga dohitel tik ob pšeničnem polju.

»Ne, čakaj...« je rekel z divjim glasom in je jezno bil mladiča, ki je sklonjen bežal...

zganjene trirubeljske bankovce in nekoliko srebra... Dolgo ga je še preiskoval, mu slekel čevlje z nog in odvil obojke — toda nobenega denarja ni imel več pri sebi. Nato je prebrskal knjige v škatli in iskal med njimi denar, toda v njej so bile

modre, zelene, rdeče knjige, — ne pa denar. Zganjene bankovce in srebro je spravil v svojo možnjo, se še enkrat ozrl na mladičeva odprta usta in rekel:

»Ničesar mi nisi hotel dati o našem najmilostljivejšem gospodu Jezusu Kristusu... Ničesar o gospodu našega telesa, o tolažniku... Čemu pa naj berem o ovci, o ovci vem sam vse...«

Dolgo je še uravnaval pšenične bilke, da bi se ne videlo, da leži tam človek, in da bi ostal tam do žetve; ko je bilke previdno zravnal, je zapustil polje. Njegov stari, koščeni konj je stal na potu na istem mestu, kjer ga je bil zapustil. Zajahal ga je in odjezdil v skok. Na nebu je plaval zlati mesec. Večerna zarja je zmeraj bolj bledela. Blizu vaške meje je v neki dolini pognal konja na nočno pašo in se po ovinkih napotil v dvor. Ko je hodil, mu je pot kar polzela pod nogami, tako nepotrpežljiv je bil. Kmeta sta še zmeraj pijančevala v krčmi. Zložno je vstopil, odložil kožuh in kučmo, sedel k mizi in ponižno rekel, pazeč, da bi se mu glas ne stresel od sreče:

»Hej, brat, tudi meni polovičko in malo klobase...«

Srečen in pijan od ponosa in užitka je sedel v kotu. Danes si je mogel privoščiti veselo urico, smel je veseljačiti, kakor dolgo je hotel in kakor še nikoli ni, in duša mu je bila polna dobrote in širokosrčnosti do vseh ljudi. Krčmar mu je prinesel majhno, belo steklenico in nekoliko klobase. Mirno si je nalil ko-

zarec, ga počasi dvignil k ustnicam, kakor bi bil pri svetem obhajilu, in ga v dušku izpil. In takoj se mu je po vsem telesu razlegla prijetna toplota, oplaknila mu ves prah, ki ga je požrl, prepodila kislikast ovčji duh, ki je bil z njim ves prepojen, in mesec se je plavajoč oddaljil iz okna; zunaj na vasi pa so dekleta tako lepo pela, da je Fedosej skimal val z glavo in se smejal od sreče in otožnosti.

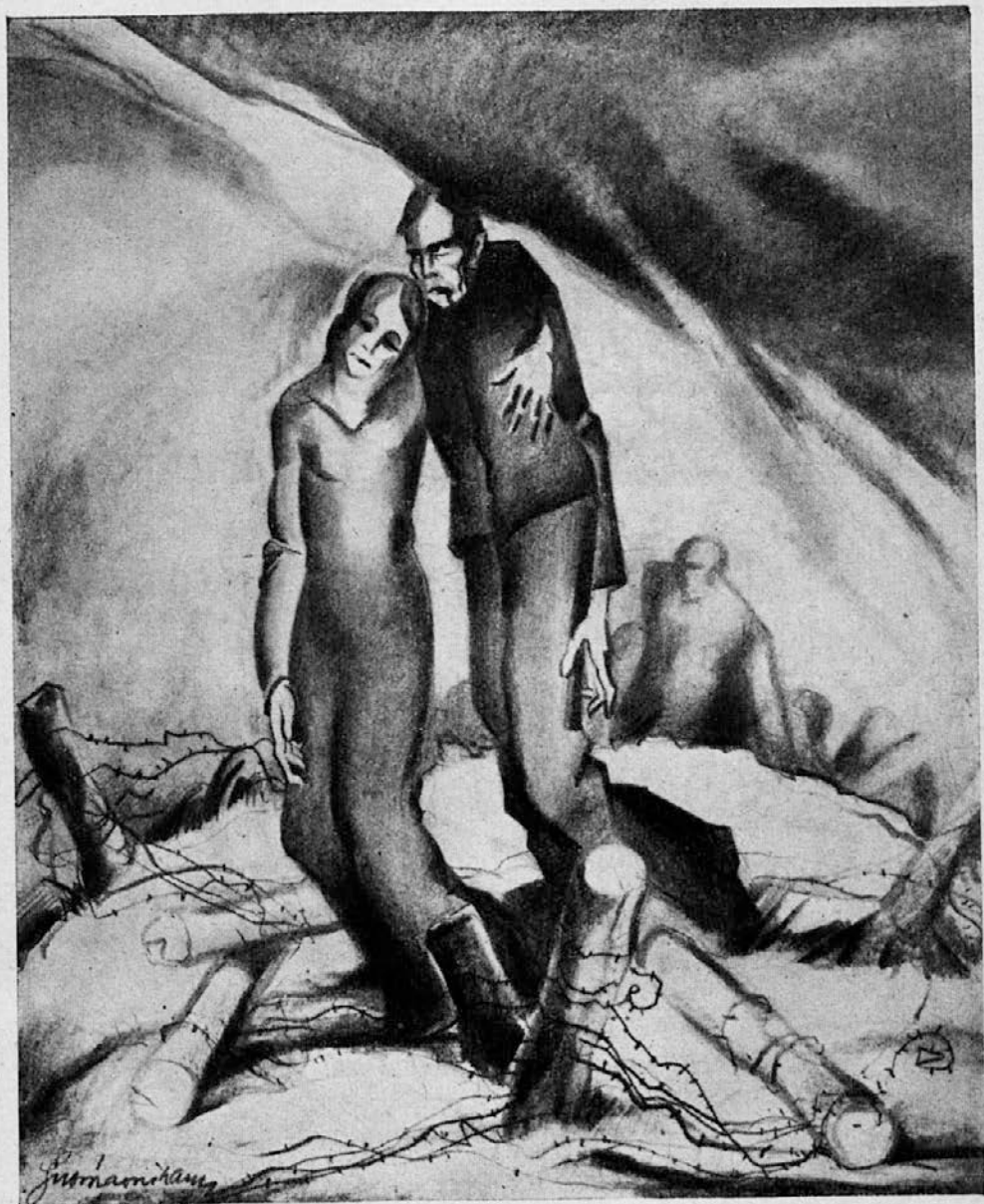
Pozneje sta prisedla kmeta k njemu, že davno sta bila vse zapravila, in zase in za njiju je še enkrat naročil žganje in prigrizek.

»Pijta, bratca, jaz plačam vse,« je rekel in se prijel za prsa, hoteč pokazati, koliko denarja ima; izvlekel pa je knjigo, ki mu jo je dal mladič za slovo. Dolgo se ni mogel spomniti, odkod ta knjiga, nato pa se je zasmejal, ravnodušno zamahnil z roko in rekel:

»Čudno... o vsem tiskajo danes knjige... tudi o ovci tiskajo... in o čebeli tiskajo... poglejta čebelo, kako leze iz panja... O našem usmiljenem in vsepovsod pričujočem gospodu bogu pa ničesar ne tiskajo. Vprašam ga po našem gospodu bogu, on mi pa da tole o čebeli. Kaj pa naj počnem z njo, s čebelo... naših krajev ona ne ljubi. Veter je pri nas presuh. Drugače je seveda z ovco... ovce pa so pri nas... takih ovac ne dobiš v nobeni drugi deželi... naše ovce — so prvovrstne, imajo modro runo.«

(Prevedel Talpa)

Najlepše odlikovanje za strokovnjaka je priznanje njegovih odjemalcev. — Za našo domačo strokovno tvrdko Franjo Schneider, proizvajalec godal in priborov v Zagrebu, Nikoličeva 12/4, se lahko v resnici reče, da je pridobila največja priznanja po vsem svetu, pri nas pa tudi kot kraljevsko-dvorni dobavitelj že od nekdanjega užiiva splošno zaupanje. — Tvrdka Schneider pošilja brezplačno svoj bogato ilustriran cenik vsakomur, kdor ga zahteva, in daje vsako godalo 10 dni na ogled.

Ljubioj Ravnikar, Umetnik in Jacinta

Ljubivoj Ravnikar, Diapozitivi

za Delakovo predstitev Cankarjevega Hlapca Jerneja

Ne kritika, temveč revolucija je gonilna sila zgodovine. (K. Marx, Die deutsche Ideologie.)

Človek dela vero, vera ne dela človeka. (K. Marx, Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie.)

Zgodovina ne dela nič, ona ne poseduje nikakega ogromnega bogastva, ne bojuje nikakih bojov! Marveč človek, resnični, živi človek je, ki vse to dela, poseduje in se bori. (K. Marx, Die heilige Familie.)

Proletarsko gibanje je samostojno gibanje velike večine človeštva v korist tej večini. (Marx, Manifest.)

Kardelj Edo, Standard Oil Company

Leta 1859 so postavili vrtalke na farmi Drake. To je nekje blizu Titusvillea v Pennsylvaniji. Izvrtali so Drake vir. To je bil začetek. Na srečo začetek, ki je vzbujal upanje. Začetek, ki je prinašal milijone. In poleg tega je Pennsylvanijo ustanovil Penn, ki je bežal iz Anglije, ker je bil prvi kveker. Že zaradi tradicije so zato Pensilvanci kvekerji. Kvekerji pa so trdovratni in odporni. Ergo, tudi Pensilvanci so trdovratni in odporni. Zato so navrtali vso dolino vzdolž Oil Creeka. Tistih par tisoč vrtalk pa se je tako dobro izplačalo, da so postali ljudje iz zahodne Virginije zavidni in so navrtali Wheeling. Potem so še oni iz Ohia navrtali Ohio, oni iz New Jersey-a New Jersey in tako dalje in dalje. Izkazalo se je, da za vrtnje takega petrolejskega vira ni

prav nič potrebno biti kveker. Zato so vrtali vsi, ki so imeli s čim, in so prevrtali vso ubogo USA. 1100 družb je vrtalo in še bolj ko vrtalo je špekuliralo.

V tistih prvih letih so napisali obrtniki na vrata petrolejskih družb tudi tele zlate napise:

**JOHN D. ROCKEFELLER & CO
WILIAM ROCKEFELLER & CO
ROCKEFELLER & ANDREWS
S. W. HARKNESS
H. M. FLAGLER**

Čemu smo si zapisali prav tele družbe?

Zato, ker so tele družbe igrale v zgodovini Standard Oila velevažno vlogo. Tele družbe so namreč postale Standard Oil. Toda to je bilo mnogo kasneje, mi pa smo šele ob začetku.

V začetku so se bile tele družbe med seboj po vseh pravilih svobodne konkurence. Tiste dni so se borze dušile v smradu petrolejskih obligacij. V vrtincih papirnate slave petrolejskih akcij, so ljudje postajali omotični. Petrolejski smrad jih je opajal kakor vijolični parfum. Petrolej je fetiš, petrolej je zlato, petrolej je novi bog. In ljudje so navlili na borze in kupovali — akcije. V omotičnosti teh špekulacij pa so čisto pozabili na — vrtnje. Družbe so bolj špekulirale ko vrtale. To se pravi, prodajale so nekaj, kar je najbrže bilo, toda treba je bilo šele izvrtati iz zemlje. Zato so namesto petroleja prodajale obligacije.

Tudi John D. Rockefeller je špekuliral. Toda John D. Rockefeller ni hotel samo špekulirati, temveč tudi vrtati. Zato ni špekuliral s petrolejem. Takratni John D. Rockefeller ne bi postal današnji John D. Rockefeller (pomislite na Rockefellerjeve ustanove), če bi špekuliral s petrolejem. To so delali vsi in niso

VSAK KUPEC, kateri kupuje svoje potrebe v naši trgovini, je vedno zadovoljen s kupljeno robo, ker mi imamo na razpolago samo najboljše svetovne izdelke. **Mnogo tisoč** prerezanih predmetov omogoča vsakemu izbiro. **Zahtevajte naš bogato ilustrovani katalog, katerega Vam pošljemo na zahtevo zastonj**

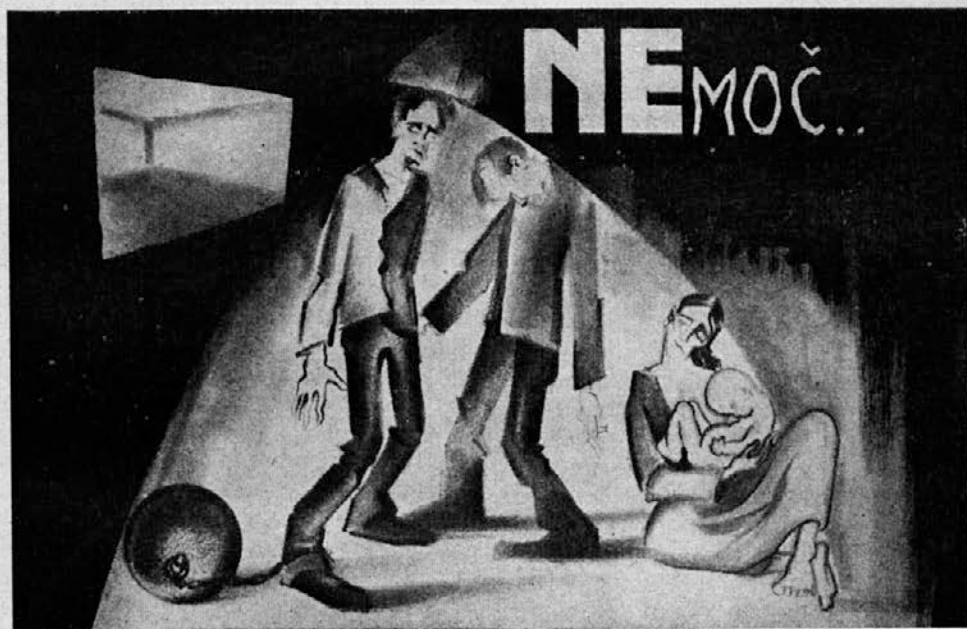
Trgovska in razpošiljalna hiša

KASTNER I ÖHLER
Zagreb, Ilica 4.

postali nič posebnega; nekaj podobnega na pr., kar je postal mr. John D. Rockefeller. Vsi so ostali povsem navadni majčkeni kapitalisti in niso nikoli mogli razpisati kakšnih ustanov. Mr. Rockefeller pa je bil ravno zadosti razumen, da se je znal okoristiti s tujimi izkušnjami. Ker je hotel postati petrolejski kralj, ni ho-

vsa ostala rodbina Rockefellerjev vse do onega znamenitega obeda v l. 1867.

To leto pa je John Rockefeller na podlagi temeljite analize in abstrakcije premagal one majčkene zavisti in prepirčke, ki so običajni med sorodniki, in je priredil sijajen in pomemben obed.

Ljubivoj Ravnikar. Nemoč

tel špekulirati s tem, s čimer so špekulirali drugi. In poleg tega je znal mr. Rockefeller nekaj, česar drugi niso znali. Znal je analizirati in abstrahirati. Mr. Rockefeller je vzel v račun špekulacije petrolejskih magnatov in pričel špekulirati z železnicami.

Za božjo voljo, kaj pa imajo špekulacije in železnice opraviti s petrolejem?!

Takole so najbrže mislili tudi mr. William Rockefeller iz firme WILLIAM ROCKEFELLER & CO., mr. Andrews iz firme ROCKEFELLER in ANDREWS, mr. S. W. HARKNES in H. M. FLAGLER iz njunih firm in

Tisti dan so pripeljali kočijaži pred palačo firme JOHN D. ROCKEFELLER & CO. naslednje firme: ROCKEFELLER & CO., ROCKEFELLER & ANDREWS, WILLIAM ROCKEFELLER & CO., C. W. HARKNESS, H. M. FLAGLER. Obed je bil očitvidno zelo spretno prirejen, kajti prisotne firme so v marsičem enodušno popravile svoje mišljenje in marsikaj uvidele, kar jim je bilo prej nejasno. Predvsem ono glede špekulacij in železnic. In kako tudi ne, kajti mr. Rockefeller je znal imenitno analizirati in abstrahirati. Ko je analiziral konkurenco in konkurente in abstrahiral

vse nevažne stvari, je našel med temi ljudmi majčkeno skupno točko. In ko je našel to skupno točko, ki ji pravijo nacionalni ekonomni profit, mr. Rockefeller pa »prosperity«, je našel tudi bazo za mir in skupno akcijo. Z združenimi močmi se je laže braniti in še laže napadati. Vse skupaj je bilo prav za prav najobičajnejše Kolumbovo jajce. Mr. Flagler se je na pojedini hudo čudil, da ni že sam prišel na to preprosto idejo.

Gostje, ki jih je pripravilo kalifornijsko vino v dobro razpoloženje, so nenadoma jasno uvideli, da se cela ta zadeva petroleja in petrolejskih akcij direktno čisto nič ne tiče petroleja. Kaj še! Ali je na primer mr. Harkness zato produciral petrolej, da bi ga mogla uporabiti CONTINENTAL d. d. Pittsburgh ali STROJNE TOVARNE IN LIVARNE d. d., Ljubljana? Ali pa zato, da bi si z njim napravil ta ali oni delavec luč zvečer, ko pride iz tovarne? Kaj še! Mr. Harknessu je petrolej sredstvo. Mr. Harkness si je s petrolejem nabavil konja, avtomobil, palačo, še več palač, ulico... mr. Harkness je postal milijonar.

Ko je torej na oni pojedini mr. John Rockefeller vse tako imenitno analiziral in abstrahiriral, je moral doseči uspeh. Po tem znamenitem kosilu so kočijaži odpeljali iz palače bivše ROCKEFELLER & CO. zadovoljno zedinjeno firmo

ROCKEFELLER, ANDREWS in FLAGLER

Na prvi seji je John D. Rockefeller dejal: »Vzrok osnovanja te naše nove družbe leži v naši želji, da bi zedinili naše sposobnosti in naše kapitale, da bi mogli namesto majhnih obratov, ki jih poganja sedaj vsak za sebe, voditi večja, pomembnejša podjetja.«*)

*) H. K. Faulkner: Amerikanische Wirtschaftsgeschichte. Carl Reissner Verlag, Dresden.

Odtod pa do petrolejskega monopola je bilo še silno daleč. Odtod pa do Standard Oil-a pa je bila samo še kratka pot. Zato je hotel Rockefeller najprej do Standard Oil-a. ROCKEFELLER, ANDREWSS & FLAGLER je postala premajhna. Potrebe po petroleju so rasle in takšna majhna firma iz teh potreb ni mogla izvleči maksimalnih profitov. Treba jo je bilo razširiti. Treba je bilo novih virov, modernjših sredstev, boljših strojev, racionalizacije. Treba je bilo novih kapitalov. Mr. Rockefeller je kapitale dobil, ker je znal pripraviti imenitne pojedine. Malo je sicer dobil, komaj milijonček dolarjev, toda čisto zadosti za STANDARD OIL COMPANY OF OHIO (prej Rockefeller, Andrews & Flagler ust. 1870.)

Vsi vemo. Milijonček dolarjev je za takšno Standard Oil strašno malo. Tale Standard Oil Company of Ohio je očistila l. 1870., ko je nastala, komaj 4% vsega petroleja v USA. Toda od takšne Standard do petrolejskega monopola je samo še hudo malo. Tako hudo malo, da je kontrolirala tale Standard Oil l. 1879 že 95% vse petrolejske produkcije v USA. V teh letih so Rockefellerjeve špekulacije obrodile.

Res je, milijonček za takole Standard Oil ni bogve kakšna stvar. Toda, če se takle milijonček dobro speča z racionalizacijo, dobi potomstvo. In tako se je zgodilo, da so Standard vrtalke bolje vrtale, da so Standard delavci bolj delali in bolj umirali, da so Standard stroji hitreje čistili in da je Standardu rasel trebuh.

Pa še nekaj se je zgodilo. Standard Oil je postala borbena. Standard Oil je napadla železnice. Rockefeller, Andrews & Flagler se je borila za petrolej in mogla zbrati komaj 4 odstotke petroleja. Standard Oil pa se je od l. 1870 naprej borila za železnice in dobila 95% petroleja. Da pa je šel mr. Rockefeller po tako čudnih potih k uspehu,

je kriva deloma njegova bistrostnost, deloma pa usodna izprememba v razmerju med mr. Rockefellerjem in Standard Oil-om.

Kaj pa se je zgodilo z mr. Rockefellerjem?

tro umirali (če pomislimo, da je mr. Rockefeller star danes mnogo čez 90 let), ljudje so pa tako nujno rabili petrolej, mašine so tako hitele čistiti, lilo je lilo, reservoirji so postajali večji in večji, mr. Rockefeller

Peen

Niko Pirnat. Eden je brez roke, drugi je brez noge (Po narodni pesmi)

Nič posebnega. Prav za prav je to čisto navadna sentimentalna zadeva. To je nekako kakor z ljubeznijo.

Standard Oil je namreč prenehala biti Rockefellerjeva. Izvila se mu je iz rok, tiste vrtalke so hitreje vrtale, kakor je mogel mr. Rockefeller misliti, tile delavci so tako strašno hi-

pa je bil tako neznansko majhen in človeški — ali je potem čudno, če se je kar izgubil med temi kolesi, vrtalkami, rafinerijami, transmisijami, če je ves zasmrdel po petroleju, ČE JE MR. ROCKEFELLER POSTAL LAST STANDARD OIL-A, majčken kolesček na ogromni mašini. In kaj je mogel napraviti take kolesček?

Nič drugega, kakor vrteti se, vrteti. Vselej, kadar se zavrti veliko kolesje. Mr. Rockefeller je bil tako strašno MAJHEN poleg te SVOJE velike zgradbe.

In kljub temu je bil John D. Rockefeller veren kristjan, kakor je krščanska vsa rodbina Rockefellerjeva in vsi Amerikanci vobče. To se pravi, mr. Rockefeller gre v cerkev, mr. Rockefeller moli, mr. Rockefeller daje za misijone, mr. Rockefeller razpisuje zdravstvene in druge ustanove (mr-u Rockefellerju je že precej čez 90), mr. Rockefeller je vse-skozi človek najboljših moralnih kvalit.

Toda vse to je mr. Rockefeller le za domačo uporabo. To je privatna stvar mr. Rockefellerja kot fizične osebe. Kot juridična oseba pa je mr. Rockefeller prenehel eksistirati, kajti juridična oseba je Standard Oil Company. Mr. Rockefeller je postal manj kot so njegove vrtalke.

In tako se je zgodilo, da je John D. Rockefeller človek, ki so mu pota tako čudno zveržena, da jim pošten človek ne more do dna, da so postali sodniki v njegovih rokah kakor iz voska, da so železniški direktorji delali čudeže iz železnic in železniških tarif, da so ljudje v hieroglyphih, ki jih je zapuščala njegova roka vzdolž državne zgradbe, zaduhali smrad po kriminalu in da so ameriški kapitalisti proglasili Johna D. Rockefellerja za najbrezobzirnejšega človeka na svetu.

Toda Standard Oil je orjaški in mr. Rockefeller je postal samo majhen kolesček na Standardovem kolesju. Mr. Rockefeller sledi železnemu diktatu Standard Oil-a.

In kaj je mogel napraviti takle kolesček?

Vrteti se, vrteti...

Zato je Standard v borbi za železnice zmagala.

1871. leto je za Standard ravno tako važno, kakor ustanovno leto 1870. V Pennsylvaniji, v stari kve-

kerski moralni Pennsylvaniji, so to leto registrirali železniško firmo South Improvement Company. Od njenih 2000 akcij jih je držal Rockefeller 900. In Standard Oil je diktirala. Standardu je bilo treba rabatov in privilegijev. Standard Oil je plačevala deficite republikancem in demokratom, ker je imela prijatelje na obeh straneh. Po diktatu Standard Oil-a so sodili sodniki in delali državni tajniki. Zato je Standard Oil dobila rabate in privilegije na železnicah.

Toda, ker je bila tale South Improvement Company prav v kvekerski Pennsylvaniji, se je vzdignil vihar. Ljudje s preveliko moralno občutljivostjo so zaduhali v zadevi S. I. C. in mr-a Rockefellerja kriminal. In so se po kvekersko drli (konkurenca!), da so samega velikega Rockefellerja spravili v zadrego. Vendar, malo je nastalo iz tega. Formalna pogodba je bila po ameriškemu odpovedana, toda rabati in privilegiji so ostali. Jezik zakonov John Bulla govori mnogo jezikov. Zato si je takrat John D. Rockefeller dejal: Zmagali smo. In čisto prav je imel.

In tako je mr. Rockefeller pogodil tudi poslednjo muho.

Milijonček iz l. 1870 je narasel v l. 1899 na 102.232.700. In dividende od 4½% v l. 1882 na 30% v l. 1898.

Hepburnov odbor je moral l. 1880 poročati vladi New Yorka:

»Standard Oil Company si lasti in kontrolira cevno napeljavo, ki vodi k železnicam. Kontrolira te železnice v obe strani. Razpošilja 95% vsega petroleja. Diktira železnicam svoje pogoje in tarifne postavke. Pokupila je in vsesala večino rafinerij v državi. Zaradi transportnih privilegijev lahko v produkcijskih oblastih dražje kupi in na svetovnem trgu ceneje proda. Tako je ohromila vsako nasprotje in pokupila ter vsesala vso konkurenco, dokler ni nazadnje te velike industrije, ki stoji v našem iz-

vozu na drugem mestu, popolnoma monopolizirala. Družbe, ki jih je potisnila ob steno, so imele večje kapitale in so bile poslovno prav tako sposobne, toda od železnic si niso znale pridobiti prednostnih tarif.*

John D. Rockefeller pa se je počasi popolnoma obrabil. Postal je

* H. K. Faulkner: Amerikanische Wirtschaftsgeschichte.

star, polomljen kolešček. Zato so napravili drugega. Nemara je to John Rockefeller jun.

John D. Rockefeller sen. je tako onemoglo star in ne more verjeti v to, da je Standard Oil nekaj, kar ni on. In tako bo imel do smrti še ravno zadosti časa, da bo mogel ugotoviti, da je bil prav za prav v celi zadevi Standard Oil Company povsem nepotreben. (Odlomek.)

P. Volkač, Postanek in razvoj sveta

Dolga tisočletja si je ustvarjal misleči človek podobo sveta. Narava mu je bila nerazrešljiva uganka. Kljub bujni fantaziji je ostala človeška misel preuborna, da bi spoznala resničnost naravnega razvoja. Šele, ko je postalo znanstveno naravoslovje najvišje torišče človeškega dela in smiselnega iskanja, se je dvignil človek nad naravo in jo uklenil v svoje pesti z ogromno tehniko.

Med srednjeveškim in novodobnim pogledom v svet je zarezan globok prepad. Razgled skozi moderni astronomski daljnogled odkriva milijone drobnih svetov, ki plavajo v brezkončnem vsemirju. Nekeč je človek poznal le malo ploščo zemlje, solnce in zvezdni svod nad

seboj. Danes pa se je obzorje razširilo na vse strani, v neskončnost. Zemlja, zibelka vsega našega življenja, je v primeri z milijoni ostalih svetov le zrnce, droben prašek v zvezdnem vsemirju. In tudi, če je tako neskončno majhna, je za vsakega človeka velika; ona je naš svet, pravir ter pozorišče vsega življenja in človeške zgodovine.

Najenostavnejše doživljanje sveta pri divjaških ljudstvih priča, da človeštvo na tako nizki kulturni stopnji ne more še spoznavati zakonov narave. Vse mišljenje in doživljanje je otroško, trenutno, brez trajnega spomina. Zato pri takih ljudstvih ne najdemo nobenega nazora o svetu. Šele z delitvijo dela in s prvo gospodarsko produkcijo je

Priporočamo izdelke

I. mariborske delavske pekarnice

*

PODRUŽNICE:

Glavni trg št. 19 Frankopanova 29
Stolna ulica št. 2 Aleksandrova 19

Eksportna hiša 'LUNA'

lastnik A. Pristernik
MARIBOR, Aleksandrova c. 19

Najcenejši nakup galanterijskega in drobnega blaga, igrač, čipk, vezenin i. t. d. Pleteno blago iz lastne pletarne tudi po meri. Predtiskanje, ažuriranje in entlanje.

človek spoznal naravne sile, a si jih ni znal z razumom razložiti. Tako je nastalo prvo razmišljanje o postanku sveta.

Prvotno razlago sveta so podala stara ljudstva v začetkih civilizacije. Vse take razlage temelje na posebljenju naravnih sil. Naravni

Niko Pirnat, On se je pa dolgočasil

pojavi, ali kakor jih z drugo besedo imenujemo »fenomeni«, so človeku podobna bitja, ki imajo človeške lastnosti*) (božanstva, duhovi itd.) Vse stare verske pripovedke opisujejo življenje in dejanja takih naravnih božanstev. Na mišljenje divjakov tudi zelo vplivajo sanje in dihanje. Ker si stara ljudstva niso znala razložiti delovanja možganov in pljuč, so mislila, da vladajo naravo duhovi. Nastalo je mnenje, da sta telo in duša dvoje različnih bitij, dvoje življenskih različkov (dualizem). Iz tega nazora je vzrasel teološki dualizem krščanstva, ki je prevladoval ves srednji vek.

*) Teološka (bogosl.) razlaga sveta.

Najlepši primer teološke razlage nastanka narave je pesem o stvarjenju sveta v starem babilonskem »gilgasneč eposu«. Našli so jo med izkopninami pri Nippurju v Mali Aziji. Pisana je na lončeni tablici in predstavlja dragoceno zapuščino prastare hetitsko-babilonske kulture.

Posebno pa je značilna tudi zato, ker kaže veliko sorodstvo s sveto-pisemsko pripovedko o stvarjenju sveta. — Stari Babilonci so si predstavljali nastanek sveta na čudovit način. Mislili so, da je vladalo v prazacetku vseh stvari temno, zmedeno pravdovje (kaos), ki so je imenovali »Tiamat«. Ko so sklenili bogovi urediti svet, se je dvignil »Tiamat« proti njim v obliki zmaja in sedmoglave kače. V svojem zagrenjenem sovraštvu do bogov je bruhal iz sebe velikanske strupene kače. Vsa božanstva so se tresla od strahu pred groznim sovražnikom, le »Marduk«, bog svetlobe in pomladi, si je upal v dvoboj s pošastjo. Na sijajnem vozu, katerega so vlekli štirje žarečeognjeni vranci, se je popeljal naproti »Tiamatu«. Zmaj je zakričal in globoko raztegnil žrelo. A preden je mogel sklopiti čeljusti, je spustil »Marduk« v njegovo notranjost val besnega vetra, zagrabil za sulico in prebodel sovražniku srce. Tiamat se je premagan zgrudil. Bog je nato prerezal ubitega zmaja na dvoje. Iz ene polovice je napravil nebo, iz druge zemljo. Nebo je posejal s solncem, mesecem in zvezdami, a zemljo z rastlinami in živalmi. Nazadnje, ko je bil svet ustvarjen, je izoblikoval iz ila pomešanega z božjo krvjo prvo človeško dvojico: moža in ženo.

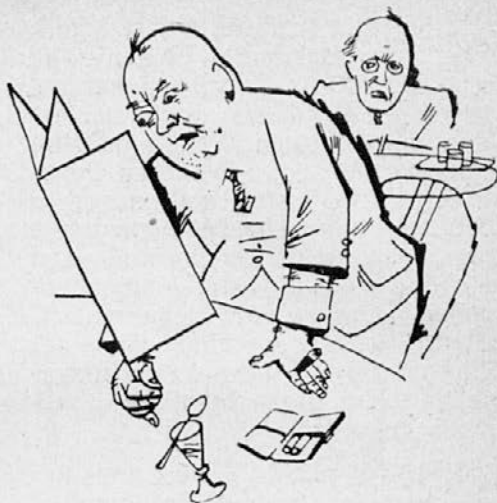
Teološka naziranja antičnega človeštva in prastarih mitov (pripovedka o bogovih) so po svoje tolmačili tudi pradedje Izraelcev. Od stare asirsko-babilonske kulture so prevzeli verske in naravoslovne pripovedke, jih po svoje obdelali in prilagodili svojim gospodarsko-so-

cijalnim razmeram. Na domača tla so prenesli tudi pripovedko o stvarjenju sveta, ki je zapisana v sv. pismu stare zaveze (Genesis). Kakor je v Babilonu premagal Marduk srdito pravodovje in uredil naravo, tako je tudi stari hebrejski bog Jehova ustvaril svet. Za stvaritev je potreboval šest dni. Prvi dan je vladala še tema in zemlja je bila pokrita z vodami. Nad njimi se je razprostiral božji duh. (Načelo dualizma in spiritizma.) In bog je rekel: »Bodi luč!« In bila je luč. Tako je ustvarjal Jehova šest dni: najprej nebo, nato zemljo in morja, četrti dan luči na nebu (solnce), peti živali in nazadnje prvega človeka. Telo mu je zgradil iz ila in vanje vdihnil neumrjočo dušo (načelo dualizma!). Sedmi dan pa je bog počival in se veselil svojega dela. Svet je bil ustvarjen in se ni več izpreminjal.

V šestem stoletju pred našim štetjem so se pojavili tudi na Grškem, zlasti v Atenah, slični teološki nazori o postanku sveta. Njih glavni zagovornik je bil pevec Orfej. Trdil je, da je Kron (čas) napravil iz Aitera (zraka) in Kaa (kaosa, zmede) okroglo obliko zemlje, podobno jajcu. V tej okrogličasti snovi se je rodil bog Fan (Phanes) stvarnik svetlobe, zemlje in nebes. Fanova sinova sta bila Okean (ocean) in Thetis (morje).

Vsi prvi poskusi in začetki razmišljanja o postanku sveta so torej teološkega značaja. Predstave o svetu ne izvirajo iz poznavanja narave in njenih zakonov, temveč so plod ugibanja povezanega v fantastične oblike (spekulativna znanost).

Teološko naziranje je z naraščanjem naravoznanstva vedno bolj propadalo. Namesto bogov nastopijo sile, ki jim človek pripisuje čudovito, nadnaravno moč. Njih sedež je izven našega sveta. Nadnaravne, namišljene bitnosti nimajo več človeških lastnosti. Tudi njih telesnosti se razblinijo v nepojmljive, na-

Niko Pirnat. Slaba vest v rubriki
»Gospodarstvo«

šemu snovnemu svetu tuje, namišljene oblike. (Metafizika.) V metafizičnih sistemih se pojavijo zopet prastari duhovi, ki pa nimajo s človekom ničesar skupnega (n. pr.: ideja, bog, pramoč, pravzrok, itd.). Razumljivo je, da tudi taka naziranj niso mogla prodreti v bistvo naravnih zakonov. Pripomogla pa so k velikemu razmahu naravoslovnih ved.

Kapitalistični proizvodjalni način je zelo pospešil razvoj znanja o naravi. Z novoodkritimi deli sveta, s spoznavanjem okolice, zemeljskih plasti, živali, rastja in fizikalnih pojavov, se je pojem sveta zelo razširil. Astronomija, fizika, kemija in biologija so postopoma pripravljale tla visoki moderni tehniki. Največjo zaslonbo pa je dobilo naravoslovje v atomski teoriji. Ta trdi, da svet ni velika neizpremenljiva celota, temveč je sestavljen iz neskončno malih delcev — atomov, ki se vedno spreminjajo in gibljejo. Atomi, povezani v celoto, tvorijo materijo ali snov. Vsa narava je ogromna snov, katero gibljejo posebne sile. Najbolj učinkujejo na razvoj materije energije, ki izhajajo iz najmanjših delcev snovi (n. pr.

elektriciteta, radioaktivnost itd.). Praktično vsakdanje življenje je tesno vezano na vsesplošni naravni proces presnavljanja, to je ustvarjanja in razdiranja. Velika odkritja v naravoznanstvu so odprla človeku oči. Ustvaril si je nove nazore o svetu. Pri tako obsežnem poznanju narave in njenih zakonov ni ostal več njen suženj, postal je njen gospodar. Teorija naravnega materializma, podprta z najnovejšimi načeli energije je osnova za spoznavanje, posebno pa za tolmačenje svetovnih pojavov.

Pozitivni pogled v svet (pozitivna filozofija) zavrača vsa nadnaravna in teološka, za naše možgane nedosegljiva pojmovanja narave. Bitja, ki jih oblikujejo človeški možgani s pomočjo fantazije, so vedno le namišljena, brez resničnih snovnih potez. Človek mora nehati verovati v to svoje stvarstvo, niti ne sme in ne more pričakovati od njega, da ga osreči. Človek sam je del narave, zato je preslab, da bi se izobčil iz nje in ji zapovedoval. Naše mišljenje je tudi naravoslovni pojav. Človeški možgani so se razvijali tisočletja in služili človeku kot orožje v boju za obstanek v naravi. Zato ne more vzleteti mišljenje iz naravnih meja. Pravilno je, poznati zakone mehanizma narave in po njih usmerjati svoje nehanje. Naravo je treba spoznavati iz narave same, stvar iz stvari. Možgani ne morejo zagrabit zadnje popolne resnice, ker se sami razvijajo z ostalim svetom. Nič ni popolnega v razvijajoči se snovi. Teološki pogled v svet temelji na verskih pripovedkah (miti). V pravljicna božanstva je treba verovati, ker so zadnja resnica. Ravno tako se spuščajo metafiziki v razmišljanja o nedosežnih stvareh. Niti eni niti drugi ne grade iz spoznanja narave. Pozitivizem pa **zajema** iz naravnih izkušenj. Resnična dejstva obdeluje po zakoni-tem mišljenju. Logični razvoj miš-

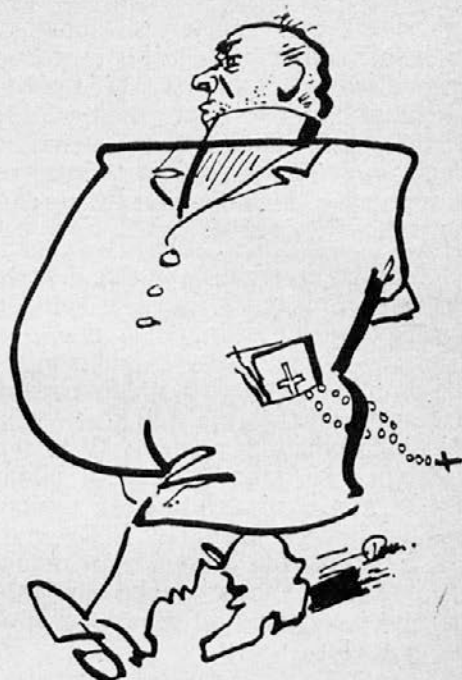
ljenja pa priča, da ni prvotna ideja, temveč svet, na katerem je zrasla. Narava je prvotnost. Človeško mišljenje z vso svojo zgodovino je stvarstvo narave. Kar ni v zvezi z materialnim svetom, ne more biti predmet našega znanja. Zato je baš pozitivna miselnost zgrajena na popolni združitvi vsega znanja o svetu. Ta miselnost gradi, trže zastarele nesodobne nazore in čisti pota k znanosti bodočnosti. Preizkušnja pravilnosti in resniče ostane vedno le resničnost. Resničnost pa je svet, ki učinkuje na nas.

Dolgo je prevladovalo mišljenje, da je zemlja središče vsemirja. Ko pa je z napredkom optike izpolnil človek astronomski daljnogled, je opazil, da planeti enotno krožijo okoli solnca. Ravno tako krožijo tudi okoli planetov meseci. Vsa ta doslej nepoznana gibanja so pokazala, kako lepa harmonija vlada v naravi. Veliki zvezdoslovec Kopernik (1473 do 1543) je dokazal, da je središče vsega gibanja in dogajanja solnce. (Heliocentrični sestav.) Kopernik je tudi relativiziral pojem svetovnega prostora. Prostor si lahko predstavljamo le s pomočjo teles. Samo eno telo v vsemirju ne zadostuje za pojmovanje prostora. Zato so vsa gibanja teles za nas le relativna, to se pravi, odvisna od našega stališča in telesa, kjer se vrši gibanje. Zemlja in planeti niso nepremični v prostoru, ker menjavajo vedno svojo lego. — Osnovne zakone o gibanju planetov okoli solnca je podal na podlagi Kopernikovih naukov Kepler (1571—1630). Namesto starega enotnega negibljivega sveta je prodrlo spoznanje, da pravega mirovanja v naravi ni. Pogoji vsakega stvarnega stanja materije je gibanje. Fizik Galilei (1564—1641) je dokazal, da telo miruje le tedaj, kadar je sila enaka protisili. (Načelo vztrajnosti materije.) Po dolgotrajnih opazovanjih neba je z dokazi potrdil Kopernikov nauk.

Spoznanje, da je solnce središče gibanja našega svetovja, pomeni veliko revolucijo na polju prirodnoznanstva. Srednjeveška cerkev je hotela z vsemi svojimi močmi zatreti nove nazore, ker se niso v ničemer skladali s svetopisemsko pripovedko o postanku sveta. Celo genialni Galilei se je moral ukloniti cerkveni mogočnosti in preklicati svoje nauke. Giordano Bruno (1548—1600), ki je prvi trdil, da je zvezdno svetovje neskončno, je moral radi svoje krive vere na grnado. Toda vsi napor naprednjakov so bili zaman. Razvoj naravoslovnega znanstva je potrdil solnčni sistem. Epoha cvetkega kapitalizma je utrdila in poglobila naravoslovno znanstvo. Le tako je bilo mogoče pospešiti svetovno kapitalistično produkcijo.

Zemeljska obla je del solnčnega svetovja. To dejstvo je prepričalo filozofa Kanta, da imajo vsi deli solnčnega sistema isto zibelko, — skupni nastanek. Istega prepričanja je bil tudi znameniti astronom Laplace, ki je temeljito razčlenil vse zvezdne pojave. Oba moža sta podala v soglasju z važnimi naravoslovnimi izsledki nov nauk o postanku sveta: Kant — Laplaceovo razvojno teorijo solnčnega sistema.

Po Laplace-u je nastal svet iz pramegle. Vsa snov, ki daje danes obliko in vsebino zvezdnemu svetovju, se je nahajala prvotno v finem razpršenem stanju. Ogromna množina žarečih plinov (pramegla) je plavala v obliki krogle po brezkončnem prostoru vsemirja. Ta razbeljena kepa se je naenkrat začela vrteti. Vrtenje so povzročila druga, zelo oddaljena in starejša vsemirska telesa, ki so privlačila nase kroglo pramegle. Pramegla se je vrtela okoli svoje osi. Spočetka je bila vsa solnčna masa v ravnatežju. Sredobežna sila in gravitacija (sila teže proti središču) sta bili enaki. Kmalu pa se je začelo jedrc pramegle zgoščati; pojavljale so se

Niko Pirnat, Po breviju po revirju

motnje, ustvarjajoč v plinoviti krogli gostejše plasti. Snov se je vedno bolj ohlajala in se pretvarjala iz plinov v kapljivo tekoče stanje. Radi tega se je sredobežna sila večala. In posledice? — Na ekvatorju je kepa naraščala. Nastajale so vedno večje izbokline, dokler se ni odločil od matične snovi kolobar, ki se je vsled zakona vztrajnosti vrtel odtrgan od krogle, v isti smeri kakor ona sama. Od prvotnega solnca se je odločilo več kolobarjev po vrsti drug za drugim, ki pa niso ostali celi. Po kratkem kroženju okoli matične mase so se razleteli na manjše delce. Vsak delec je ohranil prvotno smer kolobarjevega gibanja, poleg tega pa se je začel vrteti še okoli svoje lastne osi. — Tako so nastali planeti, med katere štejemo tudi našo zemeljsko oblo. Kakor so prej v večjem obsegu zapuščali kolobarji osrednje solnce, tako so se tudi pozneje trgali od manjših, kapljivo-tekočih, razžarje-

nih zvezd obroči, ter se lomili v manjše svetove. To je bil postanek trabantov ali mesecev, ki krožijo okoli planetov, n. pr. mesec naše zemlje. Lep dokaz tega mehničnega razvoja je planet »Saturn«, katerega še dandanes zvesto spremlja veličasten obroč.

Matica in središče našega sveta je torej solnce, ki nosi v sebi od svojega postanka najvišje energije. Njegovo razsežnost si lahko predstavljamo v primeri z njegovo težo, katero cenijo, da je 750 krat večja od njega odpadlih planetov. V bistvu je solnce še danes žareča in plinasta krogla. Svojo svetlobo in toploto pošilja daleč v vsemirje. Naša zemlja je že davno stemnela in dobila trdo skorjo. Vse organsko življenje na njej je odvisno od solnčne svetlobe in toplote.

Sorodnost solnčnega sveta najlepše potrjuje spektralna analiza. Če spustimo svetlobo razžarjenega predmeta skozi stekleno prizmo, se žarki lomijo v mavričnih barvah. Vsaka prvina (element) ima svojo spektralno barvo. Tako lahko spoznamo, iz katerih elementov je telo sestavljeno. Spekter solnčne svetlobe (mavrica) kaže, da so na solncu isti elementi, kot se nahajajo na zemlji. Poleg tega opazamo v spektralni lestvici solnčne svetlobe še neke temne lise, imenovane Fraunhoferjeve črte. Povzročajo jih nekateri plini solnčne fotosfere, ki jih na zemlji ne poznamo.

Drugi dokaz skupnega razvoja vsega solnčnega sistema je različna gostota planetov. Zunanji svetovi, ki so nastali iz prvih kolobarjev, ko je bila snov še zelo plinovito tekoča, imajo manjšo gostoto, kakor pozneje nastali planeti. Gostota meseca je manjša od gostote zemlje, ker se je odcepil od nje, ko je bila še v plinovito tekočem stanju. Edina snovna vez med solncem in zemljo so meteori. To so mala telesa, ki

obkrožajo solnce (solnčni odcepki). Če se približajo zemlji, jih ta privlači. Ko padajo skozi zemeljsko atmosfero z velikansko brzino, se drgnejo ob zračne plasti, se segrejejo in zažare. Meteoriti so sestavljeni iz istih snovi, kakor jih imajo zemeljske vulkanske hribine, kar priča o skupnem izvoru in postanku.

Kamorkoli se oko ozre, spremlja naš pogled čudovita zemeljska raznoličnost. Nad zelenimi dolinami kipe proti nebu skalnate planine, planote in višavja obkrožajo širne ravnine; povsod pa se plazi po celini vodovje in hiti z bregov v prostrana morja. Zemeljska skorja je razrezana, stisnjena, nagubana in raztegnjena; iz ene oblike prehaja v drugo, iz nasprotja v nasprotje. Ko se je zemlja odločila od pramegle, je bila še v žarečem plinasto-tekočem stanju. To je bilo v prvi razvojni dobi po nastanku solnčnega sveta. V drugi dobi se je jedro zgoščalo, a površina se je začela ohlajati. V tretjem obdobju so prehajale zgornje zemeljske plasti najprej v žarjo (magma) in nato v trdno stanje. Zemlja je dobila trdo skorjo. Prenehala je svetiti v vsemirju. Prvotna skorja zemlje je bila iz razbeljenega kamna ali žarje (lava). Ker se je vedno bolj ohlajala, se je površina stisnila in nagubala (kakor se n. pr. naguba suho jabolko). Dokler je bila temperatura zelo visoka, so obkrožale oblo ogromne množine par. Ko pa je temperatura padla, se je vлил iz par prvi dež. To ni bila navadna ploha, kakršno poznamo danes. Iz nasičenih parnih megel je padala vroča, vrela voda, polna jedkih snovi in plinov. Prelivala se je po zemeljski skorji, ter jo razkrajala, topila in razjedala. Istočasno pa je prodirala iz notranjosti zemlje na površje sveža, razbeljena lava. Iz vode so nastale prve oblike morij, iz lave pa kontinenti. Zemlja je dobila svoje prvo lice, a ni bila še taka, kakor jo vidimo danes.

Zgodovina zemlje in nauk o zemlji (geologija in stratigrafska geologija) pričata, da se je zemlja od svojega postanka do danes neprestano presnavljala. Zato je današnje lice morij in celin nastalo šele na določeni stopnji zemeljskega razvoja. Mišljenje starih ljudstev, da je svet stalen in nespremenljiv, je že davno pokopano. Znanost o zemlji in njeni zgodovini je tako napredovala, da je bilo mogoče določiti vse glavne dobe zemeljskega razvoja in vse izpremembe v gibanjih kontinentov.

Razvoj zemeljske skorje uravnava voda in žarja. Voda ustvarja mehanično usedline, žarja pa vulkanske hribine. Človek je že davno poznal veliki pomen vode v svetovju, vendar je ni znal spraviti v sklad z resničnim naravnim razvojem. Šele prirodna znanost o zemeljski zgodovini je odkrila pravi pomen vode in njene učinke od nastanka sveta do danes. Na podlagi vodnih usedlin (sedimentov), nekdanjega rastlinstva (flora) in živalstva (fauna) ter lege zemeljskih plasti v prostoru, je zgrajena zgodovina zemlje.

Rastje in živa bitja so se pojavila po dolgi geološki dobi, ki je nastopila po nastanku trde zemeljske skorje. Domnevajo, da je organsko življenje nastalo iz nežive materije, pod vplivom visoke temperature in drugih fizikalno kemičnih procesov. Pradomovina prvega življenja je bilo morje. Prvotna bitja so bila brez členov, enostavno zgrajena iz ene same celice. Enostavne živalske oblike so v dobah zemeljske zgodovine odumirale, nadomeščale so jih popolnejše in snovno višje organizirane živali. Organski razvoj rastja in živalstva je bil in je še odvisen od podnebni in krajevnih razmer. V prejšnjih geoloških dobah so živele živali, ki so izumrle. Danes nam pričajo le okamenine o njih obliki in kraju njih življenja. Kako prehajajo nižje vrste bitij v višje organizirane živali, je razložil Darwin, oče razvojne ali

transcendenčne teorije. Razvoj obséga tri važne točke. Predvsem je treba upoštevati spremenljivost lastnosti živali, nato priživljanje najposobnejših poedincev za življenje in načelo dednosti. Iz teh osnovnih ptez izvira pojmovanje boja za obstanek v naravi. Kar je slabega, mora propasti. Na Darwinovih naukih je zgradil Haeckel svojo znamenito teorijo o embrijonalnem razvoju. Dokazal je, da se višje živalske oblike razvijejo iz nižjih (n. pr. razvoj žabe). Kakor ves svet, tako se tudi organsko življenje spreminja iz oblike v obliko, iz enostavnosti v višjo popolnost. Skratka: Kakor ni na svetu nič stalnega, tako se tudi zemlja in vse, kar je na njej, neprestano razvija.

Positivni nauk o postanku in razvoju narave je postal v boju za obstanek najboljše orožje človeštva. Na prirodoznanstvu si je zgradil človek mogočno tehniko in tako uklonil naravo svojim težnjam. Kapitalistični način proizvodnje je s pomočjo zmehanizirane tehnike pospešil razvoj industrije. Po velikih odkritjih naravnih sil in njih zakonov je nastopila nova doba z novimi problemi. Kakor ni znalo nekdanj človeštvo vladati narave, tako ne zna danes, spričo ogromnih gospodarskih pridobitev urediti medsebojnega družabnega življenja. Boj za obstanek je prešel iz narave v družbo. Vodilna znanost kapitalistične dobe je bilo naravoslovje. To je bilo stremljenje po vladanju narave in visoke tehnike. Vodilna znanost socijalistične dobe bodočnosti pa je socijologija (nauk o družbi). To je: ureditev in vladanje družbe. K temu cilju vodi razvoj človeškega mišljenja in dela.

Postanek sveta in ves njegov zakoniti razvoj dajeta človeku vzpodbudo k napredku. Ta pa je mogoče le z vero v boljše človeštvo, v novo družbo.

Fabius, Teritorijalna razdelitev Sovjetske unije

Marsikoga danes zanima vprašanje, kako je leninizem upravno in teritorialno organiziral rusko državo; na to vprašanje bomo skušali odgovoriti v pričujočem članku.

Zavedati se moramo, da je imel preobrat v Rusiji 1917 socijalnopolitični, razredni značaj. Nositeljica tega preobrata, revolucije, pa je bila zavedna (po Kadlecju »minorité consciente«), smotreno na razpoloženju naroda (Leninovi govori in proklamacije!) delujoča manjšina. Po nazorih te manjšine ni družba kot celota podlaga socijalnopolitični državni skupnosti, ampak posamezni družabni razred. L. 1918 so boljševiki kot vladajoča manjšina razpustili konstituanto z motivacijo, da se je meščanski parlamentarizem že preživel in da se ne sklada s socializmom. To pa zato ne, ker moč posedujočih slojev lahko zlomi edino razredni odpor, nikdar pa ne narodni, ki zato tudi ne more postaviti podlage socijalistični družbi.

Po Leninu je naloga socijalistične države uničiti meščanstvo, mu vzeti možnosti udejstvovanja in s tem pripraviti čas, ko s socijalizacijo produkcijskih sredstev izginijo razredni boji in z njimi tudi potreba po državi. Iz tega vidika je bila zgrajena Sovjetska Unija kot država s suverenostjo proletarijata, katerega predstavitelj je komunistična stranka. Na pravo revolucije nastala država pa mora biti nositeljica revolucionarnega razredno-delavskega pokreta, ki mora izvesti svetovno revolucijo in streti demokratski družabni red. Nova država je dobila novo ime »Zveza (Sojuz) socijalističnih sovjetskih republik (SSSR) l. 1922 na predlog Ukrajince Frunzeja, ki je to ime predlagal v nadi, da bo nova država obsegala vso površino zemlje. Temu končnemu cilju, svetovni revoluciji, so podredili boljševiki vse, tudi ureditev države. V novi državni zgradbi je zato moral biti izločen vsak moment, ki bi lahko oviral razširjanje komunizma v državi; ugoditi je bilo treba zato vsem težnjam tako zemljepisnega, kakor tudi zgodovinskega in kulturnega značaja.

Najtežje tozadevno vprašanje bi bilo v demokratski državi narodnostno. Radi programatičnega stališča socializma do narodnosti so ga boljševiki lahko rešili. Že v revolucionarnih dnevih 1917 je izdal ljudski komisar za narodnostne zadeve Josif Džugašvili-Stalin deklaracijo, ki načeloma urejuje razmerje revolucionarne Rusije do njenih narodov. Po tej deklaraciji je ugo-

tvljena enakost in suverenost vseh narodov Rusije, prosto pravo samoodločbe vsakega naroda in to vključno pravo državno-pravne ločitve od Rusije in ustanovitve samostojnih držav; ukinjene so bile nadalje vse obstoječe narodnostne in cerkvene predpravice in zasiguran svobodni razvoj vseh narodnostnih manjšin.

Na temelju te deklaracije je pravno nastala možnost osamosvojitve baltških narodov in Poljske, kar so izvedli domači meščanski elementi. Pri tem so dobiče tuje sile, zlasti Nemčija, priliko, da ustvarijo od Ukrajine pa do Finske vrsto vmesnih, od Rusije neodvisnih držav, kar se je tudi uresničilo; tako so nastale ob Baltijskem morju nekatere samostojne meščanske države (Finska, Litva, Letonska, Poljska).

Vendar pa so po Stalinovi narodnostni deklaraciji nastale tudi v območju rdeče armade narodnostne države, ki so se teritorialno precej krile z bivšimi demokratskimi, od rdeče armade strtimi državami. V dobi meščanske vojne 1918—1920 in intervencij je torej predstavljala naslednico carske Rusije samo država (Veliko)Rusov, ki se je prva notranje uredila in postala tako matica za nadaljnji razvoj posameznih zveznih republik, za nastoj in ureditev SSSR.

Vse na območju rdeče armade nastale narodnostne države je vezala med seboj komunistična revolucionarnost; poleg tega pa so bile iz potrebe samohranitve proti demokratskim meščanskim sosedom navezane medsebojno druga na drugo, saj je vsaka branila revolucijo. Tako je že koncem 1919, torej še med meščansko vojno, prišlo do zveze med najbolj ogroženo komunistično narodnostno državo Ukrajino in med Rusijo; po zvezni pogodbi sta obe državi dobili skupno vojsko, promet, pošto in brzojav, finance in gospodarski svet. Iz skupnih zadev vidimo, da je imela ukrajinsko-ruska zveza popolnoma vojaški značaj. Slične pogodbe so do konca 1921 privezale k Rusiji še Belo Rusijo, Azerbajdžan, Armenijo in Georgijo. Osrednji organi Rusije, ki si je postavila organizatorične temelje z ustavo že 1918, so po 1921, ko so vstopili v nje tudi zastopniki zaveznic, postali tudi vrhovni uradi zveze že navedenih komunistično vladanih držav.

Razdejanje revolucije, svetovne in meščanske vojne, nejasnost v razmerju med posameznimi zaveznicami in končno zunanjepolitični položaj po konferenci v Genovi — zunanja politika je bila do takrat še

v rokah posameznih držav —, poleg tega pa vpliv enotne komunistične stranke so povzročili, da so posamezne države 1922 priznale nujnost preurediti dotedanjo zvezo držav v zvezno državo. 1923 je dobila nova zvezna država svojo ustavo, ki poleg komunistične revolucionarnosti takoj v prvem poglavju, v deklaraciji o nastoju SSSR, pokaže na globlje vzroke ustanovitve zvezne države: Vojna leta niso minila brez sledov. Opustošena polja, mrtve tovarne, razdejanje produktivne sile in izčrpani gospodarski pomožni viri, ki so ostali kot dediščina vojne, kažejo, da so ločeni napori ločenih republik za gospodarsko obnovo nezadostni. Obnovitev gospodarstva se je izkazala za nemogočo, če so republike ločene. Na drugi strani pomanjkanje stabilnosti v mednarodnem položaju in nevarnosti novih napadov nujno zahtevajo, da se ustvari enotna fronta sovjetskih republik proti obkroževanju. In končno zahteva izgradnja sovjetske moči same, ki je po svoji razredni naravi mednarodna, da pripelje delovne množice sovjetskih republik na pot združitve v eno socialistično družino.

Zadnje izpremembe je doživela ustava SSSR 1925. Na razvalinah carske države so nastale v Turanu republike, izmed katerih so bile po narodnosti razdelitvi Turana sprejeti kot samostojni, n. pr. Ukrajini enakopravni republik Turkmenistan in Uzbekistan v SSSR. S tem je bila politično-geografska razdelitev nove države končana. Kajti komisariat je končal svoje delo že 1924, in sicer potem, ko je poskrbel za ustanovitev vrste nacionalnih republik, ter s tem udeležil Stalinovo narodnostno deklaracijo. Že 1922 pa so se združile v eno federativno enoto proti zvezi Armenija, Azerbajdžan in Georgija; z združitvijo je ostal državnotpravni položaj teh republik isti, samo, da proti zvezi ne nastopajo več kot tri republike, ampak kot ena.

Nekdanja edinstvena carska Rusija je tako postala zvezna ali federativna država SSSR, ki sestoji iz Ruske (Rosijske) Socialistične Federativne Sovjetske Republike (RSFSR) z glavnim mestom Moskvo; Ukrajinske Socialistične Sovjetske Republike (USSR), Harkov; Beloruske Socialistične Sovjetske Republike (BSSR), Mensk; Zakavkaške Socialistične Federativne Sovjetske Republike (ZSFSR), Tiflis; Turkmenske Socialistične Sovjetske Republike (TurkSSR), Ašhabad; in iz Uzbeške Socialistične Sovjetske Republike (UzSSR), Samarkand. Naslovi zveznih republik odkrivajo njih narodnostne, družabno-idejne in upravne (sovjetske) temelje. Iz narodnostnih razlogov imata RSFSR in ZSFSR zopet kot zvezni republik federativni, ostale pa edinstveni značaj.

Zvezna ustava (izpremenjena 1925, drugi del, prvo in drugo poglavje) podrobno

naštevata posle, ki spadajo v kompetenco zveze: Zastopstvo zveze v mednarodnih odnošajih; vodstvo diplomacije in sklepanje političnih in drugih pogodb s tujimi državami; izprememba zunanjih mej zveze in urejevanje mejnih vprašanj med zveznimi republikami; sklepanje pogodb za vstop novih republik v zvezo; napoved vojne in sklepanje miru; sklepanje notranjih in zunanjih posojil zveze in odobritev zunanjih in notranjih posojil zveznih republik; ratifikacija mednarodnih pogodb; vodstvo zunanje in določitev sistema notranje trgovine; temelji in splošni načrt narodnega gospodarstva zveze; določitev industrijskih panog in posameznih podjetij, ki imajo pomen za celo zvezo; sklepanje koncesijskih pogodb tako za zvezo, kakor tudi v imenu zveznih republik; vodstvo prometa, pošte in brzojava; organizacija in vodstvo oborožene sile; potrjevanje enotnega državnega proračuna, ki vsebuje proračune zveznih republik, določitev davkov in dohodkov zveze in poleg tega nakazil in doklad k tem davkom in dohodkom, ki preidejo kot proračuni zveznih republik na zvezne republike; odobritev dodatnih dajatev za proračune zveznih republik; določitev enotnega denarnega in kreditnega sistema; določitev splošnih načel za obdelovanje in izrabljanje zemlje kakor tudi za izrabljanje zemeljskih zakladov, gozdov in vodá na vsem ozemlju zveze; zvezna zakonodaja za preseljevanje iz ene zvezne republike v drugo in določitev fondov za preseljevanje; določitev načel v sodstvu, sodnem postopanju, državljanski in kazenski zakonodaji zveze; določitev temeljnih zakonov o delu; določitev splošnih načel za ljudsko prosveto; določitev splošnih odredb za čuvanje ljudskega zdravja; določitev mer in uteži; organizacija zvezne statistike; načelna zakonodaja o zveznem državljanstvu in glede pravic inozemcev; pravo amnestije, ki se nanaša na vse zvezno ozemlje; ukinitev odredb sovjetskih kongresov in osrednjih izvršilnih odborov zveznih republik, ki kršijo zvezno ustavo; poravnavanje sporov med zveznimi republikami. Zveza čuva suverenost posameznih zveznih republik, ki je omejena v mejah v zvezino kompetenco spadajočih funkcij. Suverenost zveznih republik je posebno izražena v členih 4 in 6 zvezne ustave, ki dajeta posamezni zvezni republiki pravo odcepitve, tako da ima vsaka zvezna republika pravico do prostega izstopa iz SSSR. Ozemlje zveznih republik se ne more izprememniti brez njihovega pristanka, prav tako pa je potrebno za izpremembo, omejitev ali ukinitve prava odcepitve soglasje vseh zveznih republik.

Zvezi je pridržana vsa zunanja politika in zunanja trgovina, oborožena sila, promet, pošta in brzojav. Za ostale panoge javnega življenja pa so zvezne republike vezane na principijelna določila zveze, v okviru kate-

rih se izoblikuje nadaljnja zakonodaja in uprava v posamezni zvezni republiki. Analogno temu sestoji tudi svet ljudskih komisarijev, nekak demokratični ministrski svet, ki pa ima poleg izvrševalne tudi zakonodajno oblast, iz zveznih in združenih komisariatov.

Zvezni komisarijati obstoje za zunanjo politiko, za trgovino, za promet ter za pošto in brzojav. Ostali pa so združeni komisarijati (delo, finance, kontrola delavcev in kmetov, predsedstvo gospodarskega sveta in združena državna politična uprava — znana navadno pod kratico GPU —). Medtem ko so n. pr. ljudski komisariji za vojsko in mornarico v svetu ljudskih komisarijev posameznih zveznih republik organi, torej uradniki zveze, je n. pr. ljudski komisar za finance obratno organ zveze in zvezne republike. Prvi je odgovoren zvezi, drugi je podrejen zvezni republiki.

Rekli smo že, da je SSSR razredna država, ki je nastala v revoluciji in katere smoter je, da izvede svetovno revolucijo. Zato je moral biti v novi državi izločen vsak moment, ki bi lahko oviral širjenje komunizma; na drugi strani pa izrabljeno vse, kar njegovo širjenje omogoča. Tozadevno je nova država v narodnostnem oziru ugodila težnjam tako geografskega, kakor zgodovinskega in kulturnega značaja in jih uporabila za komunistično propagando tako na znotraj, kakor tudi na zunaj. Samo da je zunanje-politične propagandne činitelje uporabila kot razredna država za svetovno revolucijo in komunizem, ne pa za državno-teritorialno ekspanzijo. S tem je dobil zlasti narodnostni moment tako notranje, kakor tudi zunanje-politični propagandni značaj. Nad narodnostnim momentom pa vlada, ne samo v posameznih zveznih republikah, ampak predvsem v zvezi sami gospodarski moment, ki je naglašen že v ustanovitveni deklaraciji SSSR.

Propagandni cilj je dosegel leninizem predvsem z nacionalno-kulturnimi koncesijami Tatarom, Kirgizom, Nemcem itd. Kajti graditelji domačih narodnostnih avtonomij niso bili, kakor pri nas v Srednji Evropi, meščani, ampak po revoluciji 1917 in njeni propagandi vzgojeni tatarski, kirgiški, nemški itd. komunisti. Ti so prevzeli narodnostno in politično avtonomijo v svoje roke, obenem pa tudi nalogo od vsedržavne stranke, da vzbudijo domačine obenem z narodnim čutom predvsem k razredni komunistični zavesti. Naloga narodnostnih avtonomij obstoji tako v utrjevanju države in komunističnega družabnega reda. Na boljševiški narodnostni politiki se porajajo nove narodne kulture; ker pa je bilo kulturno stanje teh narodov v carski dobi silno nizko (v celem Turkmenistanu je bilo še 1925 le 25 turkmenskih žena, ki so znale brati in pisati), zato je poleg politične in kulturne osamosvojitve posameznih narodov morala

začeti revolucionarna država z dviganjem splošne prosvete; s tem pa bodo s prvimi začetki ljudske izobrazbe avtonomni narodi vsesali tudi osnovne pojme komunizma in razredne usmerjenosti.

Ko je tako revolucionarna država z realizacijo socialističnega narodnostnega programa ugodila večinoma še podzavestnim težnjam posameznih narodov po narodnih in političnih pravicah, si je s tem postavila močno oporo za propagando revolucije. Tozadevno najvažnejši so večji narodi kot Ukrajinci, Georgijci, Uzbeki, Tataři ali Kazaki. Njih kulturna višina, število, geografski in gospodarski pomen njih zemlje je povzročil, da je napram njim RSFSR deloma izvršila celo prelom z dosedanjim državnim pravom, ki po končani severno-ameriški odcepitveni vojni ni poznalo več prava secesije za posamezne kulturne in zgodovinske tradicije s kolikor toliko razvitimi državno-pravnimi tendencami, ki izvirajo večinoma iz zgodovinskega prava. Za naše evropske pojme so te državno-pravne težnje šele v začetkih. Leninistična narodnostna politika jih je iz principa uredničila in postavila s tem še širšo osnovo za širjenje komunizma, obenem pa rešila že v naprej eventualne narodnostne probleme bodočnosti. Radi vpliva komunistične stranke na javno življenje SSSR ima odcepitveno pravo posameznih zveznih republik v bistvu samo deklarativni značaj; ali kljub temu ima ta, širjenju revolucionarnosti podrejena narodnostna politika močen zunanje-politični propagandni značaj. Na eni strani teoretično: Manjšinski narodi v demokratičnih državah in narodi v kolonijah naj uvidijo, da je možnost za realizacijo njihovih narodnostnih teženj edino v komunistični državi. Na drugi strani pa praktično proti obmejnim državam, kjer prebivajo sonarodnjaki narodov v zveznih republikah; Bela Rusija proti Poljski, Ukrajina proti Poljski in Rumuniji, Armenija proti Turčiji ali Turkmenistan proti Perziji.

Zgodovinskopravna podlaga je bila pri zveznih republikah popolnoma podrejena narodnostnim načelom. To vidimo najlepše v Srednji Aziji, kjer je bil radi narodnostne razdelitve Turana uničen buharski in horezmijski emirat in nato organiziran komunistični režim na nacionalni upravni podlagi. Pač pa so bili zgodovinski momenti odločilni pri ustanavljanju nekaterih avtonomnih republik, zlasti v RSFSR.

Ker cervkva leninizem radi svojega principijelnega stališča do vsake konfesije pri upravno-politični razdelitvi države ni upošteval, tvori podlago za upravno razdelitev SSSR narodnost, poleg narodnosti pa pride do izraza še zemljepisni, gospodarski in zgodovinski moment.

Zemljepisni momenti se kažejo v vsej politični razdelitvi SSSR, najlepše pa v položaju in razmejitvi RSFSR, Od Severnega

Ledenega morja pa do Krima in Kavkaza, od Baltika do Pacifika in od Severnega tečaja do Zaalajskega hrbta, to je skoro do strehe sveta v pamiškem gorskem sklopu, zavzema RSFSR dve tretjini površine vse SSSR. Schlesinger dobro primerja položaj RSFSR v SSSR s položajem Prusije v Nemčiji. Zahodna meja RSFSR pritiska v Leningradom na Baltik ter na Finsko, Estono in Latvijo. Nadaljnjo zahodno mejo SSSR, in to mejo proti eksponentoma Zahodne Evrope, proti Poljski in Rumuniji, pa tvorita Bela Rusija in Ukrajina. Bela Rusija in Ukrajina sta geopolitično usmerjeni proti Poljski in Rumuniji, pri čemer pa jima zaslanja hrbet kot neizčrpen vrelc moči RSFSR. Na jugu vlada RSFSR na Krimu in preko Kubana do kavkaških slemen, s čimer oklepa Ukrajino tudi od juga in jo tako geopolitično popolnoma naveže na sebe. Ukrajina je tako iz zunanje-političnih razlogov in radi teritorialnega položaja Krima in Severnega Kavkazja popolnoma navezana na RSFSR in preko te na SSSR. S kavkaških slemen, s Krima in s kaspjskih vodâ pa obvladuje RSFSR tudi položaj v Zakavkazju. Isto vlogo kakor Bela Rusija proti Poljski ali Ukrajina proti Rumuniji igra proti Perziji Turkmenistan. In na stikališču indobritskih in sovjetskih interesov, zlasti pri Afganistanu, pa sliči vloga Uzbekistana med Amu-Darjo in gornjim Sir-Darjo evropski Ukrajini. Podobno Ukrajini in Beli Rusiji se širi tudi v Srednji Aziji narodnostni in zgodovinski utemeljeni turkmenski in uzbeški vpliv preko državnih mej SSSR v Perzijo, Afganistan, Indijo in v Tarimsko kotlino. In analogno Ukrajini s Krima in Kavkaza, obvladuje RSFSR položaj proti Uzbekistanu s tješanskimi pobočji, kjer ima v svoji posesti Alaj in porečje Naryna. Tako vidimo, da ni na ozemljih, kjer se križajo najvažnejši sovjetski interesi z interesi meščanskih sil, izpostavljena udarcem od zunaj RSFSR, pač pa zvezne republike. Te pa morajo zavoljo svojega političnega razmerja do sosedov in pa radi komunističnega družabnega reda iskati oporo v 100 milijonov ljudi broječem zaledju RSFSR. Pred opasnostjo naslonitve zveznih republik na nesovjetske sosedje pa čuva položaj RSFSR proti zveznim republikam, v zveznih republikah samih pa komunistična družabna orijentacija, ki ne pozna kompromisa z demokratičnimi, meščanskimi sosedi; poleg tega pa še narodnostne in historično pravne aspiracije zveznih republik proti meščanskim sosedom, kot smo jih že omenili: Bela Rusija proti Poljski, Ukrajina proti Poljski in Rumuniji (Besarabija!), Armenija proti Turčiji, Turkmenistan proti Perziji in Uzbekistan proti Afganistanu.

Ako pa združuje v SSSR vse zvezne republike komunizem kot svetovno naziranje, in jih zemljepisni položaj usmerja

proti meščanskim sosedom, se prav v isti smeri uveljavlja v toku zgodovine utrjeni gospodarski moment. Pri tem moramo upoštevati železno voljo današnjih voditeljev SSSR gospodarsko se osamosvojitii in z vsakimi žrtvami ustvariti iz SSSR gospodarsko edinico in celino, ki bo bolj ameriška kakor USA, in kot taka samostojna in odločujoča gospodarska sila v svetovnem gospodarstvu, ter v tem svojstvu tudi motor svetovne revolucije. Pri tem se zopet prikaže dejstvo, ki ga izraža že ustanovitvena deklaracija SSSR in po katerem so vse zvezne republike gospodarsko navezane druga na drugo. Poleg tega pa so vse zvezne republike gospodarsko zopet navezane na RSFSR; delno izjemo v tem tvori samo Ukrajina.

RSFSR predstavlja središče državnega, zvezinega gozdarstva, živinoreje in kožuharstva ter tekstilne, kemične in tudi kovinske industrije vse SSSR. Njeno poljedelstvo, ki je važno zlasti kot odločilni svetovni producent lanu, ima za svoj razvoj na razpolago zlasti v Severnem Kavkazu in v Sibiriji še velikanske površine zemlje. Pravtako ima industrija RSFSR še neizčrpane zaklade premoga, železa in bakra v Uralu in v porečju gornjega Jeniseja, zlata pa v Zabajkalju. Vse to zagotavlja SSSR, predvsem pa RSFSR, tako agrarno kakor tudi industrijsko bodočnost, obenem pa prikazuje RSFSR ne samo kot politično, ampak tudi kot gospodarsko hrbtenico — zlasti velja to za bodočnost — SSSR.

Harmonični ud v zvezi tvori Ukrajina, ki je danes obenem z RSFSR žitnica SSSR. Medtem ko jamči RSFSR za agrarni in industrijski razvoj države v bodočnosti, pa je Ukrajina do danes še največji producent sovjetskega železa, premoga in sladkorja, in tako do danes osnova težke, rudarske, tobačne in sladkorne industrije SSSR. Ne glede na to, da se Ukrajina še ni opomogla od svetovne in meščanske vojne, producira danes več ko ¼ vseh industrijskih izdelkov SSSR, in v Ukrajini živi nad ¼ delavcev celotne zveze. Geografsko zanimiva je lega glavnega mesta. Kijev je kulturno središče dežele. Glavno mesto Harkiv pa leži v sredi črne zemlje med Dneprom in Donom in predstavlja trgovsko središče za ukrajinsko poljedelstvo. Poleg tega pa leži Harkiv relativno blizu Doneške kotline — največjega premogovnega ozemlja SSSR — in na cesti iz Krivega Roga — najvažnejšega središča za železno rudo v SSSR — v notranjost države. Harkiv je postal tako kot poljedelsko središče Ukrajine in kot prevodnik prometa med Doneško kotlino in Krivim Rogom po revoluciji glavno mesto boljševiske Ukrajine ter nalikuje po svoji legi popolnoma Moskvi.

Gospodarsko na Ukrajino in na RSFSR je navezana Bela Rusija. Gospodarsko sa-

mostojnejše je Zakavkazje, ki je največji producent petroleja in mangana; kot tako pa je navezано na doneške in uralske rudarske proizvode, zaradi svojega južno usmerjenega poljedelstva (vino, sadje, južno sadje itd.) pa zlasti na RSFSR. Turkmenistan poseduje največja ležišča soli v SSSR in mnogo obetajoče petrolejske vrelce. Ker pa šteje komaj 1 milijon prebivalcev, je produkcija turkmenistanske soli odvisna od izvoza v ostale dele SSSR, odkoder dobiva poljedelske in tovarniške izdelke. In slično je z razvijajočim se turkmenistanskim bombažom in s turkmenistansko svilo. Uzbekistan zalaga z bombažem tekstilno industrijo RSFSR. Da se osvobodi odvisnosti od tujega bombaža, je zgradila SSSR turkestanško-sibirsko železnico, ki naj omogoči zvezo Turana z žitno Sibirijo, in ki naj omogoči, da bo Turan namesto dosedanjega žita v bodočnosti prideloval bombaž.

Z gospodarskega stališča vidimo, da se zvezne republike medsebojno izpopolnjujejo. Kavkaška nafta ali srednjeazijski bombaž rabita odjemalce pravtako po vsej SSSR, kakor industrije Ukrajine ali RSFSR. Poleg zunanjepolitičnih in družabnih, razrednih miselnih razlogov je tudi gospodarstvo tista vez, ki močno družji v eni politični ednici vse zvezne republike in s tem ves ruski kontinent.

Upravna razdelitev posameznih zveznih republik je trojna. Imamo edince čisto upravnega značaja (gubernija, okrožje, volost, mesta itd.); poleg teh pa obstajajo v posameznih zveznih republikah, razen Bele Rusije in Turkmenistana, še narodnostne upravne edince, takozvane avtonomne republike in avtonomna ozemlja; v RSFSR imamo poleg čisto upravnih in narodnostno-upravnih enot še ozemlja, ki se vodijo poleg tega še s čisto gospodarskega vidika, to so takozvane gospodarske oblasti.

Ker temeljijo edince čisto upravnega značaja v glavnem na upravni organizaciji bivše carske Rusije, nas tukaj ne zanimajo.

Avtonomne socialistične sovjetske republike in avtonomna ozemlja so upravne edince, ki odgovarjajo v svojih funkcijah približno gubernijam. Ustanovljene pa so bile na ozemljih manjših ali prirodi bližjih narodov, na ozemljih s posebnimi narodnostno-zgodovinskimi tradicijami, ali pa na ozemljih svojevrstnega gospodarskega in narodnostnega značaja. Avtonomne republike in avtonomna ozemlja so večje ali manjše upravne edince, v katerih imajo dotični narodi kolikortoliko široko kulturno avtonomijo.

Njihov položaj urejujejo §§ 44—48 ustave RSFSR in po njej tudi ustave ostalih zveznih republik. V vsaki zvezni republici in v vsaki posamezni avtonomni

republici ali avtonomnem ozemlju predstavlja najvišjo oblast sovjetski kongres; kadar ta ne zboruje, pa osrednji izvrševalni odbor in predsedstvo osrednjega izvrševalnega odbora. Kakor vsaka zvezna republika, imajo tudi avtonomne republike svete ljudskih komisarjev, ki so sestavljeni po načinu svetov ljudskih komisarjev v zveznih republikah iz združenih komisarjev in iz komisarjev za notranje zadeve, sodstvo, prosveto, zdravstvo, poljedelstvo in socialno skrbstvo. Ti organi izdajajo na teritoriju avtonomne republike zakone v mejah avtonomni republici od zvezne republike priznanih pravic. V glavnem prikrajajo organi avtonomnih republik in avtonomnih ozemelj zakone in navedbe zveznih republik na narodnostne in kulturne razmere avtonomne pokrajine.

V območju Ukrajine se širi ob doljnem Dnjestrju avtonomna republika Moldavija (glavno mesto Balta), ki ima povsem zunanjepolitični propagandni pomen. Naloga Moldavije je, ustvariti moldavsko kulturno in politično individualnost, ki bo lahko pritežala k Ukrajini Besarabijo.

Uzbekistanu je priključena avtonomna republika Tadžikistan (Džušambe). Tadžikistan je zemljepisna, in sicer ortografska enota severno od gornjega Amudarja. Tadžiki so starodavno junaško in pesniško ljudstvo s samosvojo, od Uzbekov različno socialno organizacijo po plemenih, s samosvojo kulturo, verstvom in gospodarstvom. Ker prebiva del Tadžikov že izven meja SSSR, zadobi s tem tudi Tadžikistan zunanjepolitični propagandni pomen.

Bogatejša na avtonomnih republikah ali ozemljih je ZSFSR. Armenija je enotna in spada v tem pogledu v vrsto Bele Rusije ali Turkmenistana. Azerbajdžan pa ima v okviru svojih mej avtonomno, narodnostno mešano, tatarsko in armensko, republiko Nahičevan (Nahičevan) na severni obali srednjega toka reke Aras, in avtonomno armensko ozemlje Nagornyj Karabah. Oboje nam kaže zanimiv primer leninistične narodnostne politike. Mešano ozemlje Nahičevana je bilo trajno jabolko razдора med meščanskimi in nacionalističnimi Tataji in Armenci; boljševiki so mu dali avtonomijo, in istakto armenski narodnostni oazi med Tataji Nagornyj-Karabahu, v okviru azerbajdžanske zvezne republike. Georgija poseduje avtonomni republici Abhazijo (Suhum) in Adžaristan (Batumi); na kavkaških pobočjih med gruzinsko in osetsko vojaško cesto pa avtonomno ozemlje Južnih Osetov. Za avtonomijo teh pokrajin so delovali gospodarski, nacionalni in politični razlogi. Batumi je glavna luka ZSFSR in rabi kot taka posebno gospodarsko vodstvo. Adžaristan, katerega glavno mesto je Batumi, pa je narodnostno klasična razno-

rodna pokrajina, zaradi česar pravtako rabi narodnostno samosvojo upravo. Abhazija je nacionalna edinicca s svojevrstnim vrtinarskim in letovišarskim značajem. Politični razlogi pa so delovali za avtonomijo Južnih Osetov. To ozemlje je narodnostno raznorodna zemlja, v kateri prebivajo revni gorski kmetje, ki so predstavljali od nekdaj ognjišča revolucionarnih pokretov in tako je ozemlje Južnih Osetov še danes steber boljševizma v Zakavkazju.

Upravno najbolj pestra je naravno največja zvezna republika RSFSR. Na njenem ozemlju je zato organizacija avtonomnih republik in avtonomnih ozemelj tudi najbolj razvita. Na kratko smo omenili nekatere teh avtonomij že pri principijelnem stališču leninizma do narodnosti. Izrazito narodnostno podlago ima Jakutska avtonomna republika (Jakutsk, 87% Jakutov) v porečju srednje in dolnje Lene med Hantango in Stanovojem, Severnim Lednim morjem in Jablanojem. Jakuti so najkulturnejši stari sibirski narod, ki se bavi v nasprotju s predvsem poljedelskimi priseljenimi sibirskimi Rusi v prvi vrsti z živinorejo. Narodnostno in gospodarsko je utemeljena avtonomija Kirgizistana (61% Kirgizov, 18% Uzbekov, 17% Rusov). Kirgizi ali bolje Karakirgizi so Kazakom (v carski Rusiji imenovani Kirgizi) sorodno ljudstvo, ki se pa bavi v nasprotju z nomadskimi Kazaki s poljedelstvom. Zemljepisno je utemeljena ločitev Kirgizistana od Kazakstana s tem, da poseljujejo Kirgizi predgorja in zahodna pobočja Tjanšana, medtem ko živijo Kazaki na planjavah srednjega in severnega Turana. Politično je Kirgizistan važen, ker prebivajo Kirgizi še dalje na jugu preko mej Afganistana. Največja avtonomna republika v okviru RSFSR pa je Kazakstan (Ksylv-Odra, v bodočnosti pa Alma-ata, 55% Kazakov in 34% Rusov). Kazakstan se razprostira med Kaspijskim morjem in Džungarijo ter od Sir-Darje do sibske železnice pri Išimu. V nasprotju z že omenjenimi Kirgizi so Kazaki živinorejci; poljedelci so Rusi v severnem in severovzhodnem Kazakstanu. Gospodarsko naprednejši Rusi dajejo republiki sposobnost gospodarskega razvoja. Boljševiška narodnostna politika pa jih je tudi zato vključila Kazakstanu, da vpostavi v kazaški republiki enotnost nekdanjega historičnega kazaškega ozemlja. Tako so prišla na temelju kazaškega historičnega prava v okvir Kazakstana v moderni dobi po Rusih poseljene pokrajine ob Uralu, Išimu in Irlišu. S Kazakstanom v zvezi je avtonomno ozemlje Kara-Kalpakov (Turkuk, 39% Karakalpakov, 30% Uzbekov in 22% Kazakov) v delti in vzhodno od dolnjega Amu-Darja. Kakor Kirgizi, se bavijo tudi Karakalpaki v nasprotju s Kazaki predvsem s poljedelstvom. Poleg svojevrstne-

ga gospodarstva pa je ozemlje Kara-Kalpakov narodnostno mešana pokrajina, ki zahteva samosvojo upravo. Čisto politične temelje ima avtonomno ozemlje Ojratov (Ulala, 42% Ojratov, 55% Rusov) in avtonomna republika Burjato-Mongolov (Verhne Udinsk, 49% Burjato-Mongolov, 33% Rusov). Ojratska pokrajina se širi pod srednjim Altajem, severno od Bjeluhe, Burjato-Mongolija pa zahodno od srednjega Bajkalskega jezera, večji del pa vzhodno od Bajkalskega jezera do srednjega Vitima in Jablanoja. Vsled kolonizacije Rusov, ki je postajala posebno močna po dograditvi sibske železnice, je bila borba za zemljo in s tem tudi nasprotstvo med domačini in priseljenimi Rusi zelo ostra. Radi tega je našla revolucionarna propaganda rodovitna tla proti carizmu med Burjato-Mongoli, ki so se tudi aktivno udeleževali revolucionarnih pokretov 1905, 1917 in pozneje. Ojrtati pa so pod vplivom ruske kolonizacije ostali omejeni na slabšo zemljo ter so bili zopet kot taki lahko dostopni za leninizem. Oba narodiča, ki ju loči od poljedelskih Rusov tudi živinorejsko gospodarstvo, sta postala tako zaradi svojega stališča do ruske kolonizacije zrela za sprejem boljševizma. Z avtonomijo obeh narodičema pa so boljševiki osnovali dve komunistični postojanki, ki imata velik vpliv na izven meja SSSR v Mongoliji in Džungariji živeča sorodna plemena. In sicer vpliv, ki bo s prosvetnim dvigom obeh narodičev na nižje kitajske narodne sorodnike še intenzivnejši.

V evropskem delu RSFSR imamo največ avtonomnih republik in avtonomnih ozemelj v narodnostno pestrem Kavkazu in v Povolžju. Ko je bila na Donu in ob Kubanu strta protirevolucija, sta se ustanovili v Severnem Kavkazu dve avtonomni republiki: Dagestan in republika Gorcev. Dagestan se razprostira med doljno Kumo, vzhodnim Kavkazom in Kaspijskim morjem, ob katerem leži tudi glavno mesto Mahač-Kala (carski Petrovsk). V Dagestanu živi cela vrsta — več ko ducat — medsebojno sorodnih kavkaških plemen, ki so do konca stoletja živela pod kulturnim vplivom islama. Kot taka so bila v stalnem nasprotstvu do carske Rusije, bila dostopna revolucionarni propagandi, ter so aktivno udeleževala v obeh revolucijah 1905 in 1917. Vsa ta majhna plemena (Dagestan nima niti 800.000 prebivalcev in najmočnejše pleme Avarov šteje komaj 22% vsega prebivalstva) so boljševiki združili v dagestansko republiko. Slično so boljševiki rešili tudi upravno vprašanje srednje- in zahodnokavkaških plemen med gornjim Terekom in dolnjim Kubanom z ustanovitvijo republike Gorcev, ki je združevala vsa gorska plemena na severnem Kavkazu. Rešitev pa ni uspela. Dagestan je namreč kljub geomorfološkim

raznolikostim zavoljo prometnega vpliva Kaspijskega morja in železnice Groznij—Baku ena prometno-zemeljsna enota. Pri republiki Gorcev kaj takega ni bilo. Nadalje je ruska kolonizacija razjedla z ruskimi nasebinami srednje- in zahodnokavkaška plemena, česar pri Dagestanu tudi ni bilo, tako da manjka med posameznimi plemeni sklenjenost. Težko je bilo nadalje združiti k skupnemu delu plemena, ki so bila kakor Kabardinci okoli Nalčika steber protirevolucije, z revolucionarnimi plemeni, kakor so bili n. pr. Severni Oseti ali pa Čečenci. Zaradi tega so boljševiki do 1924 republiko Gorcev likvidirali in namesto nje ustanovili vrsto samostojnih ozemelj. Kavkaška avtonomna ozemlja so razen Adige-Čerkesov ob dolnjem Kubanu narodnostno istorodne pokrajine, v katerih živi 87% (Severni Oseti) do 98% (Inguši in Čečenci) pripadnikov avtonomnega plemena. Nad Groznim živi najštevilnejše (360.000) in najkonserватivnejše kavkaško plemo Čečenci, nad Vladikavkazom so Inguši in Severni Oseti, nad Nalčikom so avtonomna ozemlja Karačaj in Balkari, zahodno od gornjega Kubana je avtonomno ozemlje Čerkesija (zadnje je najmanjše kavkaško ozemlje s 37.000 prebivalci) z upravnim središčem Batalpašinsk, in nad dolnjim Kubanom so Adige-Čerkesi (49% Adige-Čerkesov in 40% Rusov) z glavnim mestom Krasnodarom. Severna kavkaška pobočja predstavljajo tako vsled številnih narodnosti, ki na njem pebivajo, in pa vsled gorskega, prometno težkega gorskega bzeemlja moderno upravno Türlingijo. Zanimivo pri tem upravno-narodnostnem ozemlju je dejstvo, da imamo upravna središča — torej glavna mesta — v mestih, ki sploh ne spadajo pod avtonomna ozemlja. To velja za Groznij (glavno mesto Čečencev), Vladikavkaz (Inguši in Severni Oseti), Batalpašinsk (Karačaj in Čerkesija) in Krasnodar (Adige-Čerkesija).

Isti primer imamo tudi pri Astrahanu kot glavnem mestu avtonomnega ozemlja Kalmikov. Severno od dolnje Kume, torej severno od Dagestana, se začenja avtonomno ozemlje Kalmikov, ki se na severovzhodu konča ob Volgi. Kalmiki so se priselili iz Džungarije v XVII. in XVIII. stoletju ter pogodbeno stopili v zavezniško razmerje do Moskve. Carska Rusija pa je zavezništvo kmalu izpremenila v podložnost. Boljševiki so z avtonomijo Kalmikom 1920 ustregli narodnostnemu principu, obenem pa na svoj način obnovili tudi kalmiško zgodovinsko pravo. Svojevrsten položaj zavzema republika Krim (Simferopolj). Večina prebivalstva je ruska in ukrajinska (51%), manjšina (27%) je tatarska. Ruse je dovedla na Krim kolonizacija, Tatarji pa so ostanki starega prebivalstva in kot islamski fanatiki silno konservativni. Da jih pridobijo za boljševizem, so bolj-

ševiki, ko so bili 1919 drugič gospodarji Krime, proglasili Krim za republiko in dali vlado v roke Tatarom. To pa sta pozneje strla Denjikin in Vrangelj; po njih polomu so boljševiki republiko Krim zopet upostavili. Tako je Krim danes edini preostanek vseh mogočih donskih, turkestanskih itd. republik, ki so bile ustanovljene med meščansko vojno v agitatorične svrhe. Vojaska važnost polotoka, deloma subtropsko gospodarstvo s tujskim prometom, precejšnja narodnostna heterogenost (7% Židov, 6% Nemcev, 10% Grkov, Armencev itd.), končno pa revolucionarno stališče, ki naj popravi vse narodnostne krivice Tatarom iz carske dobe, je vzdržalo avtonomijo Krime. Isto taktiko boljševikov poznamo tudi s Kavkaza: z nacionalnimi koncesijami oslabiti odpor najkonservativnejših elementov in jih tako s šolo itd. približati komunizmu.

Obratno kot proti ruskim kolonistom na Krimu so nastopali boljševiki proti Nemcem na Volgi (Pokrovsk, 64% Nemcev, 35% Rusov). Prvotno so vključili boljševiki v nemško republiko samo nemške vasi. Ker pa se je izkazalo to kot nepraktično, so ji priključili tudi vmesne ruske vasi. Ostale povelške republike so še: Tatarska (Kazan, 52% Tatarov, 40% Rusov), Čuvašev (Čeboksari, 45% Čuvašev, 40% Rusov) ter avtonomno ozemlje Marijcev (Krasnokokčajsk, 53% Marijcev, 42% Rusov). Že na Uralu imajo avtonomno republiko Baškiri (Ufa, 46% Baškirov, 44% Rusov), zahodno od srednje Kame pa Votjaki svoje avtonomno ozemlje (Iževsk, 55% Votjakov, 44% Rusov). Ruska, že v začetku novega veka započeta kolonizacija je razbila starejše finske in mongolske prebivalce na otoke, ki tvorijo danes posamezne narodnosti — najmočnejši, Tatarji, štejejo 1/4 milijona pripadnikov — katere je rešil pred rusifikacijo islam.

Gospodarsko zanimivo je avtonomno ozemlje Komi ob gornji Vičegdi, gornji in srednji Pečori in dalje do Karijskega morja (Ustsisolsk, 92% Komijcev, 6% Rusov). Na tem ozemlju živi 80% vseh severnih jelenov SSSR. Razvoj smotrerenega gospodarstva s severnimi jeleni je velikanške važnosti za gospodarski razvoj vseh arktičnih narodov, ki živijo na skrajnem severu SSSR. Tako imajo Komijci naravnost zgodovinsko nalogo, da gospodarsko dvignejo in razvijejo z živinorejo ves ruski in sibirski sever.

V avtonomni republiki Kareliji (Petrosavodsk) med Ladoškim in Oneškim jezerom ter Belim morjem in Finsko je narodnostno razmerje med Rusi in Karelii slično razmerju v ozemljih Baškirov, Tatarov ali Čuvašev. Zunanjepolitično pa pripada Kareliji propagandna naloga proti

Fince, ki smatrajo Karelce kot sestavni del finskega naroda.

V avtonomnih republikah RSFSR in avtonomnih ozemljih je poleg domačega jezika tudi ruščina upravni jezik; v drugih zveznih republikah velja to tudi za jezik prebivalstva zvezne republike, n. pr. v Moldaviji za ukrajinščino itd. To je potrebno in razumljivo že radi visokega procenta ruskih narodnostnih manjšin, ki pridejo ponekod (Krim, Ojrati) celo v večino. Kot večina pa pridejo Rusi do veljave, kljub manjšim odstotkom, tudi v raznih avtonomnih republikah in ozemljih vsled boljše volilne geometrije, ki pa je načelno komunistična in ki nima nobene nacionalne osti proti avtonomnim narodom. Ali z nacionalističnega stališča bi se težko skladala v praksi § 13 in § 51 ustave RSFSR. § 13 govori o absolutni enakosti vseh, neglede na raso in narodnost ter o narodnostnih pravicah posameznih narodov in poodincev. § 51 pa govori o načinu, po katerem se sestavljajo sovjetski kongresi — torej najvišja oblast — v posameznih pokrajinah. Po tem pride na mestno prebivalstvo eden zastopnik že na 25.000 prebivalcev, na podeželsko pa šele na 125.000 prebivalcev. Mestno prebivalstvo v avtonomnih ozemljih in republikah pa je, razen v Turanu, pretežno rusko. Da se ti §§ in narodnostne pravice ne gazi in da se § 13 ne gazi potom § 51, kar bi z nacionalističnega vidika bilo nujno, zato skrbi komunistična razredna ideologija, ki je iz nacionalnih, gospodarskih in političnih vidikov poklicala v življenje te nove oblike ruske uprave in ki v teh avtonomnih zemljah smotreno razvija narodne kulture.

Po volilnem redu zveznih republik SSSR pride v vrhovnih ustanovah zveznih republik, tedaj na sovjetskih kongresih in osrednjih izvrševalnih odborih, posamezna avtonomna republika ali avtonomno ozemlje do veljave približno v isti meri kakor posamezne gubernije. Obstojajo sicer nekatere razlike, n. pr. proračunsko pravo. Po § 80 RSFSR odobri proračune posameznih avtonomnih republik osrednji izvrševalni odbor RSFSR potem, ko jih je sprejel osrednji izvrševalni odbor avtonomne republike ali avtonomnega ozemlja — tega pri guberniji ni — in preštudiral svet ljudskih komisarjev RSFSR. Tu gre torej bolj za način postopanja, tako da končno ostane razmerje med avtonomno republiko in gubernijo kot upravno enoto v bistvu isto. Do veljave pa pridejo avtonomne republike in avtonomna ozemlja, poleg najvišjih organov zvezne republike, h kateri pripadajo, tudi v najvišjih organih SSSR, ki so sovjetski kongres in osrednji izvrševalni odbor SSSR.

Osrednji izvrševalni odbor, ki je vrhovni državni organ v času med dvema

zasedanji sovjetskega kongresa, sestoji (četrti poglavje ustave SSSR) iz zveznega sveta in iz narodnostnega sveta.

Zvezni svet se voli na sovjetskem kongresu SSSR proporcionalno po prebivalstvu posamezne republike; število članov zveznega sveta določa sovjetski kongres. Narodnostni svet pa sestoji iz zastopnikov zveznih in avtonomnih republik, katere potrdi v celoti sovjetski kongres. Zvezne in avtonomne republike imajo v narodnostnem svetu po 5, avtonomna ozemlja pa po 1 zastopnika. Samo po enega zastopnika pošljejo v zvezni svet tudi avtonomne republike Abhazija, Adžarija in Nahičevan. V slučaju nesoglasja med zveznim narodnostnim svetom se sestane komisija, ki naj izravna nastala nasprotstva. Če je ostalo delo te komisije brez uspeha, potem se sporno vprašanje obravnava na skupni — drugače zboruje vsak svet za sebe — seji narodnostnega in zveznega sveta. Če ne dobi rešitev določenega vprašanja na skupni seji večine obeh svetov, potem se prenese rešitev vprašanja na zahtevo enega ali obeh svetov na redni ali izredni sovjetski kongres SSSR.

Zvezni in narodnostni svet izvolita vsak za sebe predsedstvo, ki pripravlja zasedanje in vodi delo na zasedanjih in ki šteje vsako po 9 članov. V dobi med posameznimi zasedanji osrednjega izvrševalnega odbora, ki se redno vrši trikrat na leto, izredno pa na zahtevo predsedstva ali zveznega ali narodnostnega sveta ali pa na zahtevo osrednjega izvrševalnega odbora ene zvezne republike — pa je najvišji državni organ SSSR predsedstvo osrednjega izvrševalnega odbora. Tega izvoli osrednji izvrševalni odbor na skupni seji narodnostnega in zveznega sveta, pri kateri pa glasujeta oba sveta ločeno. Predsedstvo osrednjega izvrševalnega odbora SSSR sestoji iz 27 članov; med njega spadata v celoti predsedstvo zveznega in predsedstvo narodnostnega sveta.

Ker daje sovjetski kongres SSSR, ki se navadno sestaja vsako drugo leto, le principijelna določila za državno politiko, je faktični najvišji činitelj v državi osrednji izvrševalni odbor. Če govorimo v demokratskem smislu, je zvezni svet kot prva zbornica zastopnik celotnega prebivalstva, narodnostni svet kot druga zbornica pa zastopnik interesov posameznih narodnosti.

Na isti način kot pri tvoritvi predsedstva osrednjega izvrševalnega odbora se udeležujejo narodnosti preko narodnostnega sveta tudi pri volitvi sveta ljudskih komisarjev SSSR.

Slično vrhovnim organom so urejeni tudi vrhovni organi posameznih zveznih republik, tako da vidimo povsod: v upravnem kakor tudi v političnem nastopanju leninizma stremljenje, dvigniti žive, zlasti kulturne sile posameznih narodnosti do

viška in jih pridobiti za ojačenje razredne komunistične delavnosti.

Poleg narodnostnega vidika pa je imel leninizem pri upravnih razdelitvi države pred očmi tudi strogo gospodarske interese. To se očituje v ustanovitvi takozvanih gospodarskih oblasti. Radó označuje gospodarske oblasti kot ozemlja, ki naj kot kombinirane gospodarske enote razvijejo maksimalni razvoj produktivnih sil. 1923 so ustanovili boljševiki prvo gospodarsko oblast Ural; sledila je nato ustanovitev Severnega Kavkazja (1924), Sibiriije (1925) in končno Dalnjega Vzhoda (1926).

Vsa ta ozemlja predstavljajo pokrajine, ki so z ozirom na poseljenost, kakor tudi z ozirom na izrabljanje prirodnih zakladov še nerazvita. Najgosteje od gospodarskih oblasti je poseljeno Severno Kavkazje, ki ima na 1 km² 29,5 prebivalcev; sledijo Ural s 3,9, Sibirija z 2 in Dalnji Vzhod z 0,6 prebivalcev na 1 km². Upoštevajoč podnebne in rastlinske pasove so vse štiri gospodarske oblasti, ki so sestavni deli RSFSR, tista ozemlja, kamor se bo obračala še za dolgo notranja kolonizacija ne samo RSFSR, ampak vse SSSR in kjer najdejo zlasti bodoče industrije za dolgo bodočnost vse potrebne surovine. Poleg tega pa imajo zlasti uralska in sibiriska gospodarska oblast izreden vojaški pomen. Splošno je znano, da se v današnji vojni morejo radi operacij letal smatrati samo ona ozemlja kot neogrožena, ki so oddaljena od oporišč sovražnih letal nad 1000 km. Ta slučaj nahajamo pri Uralu in pri Sibiriji. Tako, da niso gospodarske oblasti samo bodoča osnova gospodarstva SSSR, ampak tudi življenjski rezervuarji sovjetske vojne sile.

Severno Kavkazje zavzema površino od srednjega Dona in dolnjega Donca do kavkaških grebenov. K Severni Kavkazji spadajo gospodarsko tudi Dagestan in vse ciskavkaške avtonomne republike. Oblast poseduje bogate in rodovitne agrarne pokrajine severno od dolnjega Dona in ob Kubanu; odtod na vzhod pa je pokrajina ugodna za živinorejo. Kot imajo Karelja ali Bela Rusija iz narodnostnih razlogov zunanje-politični propagandni značaj, slično ima Severno Kavkazje gospodarski zunanje-politični pomen. Z intenzivnim dviganjem poljedelstva in živinoreje naj se usposobi ta gospodarska oblast za izvozno agrarno ozemlje, ki bo lahko z uspehom stalo nasproti vsaki tuji konkurenci.

Ural obsega ogromne pokrajine ob gorovju Ural (vključno Baškirijo) in nižine

ob dolnjem Tobolu, dolnjem Išimu, dolnjem Irtišu, ki se preko srednjega in dolnjega Oba širijo proti Severnemu Lednemu morju med Karijskim morjem in reko Gido med ustjem Oba in Jeniseja. Na loga gospodarske oblasti je vzdrževati s svojim poljedelstvom novo nastajajočo uralsko industrijo. Uralska industrija pa naj prevzame od ukrajinske industrije skrb za notranji trg, tako da bo južna, predvsem ukrajinska industrija mogla delati za izvoz in tako voditi gospodarsko borbo z industrijami kapitalističnih držav.

Sibirija pomeni danes svet približno od Irtiša in Oba na zahodu do Bajkalskega jezera in do Hatange na vzhod, na jugu pa od Altaja in Sajana do Tajmirskega polotoka na severu. Poleg vojaškega pomena naj Sibirija s svojim železom in s svojim premogom garantira za gospodarsko samostojnost SSSR, naj z zažaganjem uralskega železarstva s sibirskim premogom vzdržuje razvoj uralske gospodarske oblasti, in poleg tega naj ustvari v Aziji novo gospodarsko težišče SSSR, in to težišče, ki bo čvrsto podpiralo revolucionarno propagando med azijskimi narodi.

Organizacija gospodarstva na Dalnjem Vzhodu v istem smotrenem načrtu, kakor v Severnem Kavkazju, na Uralu in v Sibiriji je še manjša. Dalnji Vzhod še ni proučen; saj je 80% njegove površine geološko še neraziskane. Nadalje pa manjka za velepotezno gospodarsko izživiljanje na Pacifiku zunanje-politična sigurnost. Že carska Rusija je morala z mirom v Portsmouthu prepustiti Japonski večino ribolova v teritorialnih vodah SSSR in z porevo'ucijskimi petrolejskimi, premogovnimi in lesnimi koncesijami Japonski, zlasti na Sahalinu, se je položaj SSSR na Dalnjem Vzhodu — ne glede na dogodke v Mandžuriji — še poslabšal. Nadalje ovira gospodarsko izpostavljenost SSSR na Dalnjem Vzhodu prevelika oddaljenost od kulturnih in gospodarskih središč države v zadnjih letih borba za izvršitev pjetiletke, pri kateri Dalnji Vzhod zelo malo sodeluje.

Ako se na zaključku vprašamo, kaj je vzel leninizem za podlago upravne in politične preureditve države, potem moramo odgovoriti: Narodnost in gospodarstvo; ostali činitelji so vzporedni. Leninizem je pričkusil pri tem narodnostne probleme likvidirati, obenem s tem pa ustvariti nove temelje državnemu gospodarstvu.

Socializem je za nas stanje, ki ga je treba uresničiti, je ideal, po katerem se mora ravnati resničnost. Socializem imenujemo resnično gibanje, ki odstranjuje današnje razmere. (K. Marx, Die deutsche ideologie.)

J. Petejan, Pred 25. leti v Pulju

Ustanovitev Delavskega izobraževalnega društva

Meseca avgusta 1907 je izvrševalni odbor Jugoslov. soc. dem. stranke v Trstu sklenil, da se mora v Pulju in Istri — z ozirom na rezultat državnozbornskih volitev, katere so se vršile maja istega leta — ustanoviti politična organizacija Jug. socialno-demokratske stranke in da se prične med slovenskimi in hrvaškimi delavci samostojno politično delovanje v zmislu »narodnega programa« socialno-demokratske stranke v Avstriji.

Ker pa tisti čas ni bilo niti v Pulju niti v ostalih krajih Istre nobenega slovenskega ali hrvaškega sodruha, ki bi bil sposoben izvršiti to organizacijo in agitacijo, je izvršni odbor sklenil, da se moram jaz preseliti iz Trsta v Pulj in izvršiti dano mi nalogo. Ker sem bil ta čas zaposlen v Trstu kot čevljarjski pomočnik, je bila moja preselitev dokaj enostavna. Pobral sem šila in drugo potrebno orodje, napravil mali kovčeg in se že v par dneh napotil v Pulj. Za potne stroške sem od stranke prejel 10 kron.

Moram priznati, da sem imel precej sreče, ker sem bil že prvi dan po prihodu v Pulj zaposlen pri nekem čevljarjskem mojstru, ki je bil pol Nемеc in pol Slovenec ter je bil doma iz Štajerske. Bil pa je dober socialist in mi je dal popolno svobodo za javno udejstvovanje.

Še dobro se nisem usidral, sem že začel tipati teren in iskati stika s sodrugi in delavci, ki bi prišli v poštev za sklicanje prvega sestanka in ustanovitev politične organizacije.

Obenem sem že prve dni naletel na stanovskega tovariša, ki je par tednov pred menoj prišel »s trebuhom za kruhom« v Pulj in ta je bil s. V. *Haramina*.

Ko sva se seznanila, sem mu pojasnil namen svojega prihoda v Pulj in ga zaprosil, da mi pri tem delu pomaga, kar je radevolje storil, četudi je bil napram mojemu načrtu nekoliko nezaupljiv. Ko sva bila dva, je delo šlo hitreje od rok in v nekaj tednih je bila politična organizacija ustanovljena. Pristopilo je nekaj nad 20 članov, ki so bili razen treh domačinov sami tujci. Članski prispevek, ali kakor smo to takrat imenovali »strankin davek«, je znašal 20 vinarjev na mesec.

Tako v začetku sem si bil na jasnem, da s tem ne bomo veliko dosegli, ker za politično organizacijo je treba politično zavednih ljudi in teh ni bilo veliko ter da se do razredne in politične zavednosti pride le potom izobrazbe; zato sem se odločil, da se mora čimprej ustanoviti izobraževalna

organizacija, katere člani bodo lahko postali vsi delavci in delavke brez razlike, kar v politični organizaciji ni bil slučaj.

To idejo sem takrat sporočil pok. Antonu Kristanu v Idrijo, ki je bil za to zelo navdušen in mi je takoj poslal pet izvodov pravil »Delavskega izobraževalnega društva«, katere sem vložil pri puljski policiji v odobritev.

Še preden so bila pravila potrjena, sem že sklical ustanovni občni zbor, ki se je vršil v začetku oktobra 1907 in katerega se je udeležilo 17 sodrugov, in sicer: 8 čevljarjev, 3 kovinarji, 1 pek, 1 krojač, 1 zidar, 2 pom. delavca in 1 trgovec (s. *Leskovec*, ki je bil naš najboljši dobrotnik in podpornik).

V odbor društva je bil podpisani izvoljen za predsednika, s. *Haramina* za blagajnika in s. *Gustel* za tajnika, vsi trije smo bili čevljarjski pomočniki. Po končanem občnem zboru smo se vsi navzoči (razen s. *Leskovca*) slikali (glej sliko).

Novi odbor je takoj pričel z intenzivnim delovanjem; ustanovili smo si skromno knjižnico, otvorili čitalnico ter že tisto zimo pričeli z javnimi slovenskimi in hrvaškimi predavanji, ki so bila tudi prva delavska slovenska kulturna predavanja v Pulju, ker se meščanske stranke do takrat za izobrazbo delavca niso brigale.

Predavanja so bila v zvezi z velikimi finančnimi žrtvami in težkočami, ker smo morali vse predavatelje poklicati od zunaj in jim plačati potne stroške. Že v prvem letu so prišli predavat s. *E. Kristan* iz Ljubljane, *A. Kristan* iz Idrije, *dr. Tuma* iz Gorice, *dr. Lotrič* iz Prage (v »Svobodni misli«) in drugi. Predavanja so bila vzlic veliki protiahtaciji s strani narodnjakov dobro obiskana, dasi je bilo treba plačati vstopnino.

Zato smo bili na ta predavanja zelo ponosni in je vsako tako predavanje bil nekak delavski praznik. Vsakokrat, ko je prišel predavat s. *E. Kristan*, smo obenem sklicali tudi javen ljudski shod.

Razume se, da čim bolj smo bili aktivni, tem večja je bila protiahtacija s strani hrvaških nacionalistov, ki so ravno v tistem času ustanovili »Narodno delavsko organizacijo«.

Naše članstvo v kulturni in politični organizaciji je počasi ali stalno naraščalo. Kolportirali smo okrog 50 izvodov »Rdečega Prapora«, ki je izhajal trikrat na teden in ravno toliko »Delavskega Lista« iz Trsta, v katerega smo pridno dopisovali.

Leta 1908 smo ustanovili »Deželno organizacijo Jug. soc. dem. stranke« za Istro ter pri deželnozborskih volitvah istega leta postavili v dveh okrajih lastne kandidate in dobili lepo število glasov.

Naše najboljše potojanke so bile Pulj z bližnjo okolico, Labinj (Albona) ter Opatija. Boji z nacijonalisti so bili hudi, ker so se proti nam vedno borili z vsemi sredstvi ter hujskali delavce in kmete, češ, da smo prodani Italijanom, da smo brezverci, brezdomovinci itd.

za provokacijo delavskih čustev, smo sklenili prirediti v vojaškem mestu, kakor je bil Pulj, javen shod *proti militarizmu* in sicer na trgu »Verdi«. Proti temu shodu so hrvaški nacijonalisti napravili veliko protiagitacijo. (Oni so bili najboljši zagovorniki mornarice.) Ko je prišla nedelja, so se ob pol 3. uri popoldne pričele pomikati velike mase ljudi s hrvaško zastavo na čelu proti trgu, kjer se je vršil shod. Točno ob določeni uri je bilo na trgu okrog 2000 ljudi — naših pristašev. Kakih 150 do 200 v pol-

Pripravljalni odbor Delavskega izobraževalnega društva v Pulju, meseca oktobra 1907

Ali vse to nas ni strašilo, šli smo svojo pot naprej. Med tednom smo delali in agitirali v Pulju, ob nedeljah smo šli pa na deželo. Parkrat smo bili neverjetno predrzni. Bilo je v jeseni leta 1908, ko se je v avstrijskem parlamentu razpravljala proračun vojnega ministra, kateri je zahteval znatno zvišanje proračuna za vojno mornarico in obenem se je takrat zahtevalo, da se mora volilni red za puljsko občino spremeniti na način, da dobi vojna mornarica znaten vpliv na občino. Ker smo smatrali to

nem bojnem razpoloženju. Ko sem kot sklicatelj otvoril shod in pozval navzoče, da si izvolijo predsednika, je vsa masa zavpila: »L. Križ naj bo predsednik.« (On je bil ta čas predsednik Narodne delavske organizacije.) Ker je imel večino, je zavzel predsedniško mesto, se zahvalil za izvolitev in »zaključil shod«, ne da bi dal komu besedo. Masa je s svojimi zastavami odhajala z različnimi ironičnimi opazkami na nas, ki smo ostali na tribuni.

Ta neuspeh nas ni ustrašil. Še tisti dan

smo sklenili, da bomo ta shod prihodnjo nedeljo obnovili, samo s to razliko, da smo dali za ta shod tiskati plakate v hrvaškem, italijanskem in nemškem jeziku. In res, prihodnjo nedeljo ob isti uri so se zopet pričele zbirati mase hrvaških nacionalistov, ali na drugi strani tudi mase italijanskih in nemških sodrugov, kateri so bili v znatni večini. Vseh skupaj je bilo preko 3000. Pri volitvah je bil ob splošnem hrupu in vrišču izvoljen za predsednika s. Haramina, o dnevnem redu pa sem poročal jaz. Med govorom je bil nepopisen hrup, kričanje, suvanje, pretepanje, tako da referenta ni razen komisarja in pod odrom stoječih nihče slišal, ali referent se za to ni zmenil, govoril je do konca. Prečitana in odglasovana je bila resolucija. Misliti si morate naše navdušenje in ponos, da smo na ta način ugnali nacionaliste in imeli prvi hrvaški delavski shod na javnem trgu italijanskega Pulja.

Takih šal smo si privoščili še več, o katerih pa ne bom poročal. Eno lahko trdim, da je bilo delo, ki smo ga započeli, težavno, vendar ne brez uspeha. Za svojo eksistenco smo delali kot čevljarji po 12 ur na dan, ponoči smo delali v organizaciji ter sami sebe izobraževali, da smo potem lahko poučevali druge in vršili agitacijo.

Leta 1909 sem bil po strankini volji poklican v Gorico. V Pulju je ostal še nadalje s. Haramina. Delavsko izobraževalno društvo, kakor tudi politična organizacija, sta obstajali in se razvijali do izbruha svetovne vojne, katera je zrušila obe organizaciji, ni pa zrušila idej, katere smo sejali širom vse Istre. In to je za naš trud in žrtve gotovo najboljšo plačilo in zadoščenje.

L. N. Tolstoj, Vera?

Deček: Mati, zakaj si se danes tako nalepotičila in si oblekla novo srajčko?

Mati: Zato vendar, ker je danes praznik in pojdeva v cerkev.

Deček: Kakšen praznik?

Mati: Gospodovega Vnebovzetja.

Deček: Kaj je to? Gospodovega Vnebovzetja?

Mati: To je praznik dne, ko je šel Gospod Kristus v nebo.

Deček: Kaj pomeni to, iti v nebo?

Mati: Tako nekako odletel je.

Deček: Kako neki pa je odletel, na krilih?

Mati: Ne na krilih, odletel je bolj enostavno, zato ker je bog in bogu ni nič nemogočega.

Deček: No, in kam je odletel? Oče mi je pravil, da je nebo le navidezno in da tam ni ničesar, da so tam le zvezde, za zvezdami druge zvezde ter da tam sploh ni konca. Kam pa je odletel?

Mati (z nasmehom): Vsega ni mogoče razumeti, verovati moramo.

Deček: Čemu?

Mati: Ker tako trdijo starejši.

Deček: In ti si mi sama rekla, ko sem ti pravil, da umre kdo zaradi tega, ker je bila sol raztresena, da ne smemo verjeti neumnostim.

Mati: Saj neumnostim tudi ne smemo verjeti.

Deček: Ali kako pa spoznamo, kaj je neumnost in kaj ni neumnost?

Mati: Tako, ker moramo verjeti pravi veri in ne neumnostim.

Deček: In katera vera je prava?

Mati: Naša vera. (Za sebe: Zdi se mi, da sama govorim neumnosti.) (Glasno): Dam ti še torej pentlje in pojdeva.

Deček: In ko se vrneva, ali bova pila kavo? (Cv. K.)

**Če vzrok ti je
znan,
ne boš dolgo
bolan.**

To je glavno pravilo zdravilne umetnosti, temu se pa pridružuje pregovor: »Če bolezen se pojavi, povprašaj najprej, kaj želodec pravi,« kajti kakor pričajo tisočletna opazovanja, je želodec največkrat izhodišče tudi takih bolezenskih pojavov, ki so za neveščce oko videti brez vsakih zvez z želodcem.

Končno pa ne more biti vsakdo poučen o postanku vseh bolezni in torej ne more vsakdo vedeti, da nastanejo n. pr. tudi mozolji in mnoge druge kožne bolezni zaradi pomanjkljivega delovanja želodca in črev, ravno tako kot imajo nasprotni pojavi, kakor hujšanje, debeljenje skoro vedno vzrok v nerednem delovanju prebavnih organov.

Tudi **neredno kroženje krvi**, ki povzroča toliko obolenj, se skoro vedno nanaša na bolan želodec in črevesje, kakor tudi **bledica, slabost, slabokrvnost, nespečnost, prerano staranje** itd., ker vse to je v zvezi s krvjo, **kri pa je življenje**. Samo zdrav želodec in zdravi prebavni organi lahko proizvajajo in ženejo zdravo kri po telesu.

Tudi **poopnenje žil in starostna onemoglost** imata svoj vzrok v pomanjkljivem kroženju krvi. Zbog tega je dolžnost bolnih kakor tudi zdravih, starih in mladih, čistiti prebavne organe tako, kakor se mora čistiti vsak stroj, če hočete, da redno deluje.

In če nastopijo motnje, kakor: **pomanjkanje teka, beli jezik, slab okus, slab duh iz ust, nerazpoloženje, kolcanje, zgaga, glavobol, zlata žila, hipna slabost, motnje v jetrih, vranici in ledvicah, slabo čiščenje ali celo zaprtje**, potem nikar ne oklevajte, temveč telo dobro prečistite s prizanim sredstvom: »**PLANINKA**« čajem Bahovec, ki je sestavljen večinoma iz najboljših planinskih zdravilnih zelišč. Zahtevajte pa v lekarnah izrečno »**PLANINKA**« čaj Bahovec, ki se ne prodaja odprto, temveč samo v zaprtih in plombiranih paketih po Din 20.— in z napisom proizvajalca:

Lekarna
Mr. L. Bahovec
Ljubljana (Kongresni trg)

Odobreno od Ministrstva za narodno zdravje v Beogradu, 12. julija 1932.

MIRNA VEST

Je prva dobrota zavarovanja. Ako niste dovolj zavarovani, obrnite se na našega najbližjega zastopnika ali pa naravnost na centralo **BANKE „SLAVIJE“** v LJUBLJANI, GOSPOSKA ULICA 12 - Telef. 2176 in 2276

„SLAVIJA“, jugosl. zavarovalna banka v Ljubljani
Podružn.: Beograd, Zagreb, Sarajevo, Novi Sad, Osijek, Split

I. KUŠAR

VIČ PRI LJUBLJANI

Ustanovljeno leta 1864

najstarejša tovarna vinskega in špiritovega kisa
nudi kis iz pristnega vina in špirita

I. C Mayer, Ljubljana

Ustanovljeno leta 1834

MANUFAKTURA

Tovarniška zaloga čevljev trdke
F. L. Popper, Chrudim

EN GROS! — EN DETAIL!

Solnčevo strojno pletenje!

V mojih, najmoderneje opremljenih delavnicah izdelujemo vsa v to stroko spadajoča dela, kakor: Jopice, puloverje, pléte, cele obleke po meri itd. Važno za manjše pletilje in konfekcionarje! Pleteno blago v nešteti vzorcih v Achtschloss & Jaquard na metre! Iztotam: Vsakovrst. perilo, kravate, nogavice, rokavice, predpasnike, opreme za neveste, birmanke in novorojenčke. Puh-perje. Edina zaloga ABTAHOV (peče).

Se priporoča:

R. Widmayer, Ljubljana, Pogačarjev trg
„PRI SOLNCU“

Splošna zavarovalna zadruga

r. z. z o. z. v Ljubljani

Izvršuje vse zavarovalne posle. Izvaja zaščito interesov svojih zavarovancev. Nikdo naj se ne zavaruje, ako ne vpraša poprej pri njej za nasvet. **Zadruga** se zavarujejo le po Splošni zavarovalni zadrugi. —

TISKARNA JEREB FRANJO

VI ME

ŠE NISTE

OBISKALI

Z NAROČILOM

LJUBLJANA VII.
CELOVŠKA CESTA 14
NASPROTI VELESEJMA

VODNIKOV

vinski kis

VODNIKOV

ekstragon kis

VODNIKOV

špiritni kis

VODNIKOV

kis za vlaganje

nedosegljive kvalitete proizvaja

renomirana tovarna kisa

JOS. VODNIKA DEDIČI

Ljubljana VII, Celovška 42

Telefon štev. 27-67

USTANOVLJENA LETA 1862

Dr. Pirčeva sladna kava

je prvovrsten **domač izdelek**, s katerim pripravite zdravo, izdatno, redilno in ceneno pijačo za Vas in Vaše otroke

Dr. Pirčeva sladna kava je prav prijetnega okusa in jo pijo odrasli kot otroci z užitkom

Gospodje trgovci! Ponudite Dr. Pirčevo sladno kavo Vašim odjemalcem!

L. MIKUŠ

LJUBLJANA
MESTNI TRG 15

DEŽNIKI

NA MALO NA VELIKO

Ustanovljeno 1839 / Telef. 22-82

FRANC KLEMENC

TOVARNA
SALAM IN
KONZERV

VIČ PRI LJUBLJANI

USTANOVLJENO LETA 1857

***Tudi onim, ki delajo, bo
Radenska mineralna voda***

*najboljše okrepcilo in osvežilo.
Ta voda ni samo cenejša kot pa
alkohol, temveč je tudi zdrava.
Ona Vas prijetno hladi in okrepi.*

E. Jeras in drug

Ljubljana, Dunajska c. 33

veležganjarna, tovarna likerjev,
ruma, izdelovanje brezalkoholnih
pijač,

nudi vse vrste domačega žganja,
fine likerje po nizkih cenah, pri-
stni malinovec, „SULIČAR“,
želodčni zdravilni liker

„ASTRA“ TOVARNA RISA

E. JERAS IN DRUG izdeluje na-
mizni jedilni in vinski kis naj-
boljše kakovosti. — Moderne
in higijenične naprave!

MODNA TRGOVINA
ANTON PAŠ
MARIBOR, SLOVENSKA 4

Potrebščine za krojače in šivilje, čipke, vezena, gumbi, modni našvi, svileni trakovi, svila za šivanje, D M C artikelnji za vezenje, šifon ter vsa druga drobnarija. Nogavice, rokavice, srajce, kravate jopice, vso damsko, moško in otroško perilo, volnene veste itd. itd.

STROGO SOLIDNE CENE!

„PRODUKTA“

tovarna za kis, d. z. o. z.

Ljubljana, Dunajska cesta

Telef. 21-61 / Predal 35

nudi po najnižjih cenah in najugodnejšimi pogoji **KIS**
Natural-kis (iz špirta), **Vinal-kis** (iz vina), **Natural-Estragon kis** za vlaganje kumarce in sočivja

Postanite člani del. kulturnega društva „Svobode“

Knjigarna

Kleinmayr & Bamberg

Ljubljana, Miklošičeva 16. Telefon 31-33

najstarejša v Jugoslaviji, priporoča svojo bogato zalogo strok. in zabavnih knjig v vseh jezikih, kakor tudi muzikalij za petje, klavir in druge instrumente. Knjige in časopise, v zalogi se ne nahajajoče, dobavlja iz inozemstva v najkrajšem času.

Delavskim knjižnicam nudi pri večjem naročilu znaten popust

DENAR NALOŽITE najbolje in najvarneje pri domačem zavodu

KMETSKE HRANILNI IN POSOJILNI DOM V LJUBLJANI R.Z.Z.
N. Z.

TAVČARJEVA (SODNA) ULICA ŠTEV. 1

Brzjavke: „Kmetiskidom“ — Račun poštne hranilnice št. 14.257 — Telefon št. 2847

Vloge na knjižice in tekoči račun obrestuje po 5½%, pri tromesečni odpovedi po 7% brez odbitka davka na rente

Stanje vlog Din 35.000.000 — / Rezerve Din 1.100.000—

Jamstvo za vse vloge presega večkratno vrednost vlog

Strankam nudi brezplačno poštne položnice za nalaganje denarja. Vložne knjižice drugih zavodov sprejema kot gotovino brez prekinjenja obrestovanja

Posojila daje proti poroštvu, na vknjižbo in proti zastavi premičnin in vrednostnih papirjev in v tekočem računu pod najugodnejšimi pogoji

BLAGAJNIŠKE URE:

Ob delavnikih od 8. do pol 1. ure in od 3. do pol 5. ure, ob sobotah in dnevih pred prazniki od 8. do pol 1. ure

Zahtevajte povsod

Milo za pranje
Toaletno milo
Vsa sredstva moderne
kozmetike znamke

MERIMA

100 letna izkustva
z najmodernejšimi
priboritvami kemije
in tehnike jamčijo za
prvovrstno kakovost

Merima a. d. Kruševac

Kralj. dvorni dobavitelji

Ustanovljena 1839

TRGOVSKI DOM STERMECKI

Celje št. 316

ČEVLJI
moški

Din 79.—

Din 96.—

Din 107.—

Cenik zastoj!

ženski

Din 66.—

Din 96.—

Din 108.—

Mr. R. Sušnik

lekarna pri „ZLATEM JELENU“

Ljubljana
Marijin trg

Ustanovljena
pred let. 1619

Telefon 21-15

Poštnohranilnični račun št. 10.522

Produktivna zadruga knjigo- vezov in sorodnih strok r. z. z o. z.

Ljubljana, Igriška 6

Telefon 3098 / (Nasproti Drame)

izvršuje vsa v knjigoveško stroko
spadajoča dela v solidni izvedbi
po najnižjih cenah. Zahtevajte
oferte — Solidne cene

MODERNA KNJIGOVEZNICA
LASTNA ČRTALNICA

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

LJUBLJANA, PREŠERNOVA 3

je največja regulativna hranilnica v Jugoslaviji
ima vlog nad 430.000.000.— dinarjev
Za vse vloge jamči ljubljanska mestna občina
z vsem svojim premoženjem in z davčno močjo

Za male trgovce in obrtnike obstoji pri hranilnici
kreditno društvo, za pupilne naložbe pa
sodni depozitni oddelek. Za varčevanje
mladine izdaja domače hranilnike, za pošiljanje
denarja po pošti pa svoje položnice —

Telefon 2016 in 2616

POŠTNI CEKOVNI RAČUN ŠTEV. 10.533
Uradne ure za stranke so od 8. do 12. in pol

Prva delavska pekarna

r. z. o. z. podruž. LJUBLJANA

Postojnska ulica 11 / Telefon int. 31-71

Prodajalne:

Dunajska cesta 31
Miklošičeva cesta 7
Jegličeva ulica 11
Kolodvorska ulica 18

Ustanovljeno pred 34 leti

Splošno kreditno društvo

r. z. o. z. v Ljubljani, Aleksandrova 5

izplačuje posojila, sprejema hranilne
vloge z mesečnimi vplačili in daje
svojim hranilcem priliko, da v malih
obrokih zbirajo ter koristno nalože
potrebne prihranke, ki jih obrestuje
po 5 do 7 1/2 % in po dogovoru. —

Pišite še danes po ček. položnice in začnite hraniti!

KLIŠEJE

V
CINK
BAKER
ELEKTRON
MEDENINO
FOTO-LITO

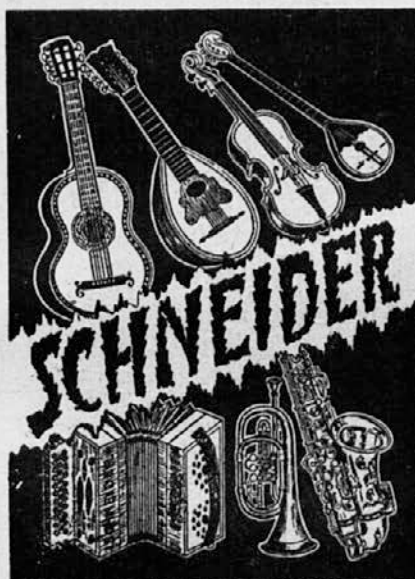
IZVRŠUJE

JUGOGRAFIKA

LJUBLJANA
SV. PETRA NASIP 23
TELEF. 2495

Glejte, veselje bo tudi v Vašem domu

če si nabavite dobro godalo in to po neverjetno
nizki ceni pri največji in edini strokovno
urejeni tvrdki v Jugoslaviji, kjer se izde-
lujejo in popravljajo vsa godala

Kraljevi dvorski dobavitelj

Franjo Schneider

proizvajalec godal in priborov

Zagreb, Nikolićeva 12/4

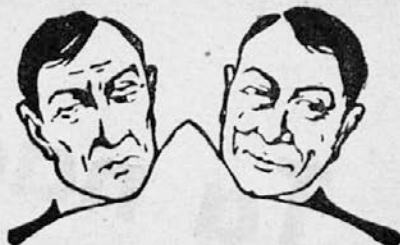
Dobavitelj Narodnega gledališča
 • drž. glasbene akademije
 • glasbenega zavoda
 • Vojne godbe
 • Sokolskih društev
 • učiteljskih šol
 itd. itd. itd.

Zahtevajte takoj bogato ilustrirani strokovni CENIK,
 ki ga pošljamo brezplačno. Iznemadile Vas bodo
 moje nizke cene za izborna godala:

Violine od Din 71.— dalje	Tamburice od Din 85.— dalje
Gitare " 168.— " "	Harmonike " 75.— " "
Mandoline " 108.— " "	Trobente " 460.— " "
Kromatične harmonike od Din 960.— dalje	

Havajske gitare, klavirske harmonike, saksofoni in vsa
 ostala godala v ogromni izbiri.

Vsako godalo dajem 10 dni na ogled!

PREJ --

-- SEDAJ

Prava tolažba za živčno bolne

je moje ravnokar izišlo razjasnje-
nje: v njem se obravnavajo dol-
goletne izkušnje o vzroku živčno
bolnih. Ta evangelij zdravja po-
šljemo vsakemu

povsem brezplačno,

ki pismeno zahteva od spodnjega
naslova. Tisočera zahvalna pisma
dokazujejo o stvarnem uspehu v
dobrobit trpečega človeštva. Kdor
pripada k tej

**veliki množini
živčno bolnih,**

kdor trpi na raztresenosti, tesnob-
nem čutu, slabemu spominu, ner-
voznemu glavobolu, nespečnosti,
pokvarjenemu želodcu, preveliki
občutljivosti, bolečinah v udih,
splošni ali delni telesni slabosti,
ali pa na drugih nešteti pojavih,

**naj zahteva mojo
knjižico tolažbe.**

Kdor jo pazljivo prečita, bo pri-
šel do mirnega prepričanja, da je
pot do zdravja in veselja do živ-
ljenja popolnoma enostavna. —
Ne čakajte in pišite še danes!!

Nabiralno mesto pošte:

Ernst Pasternack

Berlin SO., Michaelkirchplatz 13, Abt. J

Ta način

pranja s Persilom varuje Vaše perilo:

Ako
namakate

Z
mehko vodo

Po kratkem
kuhanju

perilo s Henko, Henkeljevo sodo za pranje in čiščenje, se vsa umazanina polagoma odloči.

ki jo pripravite, če dodate pralni raztopini nekaj Henko, dosežete močno penjenje, ter popolnoma izkoristite pralno sredstvo.

perila s Persilom nastanejo v kotlu milijoni najmanjših mehurčkov, ki preplavijo perilo in mu dajo ono sveže dehtečo belino. Potrebno torej ni nikako ribanje in krtačenje, temveč samo enkratno kratko kuhanje.

Vzemite vedno le predpisano količino Persila. 1 zav. zado-
stuje za 25-30 litrov vode.
Raztopite Persil v mrzli vodi!

Persil varuje perilo!

Terpentinovo milo

Hubertus

Naše milo je cenejše,
toda pravtako dobro!

Ta znak Vam jamči, da prihranite

pri 1 kg mila, zato zahtevajte

Din 2⁻ **cenejše**

Hubertus terpentinovo milo

